
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

ՎԻ. ՇԷՔՍՓԻՅՐԻ

ԽԱՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆՔ

ՀՌՈՄԷՈՍ ԵՒ ՃՈՒԼԻԷԴԴԱ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ի ՀԻՆԳ ԱՐԱՐՈՒԱԾՍ

ՍԹԻՎԸՆՍԻ, ՄԱԼՕՆԻ ԵՒ Ս. ՃՕՆՍԸՆԻ ՕՐԻՆԱԿԱԾ
ԴԻՄԸՆԴԻՄԵԱԼ ԲՆԱԳՐԷ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ

ՅԱ. Կ. ՏԷՏԷԵԱՆԷ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ.

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԵԱՆ

— 1860 —

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԲՆԱԳՐԻՆ*

(ՇԷՔՍՓԻՐԻ ԵՐԿՈՑ ՎՐԱՅՕՔ ՀԱՄԱՌՕՏ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՄԲ)

Աշխարհի մէջ եղած են հանճարի և գրագիտութեան տէր մարդիկ, որոնց արժանաւորութիւնները՝ կարծեցեալ կամ արդարացի, աւելի փառաւոր և աւելի մշտատև պատիւներ ապահոված են իրենց համբաւոց ու յիշատակաց քան ամենէ բարձրաստիճան տիտղոսներ, որոնք իրենց որ և է ժառանգական կամ դիւցազնական պահանջմամբք միայն կրնան պարծիլ: Մեր մէջ երևելի են՝ գիտնական Ճօն Սէլտըն, իրաւագէտ Հուքըր, յաւերժայիշատակ Ճօն Հէյլս, զարմանալի Գրիչթըն՝ Բոնաւենթուրա Լիխթոնը, Տր. Սամուէլ Ճօնսըն և ուրիշ շատեր. բայց այս բոլոր արժանաւէտ լեգէոնին և ոչ մէկը այնքան իրաւամբ իւր պատուարժան բարեմասնութեանն արժանացած չէ, որքան ԱՆՄԱՀՆ Շէքսփիյր: Թէ որ հեղինակնիս Յունաստանի կամ Հռովմայ նախնի ժամանակաց մէջ ծաղկած ըլլար, արդի թուականնիս՝ այն ժամանակուան դիցաբանական յիշատակութեանց մէջ անպատիւ տեղ մի բռնած չպիտի լինէր: Բայց Շէքսփիյր՝ կապաշտական աստուածակարգութեան մէջէն աննուելիք որ և է մնձէն աւելի բարձըր պատույ համար ծնած էր: Ինք՝ ամեն ուղղադատ ընտրութեան տէր մարդոց սրտին մէջն է — ճարտարախօսութեան շրթանց վրայ կը բնակի — իւրաքանչիւր զգացակիր մտայայտութեան՝ կեանք, հոգի և զուարթութիւն կը շնորհէ — իւր զօրավիգն օգնութիւնը բարոյագիտին փոխ կը տայ, և ճշմարիտ կրօնասէրներէ իսկ անարգուած չէ — ինչ կ'ըսեմ, իւր թշնամիքն իսկ, արդի ժամանակուան սուրբերը «ի գուրս կը գովեն զինք» — և շատ անգամ՝ յակամայս, ներեալ է, որ իւր յիշատակն անմահացնելոյ համար իւր լեզուն փոխ կ'առնեն որ իւրեանց տհաս խելահասութեանը նպաստէ. ոչ ալ այս Յառաջաբանը գրողին գիտողութեանց մէջոցին՝ պակաս զանուեցան պարագայներ այնպիսի անձանց, որք ամբիոնին վրայ իսկ «Էյվընի բանաստեղծը» կը պոռային, անանկ ժամանակ մ'ուր կարծէին թէ մեր ամենէ երևելի աստուածաբաններէն վկայութիւն կը բերեն:

Ափսոս. մեզ որքան ծանրակշիռ խնդիր մի կ'երևի՝ Շէքսփիյրի և իւր գործոց պահանջածին չափ պատշաճավայել խօսքերով՝ մեր հիացումն, ալլշումն և համարումն գրի առնլոյ: Այսու ամենայնիւ մինչև հիմա գրեթէ հարիւրի չափ

* Այս բնագիր 1842ին գրուած է: Ծ. Թ.

զանազան աշխատասիրութիւններ հրատարակեցան ետեւէ ետեւ, այս իրաւցնէ ան-միջ հանգերգուին գրութեանց և հանճարոյն վրայօք ։

Մեր հեղինակին վարքին վրայ նոր բան մը չկրնար ըսուիլ. իւր կենսագրութիւնն սպառապուեցինք, այլ իրեն ալ աններելի անիրաւութիւն մ'եղած պիտի սեպուի որ իւր գործերը տպուին՝ առանց ինչ որ մինչև հիմա վաւերական կերպով մեր ձեռքն անցածները յիշատակելու ։ Սակայն իւր յիշատակը յաւիտեան կ'ապրի. հիացման նորանոր տեղի և բանասիրական քննադատութեան նորանոր նիւթեր պիտի մատակարարէ յաւիտեան ։

Եկեղեցական պատմութիւն գրող ժամանակակից պատմաբաններէն մէկը, գրքերուն գերագանցին՝ այն է Աստուածաշունչին վրայ խօսելով՝ այսպէս կը յայտնէ իւր միտքը. «Այն պզտիկ գրքոյկը՝ զոր ծոցիս մէջ կրնամ կրել, և հոգւոյս խաղաղութեանն համար ամէն մէկ վայրկենական կարօտութիւններս յագեցնել, Վատիկանի բոլոր հազուագիւտ հատորներուն չափ արժողութիւն ունի իմ քով. և ըստ իմ գնահատութեան՝ բոլոր եպիսկոպոսաց գրածներէն և ամէն կանոնիկոսաց հակաճառածներէն գերիվերոյ է ։» Այս դիտողութեանս մէջ անսուրբ բան մը չկայ, երբ ըսուի թէ ինչ որ է Ս. Գիրքը բարեպաշտ քրիստոնէի մ'աչքին՝ նոյնն է Շէքսփիրի գործերը ճաշակաւոր մարդու մ'աչքին. վասն զի ամենափոքր շահօգուտ ներկայացնող առարկայ մ'իսկ չգտնուիր որ այս հեղինակիս գրութեանց մէջ նկարագրութեամբ երևելի հանդիսացած չըլլայ, որու հանճարին մէջ՝ մարդկային բնութեան թէ՛ ամենավսեմ և թէ՛ ամենաստորին ստուերներու բոլոր զանազանութեանց և նորաձևութեանց փայլերը կ'երևի ։ Շէքսփիր ամէն նիւթերու մէջ վեհ է, որ և ճշմարիտը, որ և է դարու և որ և է երկրի բոլոր միւս մատենագիրներէն վեհագոյն է կրնայ ըսուիլ ։ Իւր բանագրութիւնները գրեթէ ամէն առիթներու մէջ վկայութեան կրնան բերուիլ. և այն մարդը, որու խելքը մեր հեղինակին ասութիւններով շտեմարանեալ է, իւր լրջահարկ խորհրդածութեանց նիւթոց մէջ և խօսակցութեանց առարկայից վրայօք կենալով ժամանակ կորսնցնելու պէտք չունի ։

Շէքսփիր՝ Պէն Ճանսանի ըսածին պէս՝ ոչ միայն

«.——————————— Ժամանակին հոգին,
Թատրոնին ծափահարեն, հաճոյքն ու զմայլիչն.

էր. այլ, այս կէտիս իսկ՝ խորախորհին հաստատ ընկերը, ինչպէս և զուարճասիրին ու բաղդաւորին զուարթ ընկերակիցն է ։

«Երբ տղչելով կենամ նայիմ վեհի Շէքսփիրին,
Խինդի փեթլեանց մէջ ներշնչեմ փեթին խմարնին.
Վեհ և անմերձ կեցած մարդոց ծառայորդոց վրայ.
Մելամաղձոտ և փղրդեմ ոգւոյն կը կենայ
(Փառք՝ խոնարհած և հին փառքերն չէջած փայտ)
Ժամանակին մնացեան մէջ՝ ի մեծազանձ ։»

Այս յօդուածիս մէջ աններելի պիտի ըլլար չյիշելը նաև ինչ որ Հէկէլ մեր հեղինակին վրայօք կը խօսի իւր Գերմաներէն «Դասախօսութիւնք ի վերայ

Տրամերգութեանց»ի մէջ, զոր Անգլիարէնի թարգմանելով, այս տեղս կը դը- նեմք. — Գուցէ մինչև հիմա Շէքսփիրի պէս այնքան դիւրիմաց կերպով մար- դոց բնաւորութիւնները նկարագրող տաղանդ մ'եղած չէ։ Ո՛չ միայն, աստի- ճանաց, սեռերու և հասակի՝ մինչև ամենէ մատաղագոյն մանկութիւն իջնելով՝ զանազանութիւնները կը ներկայացնէ. ո՛չ միայն թագաւորն ու մուրացկանը, դիւցազնը և քաղկահատը, իմաստունն ու տխմարը անկեղծ ճշմարտութեամբ մի կը խօսեցնէ ու վարուիլ կը տայ — ո՛չ միայն ինքզինք անցեալ դարերու և օ- տար ազգաց մէջ կը նետէ և ամենաճիշդ կերպով կը նկարագրէ, միայն քանի մի ակներև աղծմամբ կերպարանաց, ոգին՝ նախնի Հռոմայեցւոց — Գաղղիացւոց՝ Անգղիացիներու հետ պատերազմի մէջ եղած ատեն — նոյն իսկ Անգղիացւոց՝ ի- րենց պատմութեան մեծագոյն մասին մէջ — հարաւային Եւրոպացւոց՝ (իւր խա- ղարկութեանց շատերուն լրջագոյն մասանց մէջ) այն ժամանակուան ընկերութեանց քաղաքակրթութիւնը, և հիւսիսայնոց նախկին կոշտ և բարբարոսական վիճակը. Իւր մարդկային բնաւորութիւնները այնպիսի խորութիւն և ճշդութիւն ունին, որք չեն կրնար կարգահամարի տակ մտնել և նոյն իսկ վերլուծման մէջ անսպա- ռելի են. չէ՛, այս Պրոմէթէոսը ոչ միայն մարդ կ'ըստեղծակերպէ, այլ և ոգւոց մոգական աշխարհին մեծ դուները կը բանայ. կէս գիշերային աներևոյթ հոգի- ները կ'ողջքէ. մեր աչաց առջև՝ իւր վհուկները կը խաղցնէ իւրեանց օտարա- սուրբ գաղտնեաց մէջ. օդը՝ զուարթալի համբարուներով և յուշկապարիկներով բազմաբնակ կ'ընէ. և այն էակները, որոնք երևակայութեան մէջ միայն գոյու- թիւն ունին, այնպիսի ճշդութիւն և ճշմարտակցութիւն ունին, որք Կալիբա- նի*) պէս տձև մարմնով հրէշներ ալ ըլլային, մարդուս միտքը կը թելադրէ հա- մոզուելով զիջանելու, որ եթէ յիրաւի այսպիսի էակներ կարենային գոյութիւն ունենալ՝ անշուշտ այս հեղինակին դրած կերպովը պիտի վարուէին։ Մէկ խօս- քով, ինչպէս իւր ամենաբեղուն և ամենայանդուգն երևակայութիւնները բնու- թեան տիրապետութեան մէջ կը բերէ, նոյնպէս միւս կողմէ ալ իրականութեան կոպարներէն պինտ հեռուները գտնուող երևակայութեան սահմաններուն մէջ կը բերէ զբնութիւնը։ Զարմանալով կը կորսուինք իւր այնքան տարօրինակ, հրա- շալի և անլուր՝ յարակից մերձաւորութիւնները տեսնելով։

Դարձեալ՝ թէ որ Շէքսփիր մեր հիացման կ'արժանանայ իւր դերախաղու- թեանց համար, նոյնպէս ալ մեր զարմացման արժանի է կիրքերը յանդիմանա- ցուցելուն համար — այս խօսքը իւր ամենընդարձակ նշանակութեամբն առնե- լով, ըստ որում սկսելով ամեն մէկ իմացական հանգամանքներէ, ամեն մէկ ըն- տանեկան համազուարճութեան կամ անտարբերութեան եղանակներէ՝ մինչև ա- մենավայրի կատղութիւնը և յուսահատութիւնը կը պարունակէ իւր մէջ։ Ինք՝ մտաց պատմութիւնը կ'ընէ մեզ. իւր մէկ խօսքովը՝ նախընթաց պարագայից բո- լոր հանգամանքները մեր աչաց առջև կը բերէ։ Իւր կիրքերը՝ ի սկզբան՝ իրենց բոլոր վեհութեամբ մեր աչաց չեն ներկայանար, ինչպէս որ եղերերգակ բա- նաստեղծներուն բազմաց կը դիպի, որք, ըստ ասից Լեսինկի, սերոյ օրինաւոր ոճոյն անձնիշխան տէրերն են։ Ինք՝ աննմանելի կերպով, սկզբնական ծագմանէ մինչև աստիճանաքայլ յառաջադիմութիւնները կը գծագրէ։ «Այս հեղինակ,

*) Տես 'ի Փոթորիկն։ Ծ. Թ.

կ'ըսէ Լեսինկ, կենդանի պատկեր կը հանէ, ամէն այն ամենափոքր և գաղտնածածուկ խորագիտութեանց՝ որոնցմով մեր հոգւոյն մէջ զգացմունք մի կը սպրդի՝ և ամէն այն աննշմարելի առաւելօգտութեանց ուր որ կ'օգտի. բոլոր դաւադրութեանց՝ որովք իւրաքանչիւր ուրիշ կիրք ձեռնտու կ'ըլլան իրեն, մինչև որ մեր բաղձանաց և ատելութեանց միայնակ շահաւորը լինի։» Բոլոր բանաստեղծներէն աւելի, գուցէ այս է միայն, որ ուրուագրած է մտային հիւանդութիւնները — սևամաղձութիւնը, բանդագուշանքն, լուսնոտութիւնը, այնքան անբացատրելի և ըստ ամենայն մասին այնպիսի բացորոշ ճշմարտութեամբ, որ բժիշկ մի՝ կենդանի օրինակներէ զատ առնելու պէս իր դիտողութիւնները կրնայ հաստատացնել։

Այսու ամենայնիւ, Ճօնսըն՝ Շէքսփիրի դէմ ըսաւ, որ իր կրաշարժութիւնը միշտ բնական չէ ու ճարտարակերծութենէ ալ զուրկ չէ։ Արդարև կան քանի մի տողեր, սակայն համեմատական կերպով խօսելով, յոյժ քիչ, ուր որ իւր բանաստեղծութիւնը ճշմարիտ զրուցափոխութեան կոպարները կը չափազանցէ. ուր որ պինտ վերասլաց երևակայութիւն մի, ուր որ պինտ պաճուճազարդ հանճար մի, իւր տրամագրական անձնամոռացութիւնը բոլորովին անկարելի ձևացուցած են։ Ասկէ՝ բնական ու պարզ կրաշարժութեան իդէան ծագած է, որ նմանութենէ զուրկ բացագանչութեանց մէջ կը կայանայ և որ հանապազօրեայ կեանքէ վեր սեպուած։ Բայց աշխոյժեռանդ կիրքերը՝ բովանդակ իմացական կարողութիւնները կ'ելեքտրացուցանեն, և հետևաբար, ի բնէ լուսամտութեամբ օժտուած անձինք՝ իրենց միտքը աւելի ճարտարագիւտ և փոխաբերական իմաստներով կ'արտայայտեն։ Բաց յայսմանէ, Տիկին Մոնդէկիւի դիտողութիւնն առաջ բերելով՝ «Գերբնաստեղծ հանճարը՝ կանոններէ գերագոյն և կանոններէ նախակարգ բանով մի կ'ազդուագործէ, և նոյն իսկ բնութեան վրայ՝ կոչ ընելու իրաւունքն ունի։» Այս իմաստին համաձայն կ'երևի, Գերմանացի բանագատին դիտողութիւնն ալ, թէ բանաստեղծական ձևերու իրաւունքները արդարապէս կըշռուած չեն։ Շէքսփիր՝ որ իւր նպատակին վրայ միշտ հաստատ էր, երբ ուզեց որ բաւականապէս զօրաւոր կերպի մի մէջ խօթելով ազդողական ընէ զայն, ըստ պահանջման առթի, աւելի ազատօրէն խաղերգութիւն մի մէջ բերելով, հարկաւ բարեխառնեց զուպաւորութիւնները՝ երբ նայեցաւ որ պինտ կսկծական են, և անմիջապէս ետքը՝ մեր համակրութիւնը յանկուցանող երաժշտական սփոփանք մ'ալ ներմուծեց։ Ինք՝ իմաստութեան այն անկոկ իդէաները չունէր, որք արդեւոց շատերը ունենալ կ'երևին, որպէս թէ բանաստեղծը՝ ինչպէս որ առածը կ'ըսէ, կոպտիկին պէս՝ մէկ զարկած տեղը մէկ մ'ալ զարնէ։

Այն ընդդիմութիւնը որ ունինք, թէ Շէքսփիր մեր գարշախարժ բարոյականին զզուելիութիւնը բացէ ի բաց խաղարկելովը մեր զգացմունքը կը վիրաւորէ, անողորմաբար մեր միտքը կը ճանկռտէ, և մեր զգայութիւնները կը կոշկոճէ խիստ անտանելի և անարգելի տեսարաններ ներկայացնելովը, պինտ մեծ դիտողութեան արժանի բան մ'է[1]։ Արդեամբքաբար, երբեք, վայրենաբարոյ և

[1]) Ասոնք ըստ մեծի մասին են կատակերգութեանց մէջ են փնտռելի. տե՛ս, Չափ ընդ չափու։ Ամէն բան լաւ՝ որոյ վերջ բարի։ Երկու ազնուականք Վերոնայի։ Վինձըրի զուարճասէր կանայք, ևայլն։ Ծ. Թ.

արիւնըռուշտ կիրքերը մեր աչքին հաճոյական տեսարաններով չապիկեց. յանցանքի և սկզբունքի թերութիւնները՝ վեհանձնողութեան կերպ ցոյցերու տակ չծածկապատեց, և յայսմ մասին՝ ըստ ամենայնի արժանաւոր է։ Երկու անգամ անբըկեան եղեռնագործներ կենդանագրեց, և խիստ ցաւալի պարագայի մը տպաւորութիւններէ խուսափելու համար հնարած ճարտարութիւնը՝ Յաքով-ոյի¹) և Ռիքարտոս Գ.²)ի վրայ կրնայ տեսնուիլ։ Պիտոյ գծուծ և սոսկալի ցեղի մը յարանկատ ակնարկութիւն ընելը՝ բանաստեղծին յանձնապաստանութիւնը հաշւացնել պէտք է։ Իւր արհեստին համար բարեբաղդաբար, Շէքսփիր ազնիւ և գործական տպաւորութեանց ընդունակ եղած ժամանակի մէջ ծնած է, ուր խիստ զօրաւոր նախնի ժամանակէ մնացած հաստատամտութիւն կար բաւական, որ ամեն մէկ արիական ու սատակաբուռն նկարագրութիւններէ վեհերոտութեամբ յետս չընկրկեցան։

Մեր ապրած ժամանակին մէջ տեսանք ողբերգութիւններ որոց ճախողական վախճանը սիրահարեալ իշխանուհւոյ մը նուաղմամբը կը վերջանար։ Թէ որ Շէքսփիր երբեմնակի հակառակ վերջնածայրը կ'ինկնի, այն ալ իւր մէկ ազնիւ սխալմունքն է, որ հսկայական ուժեղութեան լնութենէ կը ծագի. այսու ամենայնիւ, այս մեր եղերերգու Ցիտանը՝ որ երկինքը կը շանթահարէ և երկիրը իւր ծղխնեաց վրայէ խախտելու կ'ըսպառնայ. որ, Եսքիւղոսէ աւելի ահաւոր՝ մեր մազերը կը քստմնեցնէ, և զարհուրանքնէս արիւննիս կը սառեցնէ, նոյն ժամանակին՝ քաղցրընտիր բանաստեղծութեան յանկուցիչ սիրունութիւնն ունի։ Փոքրիկ տղու մը պէս՝ սիրոյ հետ կը խաղայ. և իւր երգերը՝ փղձկասիրտ հառաչանաց նման կ'արտաշնչուին։ Իւր համաճարակը ահագնամբարձ բարձրութիւնները և անդնդավիհ խորութիւնները իրարու հետ կը միացնէ. և ամենաօտար ու ըստ երեւութից անհաշտելի յատկութիւններն խակ իրեն հետ խաղաղաբար կը կենակցին։ Ոգիներու և բնութեան աշխարհները՝ իւրենց դռները իւր ոտքերուն տակ բերած յանձնած են։ Զօրութեան մէջ՝ կիսաստուած. հեռատեսութեան մէջ՝ մարգարէ. իւր համայնատես իմաստութեան մէջ՝ բարձրագոյն դասու պահպանողական հրեշտակ մ'է, որ ինքզինք մահկանացուաց մէջ խոնարհեցուցած է, որպէս թէ իւր գերբնականութեան յարգը ճանչցած չըլլար, և պզտիկ տղու մը պէս ալ պարզամիտ և անամբարտաւան է։

Շէքսփիրի կատակերգական տաղանդը՝ ողբերգականին և կրաշարժականին մէջ ցուցուցածին նման սքանչելի է. նոյն բարձրութեան հաւասար կը կենայ, նոյն տարածութիւնն ու նոյն խորութիւնն ունի։ Ծիծաղերգական հանգամանաց և առիթներու մէջ՝ ալնտ հնարարուեստ դատակ մ'է։ Խիստ մեծ դժուարութիւն մը պիտ՝ ըլլայ երեւան հանելը թէ ուրկէ զտեր սաւր է անոնց իւրաքանչիւրը. ինչպէսն, իւր տրամերգութեան ըղձաբարոյ մասանց մէջ՝ կը նայիմք որ արդէն գիտցուած բանի մը հատորակօրէն ձեռնարկու եղած է։ Իւր ծիծաղերգական դերախաղութիւնները՝ ըղձերգականին հետ՝ ճշմարտանման, արաշագան և խորաթափանց են։ Այնքան քիչ հակամիտութիւն ունի անճոռնենկարի, որ տաւուել կրնամք ըսել թէ իւր թատրագէտերուն չառը խիստ սիրուն և քըն-

¹) Տե՛ս ,,Ոթելլոս: Ծ. Թ.

²) Տե՛ս ՚ի Ռիքարտոս Գ.: Ծ. Թ.

քշավայել են տեսարանի համար։ Թէ միայն երեւելի գերասան մը կրնայ ըստ արժանւոյն ձեւացնել և պինտ մտադիր ունկնդիրները միայն կրնան կատարելապէս հասկնալ։ Ոչ միայն շատ տեսակ խենդութիւններ ստուերագծեց, այլ և պարզ անմտութիւնները պինտ զուարճալի և զբօսալի կերպերով ներկայացնելու ձևեր հնարեց։

Շէքսփիրի տրամերգական հանճարոյն մասնաւոր յատկութեանց վրայ՝ առանց անկէ աւելի ծրագրելու փորձն ընելու, թո՛ղ ակնթարթական նշմարով մը, մեզ այնքան վարպետօրէն կերպով թողուցած ամենէ հանճարիմաստ նիւթոց ոմանց վրայ՝ վերոյգրեալ դիտողութեանց և բանադատութեանց ընդհանուր ճշմարտութիւնը նոյնհետայն երևան հանելու և հաստատելու ջանք մ'ընեմք։

Որպէս զի այս Փորձագիր և Յառաջաբան պինտ երկար ու ձանձրալի չերևայ, ընթերցողը, առնչաբերեալ տողերուն վրայ իւր միտքը գրաւել տալով գոհ ըլլայ, զանոնք իր առջև եղած գրքին մէջ շուտ մը դարձնելէ առաջ։

Թէ որ պատանեկի մը խրատ տալ ուզեմք, «Ամէն բան լաւ՝ որոյ վերջ բարի»ի Ա. Արարուածին մէջ՝ «Օրհնեա՛լ ըլլաս, Պէ՛րտրամ» ևայլն բաներով սկսուած խօսքերէն աւելի ինչ կրնամք ընել։ Դարձեալ՝ երիտասարդուհի մը, իր մոլորեցուցչին որոգայթներէն զգուշացնելու համար, նոյն խաղարկութեան Գ. Արարուածին մէջ տրուած խրատաբանութիւններէն աւելի ինչ բանի կրնամք ուշադրութիւն ընել տալ, որ կ'ըսկսի, «Զգո՛յշ կեցիր անոնցմէ, Ա՛րտեմիս, ևն.»։

Բա՛ց «Ըստ Հաճոյից» խաղարկութիւնը ու Բ. Արարուածին մէջ՝ Խենդին նկարագրութիւնը և ժամանակին վրայ ըրած բարոյական խօսքերը կարդա՛, ինչպէս որ սա տողերէն կ'երևայ, որ «Բարեւ՛ խենդ, ևայլն»ով կ'ըսկսի։ Ապերախտութեան զզուելի և գարշելի յանցանքը՝ ո՞վ այնքան կենդանի գոյներով նկարագրած է քան զՇէքսփիր, նոյն խաղարկութեան մէջ, թէև երգի ձևով, որ կ'ըսկսի «Փչէ՛, փչէ՛, ո՛վ գառնաշունչ հողմ»։

Արդէն ամենուն ծանօթ եղած «Եօթն Հասակ»աց*) նկարագրութիւնները նման չունին. և շատ առիթներու մէջ՝ արուեստագիտաց սնապարծ ջանքերն արթընցուցած, վարժարանաց տղայքն զբօսցուցած և հաճեցուցած և մէջը նշանակուած ամեն տեսակ ու վիճակի մարդոց ապշութիւնն ու զարմանքը քրքրած են։

Բայց անկարելի է, Յառաջաբանի մը ներած սահմանին մէջ, պարզ դիտողութիւններ խակ ընելով, այս ընտիր գրուածոց ուրուագիծն հանել։ Եւ ոչ ալ հարկ է որ հոս տեղ, խաղարկութեանց գաղտնի հնարքներուն, բարոյականին և ընդհանուր գերախաղութեանց շրջագիծն հանել ընթերցասիրաց առջև, որովհետև (այն Ցիպլա մէջ) իւրաքանչիւր թարգմանութեան սկիզբը բանադատական նախադրուներ ըրած ենք։

*) Տե՛ս Ըստ Հաճոյից. Արար. Բ. Տես. Է. Ծր Թ.

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԼԼԻԱՄ ՇԷՔՍՓԻՐԻ

(Կրճատուած է բնագրէն։)

Վիլլիամ Շէքսփիր, Անգղիական տրամագրական բանաստեղծութեան պատմութեան մէջ ամենէն երեւելի անուն ունեցող անձը, ծնած էր ի Ստրաթֆորտ-Աբըն-Էվըն, Ապրիլ 23ին, 1564. Հայրը՝ որ նշանաւոր ընտանիքէ ծագեալ էր, բրդավաճառութեան մէջ ընդարձակ գործեր կ'ընէր և ժամանակաւ ալ պաշտօնակալ և Ստրաթֆորտի գաւառապետ եղած էր, ուր որ բաւական ժամանակ իբր խաղաղութեան դատաւոր ծառայած էր։ Մայրը՝ Արտէնի հին ընտանիքէն էր, որ նոյն կոմսութեան մէջ ազնուագոյններէն էր։ Վիլլիամ՝ որ անոնց զաւակաց անդրանիկն էր, գեղջկական ձրիավարժ դպրոցի մը մէջ համառօտ կրթութիւն առաւ, ուր որ հաւանական է քիչիկ մը Լատիներէնի տեղեկութիւն ստացաւ։ Իւր մատաղ հասակին մէջ, հայրը քաշեց զինք իւր քովը առաւ որ իւր գործոց օգնէ, այս կերպով արգելք եղաւ իրեն որ դասական գրականութեան մէջ աւելի յառաջադիմութիւն չկրցաւ ընել. սակայն թէ որ երբեք հին հեղինակները աւելի ուսումնասիրելով մշակելու ըլլար, պիտի կարենա՞ր արդեօք քիչիկ մը սանձահարել իւր բոցագին եռանդը, բուռն աշխոյժը և շնորհալի այլանդակութիւնն իսկ՝ որոնց վրայ կը հիմնամք ի Շէքսփիր՝ հակաճառութեան նիւթ կրնան մատակարարել։ Ինչ և իցէ կերպիւ, կ'երեւի որ իւր հօրը իրեն առաջարկած կենաց վիճակին ստանձնելու ընտրած է, ըստ որում կը գտնենք որ իւր տասնեւութերորդ հասակին մէջ՝ Աննա Հաթավէյի՝ դրացի հարուստ մշատականի մ'աղջկան հետ ամուսնացած է որ իրմէ ութ տարեկան աւելի մեծ էր։ Այս իւր գերդաստանական հաստատութեան և իւր արուեստական զբաղմանց վրայօք՝ այս միջոցներուս, մէկ որոշ տեղեկութիւն մը չկրնար գիտցուիլ. բայց կ'երեւի որ յանդգնաբարոյ և անկանոնաւոր էր, ու պատճառաւ որ Ստրաթֆորտի մօտ, Չարլքօթի Սըր Թոմաս Լիւսիի եղնիկը գողնալու մասդիր եղող խըմբին ընկերակից գտնուած էր։ Այս անմտութեան պատճառաւ հալածանք կրեց և այս հալածանքն ալ աւելի խստացուց իւր վրայ՝ երբ պարբերական ձեւով գաւեշտ մը շինեց այն ազնուականին վրայ և անոր դղեկի աւագադրան վրայ փակցուց։ Փախչելով՝ այն ատենակալը պատուաւորէն հենդնական կերպով մը անձնաւորեց, Վէնտզորի Զուարճալի Կնիկներուն կատակերգութեան առաջին տեսարանին մէջ՝ Ճըսթիս Շալոյի դերը տալով, որ առաւել եւս գրգռեց թշնամութիւնը, թէեւ չյիշելով՝ անկասկածօրէն բարեխիղճ մարդ մ'ըլլալուն համար Սըր Թոմաս, իւր ներողամտութենէ և անյիշաչարութեան չափազանցութենէ պատճառած էր։

Այս երիտասարդին անխոհեմութեան հետեւանքն այն էր որ Լոնտոն քաշուելու պարտաւորեցաւ որ ապաստանարան գտնէ. զուարճերգութեանց համար իւր արդէն ախորժակ զգացած ըլլալուն սա ապացոյցը կրնամք ունենալ որ առաջին ծանօթութիւնը դերասանաց հետ բրաւ, որոց մէջ իրեն բարեկամ առաջաւ Թօ

մաս Կրին անունով քաղաքացին որ այն ժամանակուան ժողովրդական գուսանն մի էր։ Այս աւանդութիւնը կը կարծուի որ 1586ին տեղի ունեցած է, որ ժամանակ ինք քսան երկու տարեկան էր։ Թէ որ աւանդութեանց հաւատ ընծայել պէտք է, ըստ ոմանց՝ յուշարարի պաշտօնեայ կամ օգնական ըլլալու հարկադրուած էր, և ըստ այլոց անհաւանական պատմութեան՝ ներկայացումն տեսնելու համար եկողներուն ձիերը կը բռնէր, որ այն ժամանակուան սովորութեան համեմատ՝ առանց ծառայի կը գային։

Երբև գերասան՝ իւր գերակատարութեան գաղափարականը իւր Համլէթի բուն ոգին էր. «Շատ աւելի հաճութիւն պիտի ըղձայի, կ'ըսէ Մ. Բօվլ*), Շէքսփիրի հանճարոյն և գրութեանց վրայ դիտողութիւն ըրած ժամանակ, թէ որ կարենայի իմանալ որ և է հեղինակութենէ, թէ իւր առաջին գրած խաղարկութիւնը որն է. անշուշտ այս տեսակ բաներու մէջ հետաքրքիր մարդոց համար հաճութիւն մ'է տեսնել և գիտնալ թէ Շէքսփիրի պէս տաղանդաւոր մարդու մի առաջին փորձագրութիւնը ինչ էր։ Գուցէ հոգ չըներ իւր առաջին գրութիւնները փնտռելու, ինչպէս որ ուրիշ հեղինակներու կ'ընեն՝ իրենց նըւազ կատարելագործեալ գրութեանց համար։ Արուեստակութիւնն՝ այնքան քիչ և բնութիւնն՝ այնքան մեծ մասնաբաժին ունէին իւր աշխատասիրութեանց մէջ, որ թէև բնաւին չեմ գիտեր, բայց անտարակոյս իւր գերասանութեան ժամանակ գրած խաղարկութիւնները ամենէ ազդուագոյններն ըլլալ պէտք են, ըստ որում աւելի աշխոյժայայտ և աւելի բոցեռանդ երևակայութիւններ պարունակելնուն համար ամենէ գերազանց կը սեպուին։ Այս խօսքով՝ չեմ ուզեր որ կարծուիմ թէ ըսել կ'ուզեմ որ իւր իդէաները ցանցառ ու այլանդակ էին որ դատողութիւնը կառավարելու կանոնէ անկախ եղած ըլլան. այլ իւր մտածածները հասարակօրէն այնքան վսեմ, այնքան ճշգական և այնքան իրաւացի և ինքնատիպ էր որ կամ շատ քիչ ուղղագրութիւն կը պահանջէր և կամ բնաւին. և սովորաբար՝ անաշխատ դատողութեամբ անմիջապէս կը հասնէր։ Սակայն, թէև ընդհանրապէս անորոշ է թէ ամեն մէկ խաղ որ ժամանակ շարադրուած է, այլ կան քանի մի անցքեր անոնց մէկ քանիներուն մէջ որք իրենց թուականը որոշել կը տան։ Զորօրինակ, Հէնրիկոս Հինգերորդի Չորրորդ Արարուածին վերջը եղած Փրոլոկը՝ գեղեցիկ հանճարով մի Էսսէքսի կոմսին ուղղուած պատիւ մի ընծայելով՝ կը վկայէ թէ այն խաղը սոյն լորտին Իռլանտայի մէջ թագուհւոյն զօրավարը եղած ատեն գրուած է. դարձեալ՝ իւր Հէնրիկոս Ութերորդի խաղին վերջը՝ Եղիսաբէթ թագուհւոյն և անոր յաջորդ Յակոբոս թագաւորին վրայ գրած գովաբանութիւնը՝ ապացոյց մ'է թէ սոյն խաղը՝ այս իշխանաց վերջինոյն Անգղիոյ աթոռը բարձրանալէն ետք գրուած է։ Սակայն իւր խաղերը ինչ և իցէ ատեն գրուած ըլլան, իւր ժամանակի մարդիկը այս տեսակ զուարճախաղութեանց այնքան բաղձանօք հաճութիւն զգալու սկսած էին, որ իրենց մէջ այսպիսի զովելի հանճարի տէր մարդու մի երևան ելնելուն չափազանց գոհ էին, նայելով ուրիշներու անցժամերը այսպիսի հաճոյական կերպով ծախսել տալու կարող է։ Իւր իմաստութեան առաւելութենէ զատ՝ ինք զուարթ բնութեան տէր մարդ մ'էր, իւր վարմունց մէջ քաղցրաբարոյ և խիստ հաճելի ընկեր, այնքան որ, զարմա-

*) Այս ալ Շէքսփիրի ամբողջ գործերը հրատարակողներէն մին է։ Ծ. Թ.

Ճալի բան չէ որ այսքան բարեմասնութեամբքը՝ այն ժամանակուան ամենէ երևելի ընկերութեանց ներքինը ճանաչեցուց։ Եղիսաբէթ թագուհին իր խաղարկութեանց շատը իր առջև ներկայացնել կու տար, և անտարակոյս իր առատաձեռն շնորհաց առհաւատչեայները տուած է. անշուշտ այս կոյս իշխանուհւոյն կը նկատի սա տողը.

«—Սիրուն վեստալեան մի՝ յարեւմտից աթոռաբազմեալ» —Երազ յամառնամէջ գիշերի։

Եւ այս տողին բոլոր անցքը՝ շատ յարմար կերպով և խիստ վայելչութեամբ դիպեցուցած է այս իշխանուհւոյն, որ Հէնրիքոս Չորրորդի Երկու Մասանց ալ մէջ գտնուած Ֆոլսթաֆի զարմանալի դերախաղութեանց այնքան հաճած էր, որ պատուիրած էր իրեն որ ուրիշ խաղի մէջ ալ մնացնէ զայն՝ և սիրոյ դեր ձևացնել տայ. այս պատճառաւ է, կ'ըսեն, որ Վինտզըրի Զուարճասէր Կանաններն աշխատասիրած է, որ չիտակը, իր հնազանդութիւնը պատկուած ըլլալուն հեմանալի ապացոյցը տուող խաղարկութիւն մ'է։ Թէև թագուհին իր նպաստները առատաձեռնած է բաւական, այլ միայն այս իշխանուհւոյն չէր պարտաւորէր իր հանճարին մեծ համբաւոյն իր վրայ բերած բաղդին տատանութիւնը։ Երևելի շնորհքներ ու նպաստից և բարեկամութեան նշաններ ընդունելու պատիւն առած էր Սաութհամփթընի կոմսին կողմանէ, որ դժբաղդ Էսէքսի կոմսին ցուցուցած բարեկամութեան համար այն թուականին պատմութեանց մէջ երևելի հանդիսացած էր։ Այս ազնիւ լորտին նուիրած էր իր Աֆրոդիտէ և Ադոնիս քերթուածը։ Շէքսփիյրի այս պաշտպանին վեհանձնարարութեան մէկ միջադէպը նշանաւոր է, որ թէ որ առուգուած ըլլայի Սըր Վիլիամ Տ'Ավընընդէ*) մինչ մեզ հասած պատմութենէ, որ հաւանաբար իր գործոց շատ ընտանեցած կ'երևի, չպիտի համարձակէի որ հաւատամ, թէ այս Սաութհամփթընի լորտը՝ անգամ մ'իրեն հազար փաունտ տուած է, որպէս զի կարողանայ գնուածք մ'ընելու, որոյ մտադիր է եղեր հեղինակնիս։ Այս ազնուականի հազուադէպ առատաբարութիւն մի է, որ գրեթէ հաւասար կը գայ արդիգործերանց առ Գաղղիացի պարիչս և առ Իդալացի երգիչս ցուցուած շռայլ առատաձեռնութեան։

Իր կենաց վերջին ժամանակներն անցուց՝ ինչպէս որ ամեն դատօղատէր մարդիկ կ'ընեն, հանգստութեան, մեկուսակեցութեան և իր բարեկամաց ընկերութեան մէջ։ Իր հաճոյատենչ խելքը և բարեբարոյութիւնը իրեն ծանօթութիւններ ստացուցին և գրացի ազնուականաց դաներ բացին։ Անոնց մէջ, ինչպէս որ նոյն երկրին մէջ յիշուած պատմութիւն մ'է, Ճ. Քըմպ անունով ծեր ազնուական մի կար իրեն մտերմաւոր բարեկամ, որ այն կողմերը իր հարստութեան և տոկոսատուութեան համար նշանաւոր եղած էր. օր մի, այնպէս պատահեցաւ որ իրենց քանի մի հասարակ բարեկամաց մէջ զուարճալի խօսակցութեան մ'առեն, Ճ. Քըմպ ծիծաղական կերպով մ'ըսաւ Շէքսփիյրին, թէ միտքը դրած է որ իր տապանագիրը շինէ թէ որ այնպէս պատահի որ իրմէ դեռ առջի, սակայն քանի որ չէր գիտեր թէ մարդիկ ինչ կրնան ըսել իր վրայ իր մահ-

*) Շէքսփիյրի բնական որդին՝ որ սոյնի մահուանէ ետք՝ անոր Գլօպ անուան թատրոնի վարչութիւնը ստանձնեց ժամանակ մը. բայց այս ալ տարանց ոճրածին Իւղլըյ չէ՞ր—։ Ծ. Թ.

ուանէն ետք, կ'ուզէր որ անմիջապէս ջնջուի. ասոր վրայ՝ Շէքսփիյր հետևեալ չորս տողերը տուաւ իրեն.

"Չարիւրին տասըն այս տեղ խորը փորագրուած է,
Ցանէն մինչեւ հարիւրը իւրեան հոգին փրկեալ չէ.
Թէ որ անձ մի հարցընէ, Թէ՝ Ո՞ նընջէ յայս տապան,
Հօ՛, հօ՛, այն իմ ձօն Թըմպն է, պատասխանէ սատանան":

Իւր մահուանէ քանի մի տարի առաջ Սթրաթֆորտ բնակեցաւ, Գըլոպտոնի ընտանիքէն ծախու առած տան մի մէջ, որ մինչև Վերահաստատութեան ժամանակները իւր սերնդեան ձեռք մնաց, երբ նոյն ընտանեաց անդամներէն մին վերադարձնեց զայն, և որու ներկայացուցիչներէն մին, Սըր Հակ Գըլոպտոն՝ Կարրիգի, Մագլինի և ուրիշներու հետ՝ Շէքսփիյրի ձեռօք անկուած թթենիին տակ կը նստէր, 1742ին։

Մեռած է իւր ծննդեան տարեդարձի օր, Ապրիլ 23ին, 1616, իւր ճիշդ յիսուն և երկրորդ տարեկան հասակին մէջ: Իւր մարմինը թաղուեցաւ Սթրաթֆորտի մեծ եկեղեցւոյն սրբարանի հիւսիսային կողմը, ուր պատին վրայ յիշատակարան մ'ալ գրուած է, որու մէջ կամարի մի տակ նստած կացութեան մէջ կը ներկայի, առջևը բարձիկ մի սփռուած, աջ ձեռքին մէջ գրիչ՝ ու ձախ ձեռքը՝ գլարաթուղթի մը վրայ յենած: Հետևեալ Լատիներէն երկտողեանը՝ բարձիկին տակով փորագրեալ է. —

«Judicio Pylium, genio Socratem, arte Maronem,
Terra tcget, populus mœret, Olympus habet.»*)

Այս Լատիներէն թարգմանութեան կրնայ յաւելցուիլ անոր ներքև գըտնուած տողերը. —

"Ըզկայ ա՛ռ անցաւոր, ի՞ր այդչափ ըշտապիս,
Ընթերցի՛ր, թէ կարես, զի՞նչ ժանտ մահ ի շիրմիս
Զետեղեաց. Շէքսփիյր, եւ ընդ որ վաղ շիջաւ
Բընութիւն. որր անուամբ այս դամբան պըճնեցաւ
Առաւել քան ըզմեծագինս, զորչափ համայն զոր արար՝
Նշող արհեստ յարակեաց, այլ Թըղթածամար յիւր համնար":

Այս յիշատակարանը իւր մահուանէն եօթն տարի ետք կանգնուեցաւ. բայց ներքևը իւր գերեզմանաքարին վրայ հետևեալ տողերը կը տեսնուին, որոնք կ'երևի որ խոշոր և մանր գիրերու անճաշակ խառնուրդով մի փորագրուած են, իւր դամբանաշինութեան ժամանակ:

"Ազնիւ Բարեկամ, ի ՍէՐ Յիսուսի եկ անտես եղիր
Որ ՀՈՂ Ամփոփուած հողեղէն նաւը բնաւ չփորէիր
Օրհնեալ լիցի Ծող Այն Մարդը որ այս Քարանց կը խնայէ;
Եւ անիծեալ Այն՝ որ իմ Ոսկորներ տեղէն կը խախտէ":

*) «Դատողութեամբ Պիւղեան, հանճար Սոկրատայ, արհեստ Մարոնեան,
Երկիր ծածկանէ, ժողովուրդ ողբայ, Ողիմպոս ունի:»
Իբր՝ Նեստորի դատողութեան ունեցող, որ Պիւղէոնի Թագաւոր էր, և արհեստը՝ Վիրգիլիոսինին նման: Ծ. Թ.

Անստոյգ է թէ այս պատուէրն ու նզովքը Շէքսփիր ի՛նք գրած է թէ իւր բարեկամներէն մին[1])։ Գուցէ ատենէ մ'ետք կմախները տեղերնէն վերցնելու և կմախտարանի մէջ զետեղելու սովորութեան նկատմամբ ունենայ․ այսպիսի անիծարանութիւններ լատինական շատ տապանագիրներու մէջ կը գտնուին։ Այսու ամենայնիւ, Շէքսփիրի մնացորդքը այն ժամանակէ ի վեր մեծ խնամով ամեն պղծութենէ պաշտպանուեցան։

Իւր ընտանիքը կը բաղկանար երկու աղջիկ և մէկ տղու զաւակէ՝ Համնէդ անունով, որ տասնըերկու տարեկան մեռաւ։ Սիւզաննա՝ անդրանիկ և իւր հօր սիրելի աղջիկը՝ 1607 Յունիս 5ին կարգուեցաւ, Տր. Ճօն Հօլլ բժշկին հետ, որ 1635 Նոյեմբերի մէջ մեռաւ, 60 տարեկան։ Տիկին Հօլլ՝ 1649 Յուլիս 11ին մեռաւ, 66 տարեկան։ Միայն մէկ զաւակ թողուցին Եղիսաբեթ անունով 1607-8ին ծնած, որ 1626 Ապրիլ 22ին կարգուեցաւ Մեծապատիւ Թովմաս Նաշի հետ. այս ալ՝ 1647ին մեռաւ. անկէ ետք Աբինկթընի որ ի Նօրթհամբթընշայր, Սըր Ճօն Պարնըրտի հետ ամուսնացաւ, բայց երկու ամուսիններէ ալ զաւակ չթողլով մեռաւ։ Յուդիթ՝ Շէքսփիրի կրտսեր աղջիկը 1615-16 Փետրուար 10ին ամուսնացաւ Թովմաս Գուինէ անուն մարդու մի հետ և մեռաւ Փետր. 1661-62ին, իւր 77 տարեկան հասակին մէջ։ Գուինէէ երեք տղու զաւակ ունեցաւ, Շէքսփիր, Ռիքարտոս և Թովմաս, որոց ամենն ալ ամուրի մեռան և այս տեղ մեր հեղինակին սերունդը շիջաւ։

Հազար 741ին, Ստրաթֆորտի աբբայանոցին մէջ արձան մի կանգնուեցաւ ի յիշատակ մեր «անմահ բանաստեղծին» ընդ հովանաւորութեամբ Պըրլինկթընի կոմսին, Տր. Միտի, Մ. Փոփի, և Մ. Մարթինի։ Այս՝ Շիմէյքըրի ձեռակերտն էր (որոյ համար 300 փառնտ վարձք տրուեցաւ) որոյ ուրուագիծը Քէնթ չինած էր, և նոյն տարին Յունվար ամսոյ մէջ հանդիսացուցութիւնը տեղի ունեցաւ, հարիւր քառասուն և հինգ տարի մահուանէն ետք այսպիսի մարդու մի՝ զոր կը յաւերժացնէ և որոյ հանճարը՝ բովանդակ այս երկար թուականին մէջ գրեթէ մոռցուած կ'երևի։ Լոնտոնի իւրաքանչիւր թատրոնի դերասանները նպաստաւորներ տուին որ ծախքը թեթևնայ, և Ստրաթֆորտի Աւագերէցը և Կանոնիկոսապետը տուաւ մի չափին նուիրուած տեղւոյն համար։ Միայն Տրիւրի-Լէյնի թատրոնին ներկայացումէն գոյացած տուրքը 200 փառնտը կ'անցնէր. բայց Գովընթ-Կարտընի թատրոնին արդիւնքը 100 փառնտը չանցաւ։

Բոլոր այս անկատար տեղեկութիւններէն, զորս իւր վարքապատումներէն և յիշատակարաններէն քաղելու կարող եղած եմք, ընթերցողը պիտի տեսնէ որ Շէքսփիրի վրայօք նուազ տեղեկութիւն[2]) ստացուած է քան գրեթէ բոլոր այն հեղինակներէ, որք գովելի հազուագիւտութեան առարկայ եղած են։ Բան մի այն-

[1]) Կարծելի է որ զայս յօրինող մարդը Շէքսփիրի անունը նշանակել ուզած է այս տապանագրին մէջ, բայց յաջողած չէ, վասն զի Ի ՍԷՐ բառը՝ որ սէյք է, և ՀՕՍ բառը՝ յէր, երկուքը միանալով՝ ՍԷՅՔՅԻՐ կ'ընեն և չէ ՇԷՔՍՓԻՅՐ։ Ծ. Թ.

[2]) Այս խօսքերէն կրնայ մակաբերուիլ և շատ հաւանական է որ Շէքսփիր, թէ՛ իբրև դերասան, և թէ՛ իբրև հեղինակ, ցուցակներէ բոլորովին անհետցած է, և հետևաբար իւր վարքը մթութեան մէջ ծածկուած։ Յաղագս որոյ տար կրնանք մէջ բերել Սըր Վ. Տ'Աւընէնթը և Եվլինի վկայը։ Ծ. Թ.

քան աւելի շնորհապարտութիւն չէր կրնար տալ, որքան որ ծանօթութիւն մը այս զքանչելի մարդուն կանխագոյն ուսումնավարժութեան, իր գրչին յառաջադիմութեան, իր բարոյական և ընկերային յատկութեանց, իր բարեկամութեանց, իր թերութեանց և ինչ որ կը նկատի իր անձնական պատմութեան։ Բայց բոլոր այս տեղակէտերուն վրայօք իր ժամանակակիցները ու անմիջական յաջորդները լուռ մնացած են, և թէ որ բան մը կրնայ նորայայտիլ, այն ալ ուրիշ կերպով չկրնար ըլլալ, բայց եթէ արտախուզելով այնպիսի աղբիւրներ որք մինչև հիմա խուսափած են ջերմագին հետախուզութիւններէ այնպիսի մարդոց որ իրենց բոլոր կեանքը և իրենց զօրաւոր տաղանդը նուիրած են անոր յիշատակին վերակենդանացնելու և աշխատասիրութիւնները հռչակելու։

Շէքսփիյրի տրամերգական համբաւը թէև մեծ էր իր ապրած ժամանակ, այլ մասամբ իւրք ապառվոր եղաւ՝ երբ գաղղիական ճաշակը մուտ գտնելով նախամեծար սեպուեցաւ և գաղղիական ձևագիծերը ուսումնասիրուեցան Կարոլոս Բ.ի ժամանակները. բայց ետքէն դարձաւ իր բնական արժանավայել պահանջմամբ բարձրացաւ, մինչև որ իր արտադրութիւնները ազգային ճաշակ մը հաստատեցին, և մինչև այսօր առաւել ևս պատիւ գտնելու վրայ է իր հանճար։

Վօլդէր դիտողութիւն կ'ընէ թէ Շէքսփիյր Անգլիացի ազգին սիրահաճոյն հանդիսացաւ դարէ մ'աւելի և թէ այն բանը որ հարիւր տարիի չափ ազգային հիացումը դիւանագրեց, նախապատուիրաբար պիտի ապահովէ զայն յաւիտեան։ Թէև ճշմարտութիւն մը կրնայ նշմարուիլ այս դիտողութեան մէջ, սակայն դիւրայայտ և անուրանալի իրողութիւնն այս է, որ հանճարի ընդածին մեծ զօրութիւնը միայն կրնայ կանխակալութիւնն հաստատել։

Շէքսփիյրի վարուց վրայ բնագրէն վերոյգրեալը Թարգմանելէն ետք՝ հետեւեալը կը համառօտեմք Ա. Ցիւմայի գրուածքներէն.

Շէքսփիյր 1586ին վերջերը, երբ 22 տարեկան էր, Լոնտոն կը գայ, ուր Կարմիր-Ցուլ պանդոկին մէջ Մարլօյի Ֆաուստը կը ներկայացնէին, որ այն ժամանակուան արդարապէս ամենէ յարգուած խաղարկութիւններէ մին էր։

Այս երիտասարդը սոյն մայրաքաղաքին մէջ քանի մը ժամ թափառելէն ետք Կարմիր-Ցուլի պանդոկին առջև կը հասնի և իր ծոցը մնացած վերջին դենարը տալով ներս կը մտնէ ու ներկայացման վրայ կ'ըսքանչանայ։ Խաղուն լմննալէն ետք՝ դերասանաց խմբապետը գտնելով կ'իմացնէ անոր, թէ ինք ձեռնոցավաճառի մը հինգ զաւակաց անդրանիկն է*), աղէկ կրթութիւն մ'առած ու վերջերս ալ փաստաբանի մը քով գրագրութեան պաշտօն վարած, բայց եղնիկին դէպքին պատճառաւ՝ նոյն փաստաբանին խրատուիլ Սթրաթֆորտէ փախած է, և թէ այժմ թէ՛ իր ստամոքս և թէ՛ քսակը պարապ մնացած ըլլալով կը խնդրէ որ զինք իր խմբին մէջ ընդունելով պատուաւորաբար իւր ապրուստ ճարէ։ Անոր վրայ մէջերնին յարմարութիւն կ'ընեն որ իբրև յուշարար մնայ խմբին մէջ և

*) Ընդհ. Բնատիպը՝ Բրդավաճառի որդի և տասն զաւակաց անդրանիկն կ'ըսէ։ Ծ. Թ.

տարիճանաբար ընտանենալով գերասանական արհեստին աշխատի ինքն ալ գերասանութիւն ընելու, այն պայմանաւ որ իւր ուտելիքը և հագուելիքը ճարուի իրեն և երբեմն ալ քիչ մ'ըստակ, որպէս զի անով երբեմն տապելուլունք խաղայ և երբեմն ալ քաւաթ մի գարեջուր խմէ։ Հոս Շէքսփիյր իւր կենընթացը կը յարգարէ, այսինքն գերասանութիւնը կատարելապէս սովրելէ և գործքի գնելէ ետք՝ երբ Ցակոբոս Ա. թագաւորն աթոռ կը բարձրանայ, անորմէ՝ Կլօպ թէատրոնի տանձնաշնորհութիւնը կ'ըստանայ։

Շէքսփիյր, իւր քսանամեայ թատերական կենընթացին մէջ՝ երեսուն և հինգ խաղարկութիւն աշխատասիրեց, և այս ժամանակամիջոցին մէջ՝ ի բաց առեալ Մարլօ որ իւր նախորդն էր, Պէն Ճօնսըն որ իւր մրցաժէան էր և Սըր Վիլլիամ Տ'Ավընէնդ իւր յաջորդը, իւր ժամանակուան բոլոր գրասիրութիւնը ինքն իւր գլխէն ուղղածներ։ Այսօրուան օր ո՞վ գիտէ Չարման, Մարսթըն, Րօլէյ, Միտլթըն, Վէպսթէր, Հէյվլուտ, Ֆորտ, Տէքէր, Շիրլէյ, Տրէյթըն Ֆինքաու, Ֆլէչըր, Դանիէլ Չէթլ, Պրաուն, Տէվընբօրդ, Ֆիլըտ. Փիլըր, Քուարլս, Նաշ, Լօճ Սաքվիլ, Կրին, Կաուլին, Կէկըր, Բրէսթըն, Վարներ. և ո՞վ չգիտեր զՇէքսփիյր։

Իւր ժամանակին առաջին բանաստեղծի համբաւն ունէր. և իւր տարեկան եկամուտը՝ եօթն ութ հազար ոսկիի կը հասնէր որ այսօրուան հաշուով՝ երեսուն հազար ֆրանքի համարժէք վարձամուտ ըսել է։ Այսուհետև ուզեց որ իւր հայրենիք դառնայ յաղթանակով ուրկէ փախստական եղած էր։ Իւր ծննդական երկիրը դառնալէն ետք՝ իւր կենաց վերջը՝ իւր ծագմանը մթութեան մէջ ինկաւ, ճիշդ չքեղ ծիածանի մի նման՝ որ հրեղէն երկնից բարձրութեան մէջ կը փայլի, բայց իւր երկու հօրիզոններէն՝ ամպերուն մէջ աներևոյթ կ'ըլլայ։

Անկէ ետք իւր վրայօք բան չգիտցուիր, բաց յայսմանէ որ 1616 Ապրիլ 23ին մեռաւ, իւր ծննդեան տարեդարձական օրը, 52 տարեկան, այն թուականին՝ որ կէ 57 տարի ետք մեռնէր պիտի Մոլիէր՝ միայնակ անձը որ կրնամք իրեն հետ համեմատել։

Սըր Վիլլիամ Տ'Ավընէնդ որ կը պարծէր թէ Շէքսփիյրի որդին է, համոզուած՝ թէ աստիկ հայր մ'ունենալու պատիւն իւր ծննդեան արատը կը ջնջէ, այս մեծ վարպետին արձակ և աղտ թողուցած տպարէզը մանելով՝ մեծ թէատրոնի մի վարչութեան ձեռնարկեց և 1643ին Կարոլոս Ա.էն պարօնութեան տիտղոսն ստացաւ։ Պաշտպանողականաց ժամանակ Միլտոն իւր կեանքն աղատեց, այս ալ փոխադարձաբար անոր կեանքն ազատեց Վերահաստատութեան ժամանակ։ Այս եղաւ առաջինը որ թէատրոնը պճնազարդելու և տեսարաններն անաչօք փոփոխելու արհեստը մտցուց. իւր վարչութեանն էր որ Տէկին Մանթըրլընի առաջին անգամ անտարանի վրայ գերասանուհւոյ դեր կատարեց Դեզտեմոնէի*) անձնաւորութեամբ։

Սըր Վիլլիամ Տ'Ավընէնդ 1668 Ապրիլ 17ին մեռաւ, և իւր հետ շիջաւ վերջին ընձիւղ բանաստեղծին՝ որ զինի Աստուծոյ անմնէ շատ սերեղծողն էր։

*) Տե՛ս ՕԹԷլլօ, Դ. Թ.

ՇԷՔՍՓԻՐԻ ԿՏԱԿԸ

(Քանթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսին արձանագրութիւններէն քաղուած։)

Ի քսանհինգերորդում աւուր Մարտի, յամի թագաւորութեան Յակոբայ արքի Տեառն և Արքային մերոյ Անգղիոյ, եւայլն, չորեքտասաներորդի. և Սկովտիոյ քառասներորդ իններորդի։ **Յամի Փրկչին 1616։**

Յանուն **Աստուծոյ**, **Ամէն**:

Ես՝ Վիլլիամ Շէքսփիր, *ծնեալ ի* **Սթրաթֆորտ-Աբըն-Էվըն**, *ի* **Կէնդ**, *որ ի՚կոմսութեանն* **Վարվլիքի**, *իմ (օրհնեալ է* **Աստուած**) *կատարեալ առողջութեանս եւ խելայիշութեանս մէջ՝ սոյնով իմ վերջին կտակս եւ հրիտակս կ՚ընեմ եւ կը հրամանադրեմ, հետեւեալ կերպով եւ եղանակաւ. — այսինքն.*

Առաջին՝ Իմ *հոգիս՝ կը յանձնանեմ ի ձեռս* **Աստուծոյ** *իմ* **Արարչին**, *յուսալով եւ ապահովաբար հաւատալով որ իմ* **Փրկչիս Յիսուսի Քրիստոսի** *միայնակ շնորհաց միջնորդութեամբ, յաւիտենական կենաց մասնակից ըլլալու արժանանամ. եւ մարմինս՝ ի հող, ուրկէ որ շինուած է:*

Դարձեալ՝ Կը *տամ եւ կը հրիտակեմ իմ* **Յուդիթ** *աղջկանս հարիւր յիսուն փառնտ (լիրա*)* **Անգղիական** *օրինաւոր ստակ, որ հետեւեալ կերպով ու եղանակաւ հատուցանի իրեն. այսինքն, հարիւր փառնտը՝ ի պարտալոյծ իւր ամուսնութեան մասին, մահուանէս տարուան մի միջոցին մէջ, այն պայմանաւ որ ամեն մէկ փառնտի համար երկու շիլլինկ սակ տրուի, որքան ժամանակ որ նոյն գումարը մահուանէս ետք անհատոյց մնայ. եւ մնացորդ յիսուն փառնտն ալ, երբ ինք յանձնառու ըլլայ, կամ այնպիսի գոհացուցիչ ապահովութիւն տայ, որ այս իմ հրիտակագրիս խնամակալները պատշաճ դատեն որ ձգեն կամ բաշխեն իմ մահուանէս ետք իւր վրայ եկած կամ իւր մասին ինկած կամ ինկնելիք ստացուածքը կամ իրաւունքը, որ աւատահող կալուածք մի է իւր շրջակայիւքը, զետեղուած ու կեցած ի վերոյիշեալ* **Սթրաթֆորտ-Աբըն-Էվըն**, *ի նոյն կոմսութեան* **Վարվլիքի**, *կազմելով մասն կամ վարձահող յաւատակալուածութեան* **Րօվլինկթընի**, *իմ աղջկանս* **Սիւզաննա (Շանըն) Հօլլի**՝ *եւ իւր ժառանգաւորաց՝ միանգամայն:*

*) Անգղ. ոսկի կամ թուղթ շիլլինկ։

Դարձեալ՝ Կը տամ եւ կը հրհտակեմ յիշեալ Ճուդիթ աղջկանս՝ հարիւր յիսուն փառնտ եւս, թէ որ ինք կամ իր մարմնական սերունդը՝ այս իմ հրհտակագրիս թուականի օրէն երեք տարի ետք ողջ մնացած ըլլան որ ժամանակամիջոցին մէջ իմ հրհտակատարներս ըստ վերոյիշեալ սակի՝ մահուանս ժամանակէն սկսեալ հատուցանելու են տոկոսը. եւ թէ որ յիշեալ ժամանակէտին մէջ նէ մեռած ըլլայ՝ առանց մարմնական սերածին թողլոյ, այն ժամանակ այս է կամքս*) որ վերոյիշեալ գումարէն հարիւր փառնտը կը տամ եւ կը հրհտակեմ. Էլիզաբէթ Հօլլ թոռնուհուս. եւ յիսուն փառնտն ալ, իմ հրհտակատարներս տոկոսի դնեն իմ քրոջս Ճօվհաննա Հարթի կենդանութեան բոլոր ժամանակ ու անկէ արդիւնացած շահ եւ օգուտը՝ յիշեալ Ճօվհաննա քրոջս հատուցանեն, եւ անոր մահուանէ ետք յիշեալ յիսուն փառնտը յիշեալ քրոջս զաւակաց մէջ մնայ, որ հաւասարապէս բաժնեն իրենց մէջ. բայց թէ որ վերոյիշեալ երեք տարիէն ետք յիշեալ Ճուդիթ աղջիկս կամ իր մարմնէ առաջ եկած որ եւ է սերածին մի ողջ մնացած ըլլայ, այն ժամանակ, այս է իմ կամքս, եւ այսպէս կը հնարօրինեմ եւ կը հրհտակեմ որ իմ հրհտակատարներս եւ խնամակալներս յիշեալ հարիւր յիսուն փառնտը՝ գործ ածեն ի շահաւորագոյն օգուտ իր եւ իր սերնդեան, եւ դրամագլուխը չյանձնուի իրեն, որքան ժամանակ որ ամուսնացած եւ տանտիկին եղած ըլլայ. բայց կամքս այս է, որ իր բոլոր կենաց ժամանակ տարուէ տարի իր սակն ընդունի, եւ իր մահուանէ ետք՝ յիշեալ դրամագլուխը եւ սակը հատուցուի իր զաւակաց, թէ որ ծնած ըլլայ, եւ եթէ ծնած չըլլայ, իմ մահուանէս ետք յիշեալ ժամանակակէտին մէջ ողջ մնացած միջոցին՝ իր հրհտակատարաց կամ գործակատարաց. միայն թէ, թէ որ իր ամուսին եղած մարդը, որու հետ յիշեալ երեք տարուան վերջը կամ անկէ (ժամանակ մի) ետք կարգուած է, քրոջս եւ իր մարմնոյ սերնդեան բաւականապէս ապահովութիւն տայ այնպիսի կալուածով որ այս իմ հրհտակովս իրեն կտակած կալուածին համապատասխան գայ, եւ իմ հրհտակատարներս ու խնամակալներս ալ այնպէս լինելը երաւադատեն. այն ժամանակ կամքս այս է, որ վերոյիշեալ հարիւր յիսուն փառնտը յանձնուի այսպիսի ապահովութիւն տուող էրկան մի որ զայն ըստ կամաց գործ ածէ:

Դարձեալ՝ Կը տամ եւ կը հրհտակեմ յիշեալ Ճօվհաննա քրոջս քսան փառնտ եւ հանդերձներս, որը տրուին եւ յանձնուին իրեն մահուանէս տարուան մի միջոցին մէջ. եւ կը հնարօրինեմ ու կը հրհտակեմ տունը իր ամեն պարագայիւք, որ ի Սթրաթֆօրտ, իր բնական կենաց համար, ուր ինք կը բնակի, տասներկու թէնս տարեկան վարձով:

*) Will, կտակ՝ կամք՝ նշանակէ ու կամք բառն է.

Գուշէու՛ Կը տամ եւ կը հրիտակեմ իւր երեք որդւոց Ուիլլիամ Հարդի, — Հարդի եւ Միքայէլ Հարդի, ամեն մէկուն հինգական փաունտ, հատուցանելի՝ մահուանէս մէկ տարուան միջոցին մէջ:

Գուշէու՛ Կը տամ եւ կը հրիտակեմ յիշեալ Եղիսաբէթ Հօլլի՝ բոլոր արծաթեղէններս զորս ունիմ հիմա, բաց ի արծաթեայ խոշոր եւ ոսկեզօծ արկղիկներէս՝ այս հրիտակիս եղած Թուականին:

Գուշէու՛ Կը տամ եւ կը հրիտակեմ վերոյիշեալ Սթրաթֆօրտի աղքատաց՝ տասն փաունտ. Պ. Թոմաս Ռըմպի՝ իմ սուրս. Մեծապատիւ Թոմաս Րըսըլի՝ հինգ փաունտ. եւ Ֆրանսիս Գօլլինսի՝ Ուարվլիք գիւղաքաղաքին, ի կոմսութեանն Ուարվլիքի որ ի Կէնդ, տասն երեք փաունտ, վեց շիլլինկ եւ ութ քէնս, հատուցանելի՝ մահուանէս մէկ տարուան միջոցին մէջ:

Գուշէու՛ Կը տամ եւ կը հրիտակեմ Համլէդ (Համնէդ) Սատլըրի՝ քսան եւ վեց շիլլինկ եւ ութ քէնս, որ մատանի մի գնուի իրեն. Ուիլլիամ Րէյնօլտսի՝ որ ի Կէնդ, քսան եւ վեց շիլլինկ եւ ութ քէնս, որ մատանի մի գնուի իրեն. իմ սանիս՝ Ուիլլիամ Ուօքըրի՝ քսան շիլլինկ ոսկեդրամ. Անթօնի Նաշի՝ որ ի Կէնդ, քսան եւ վեց շիլլինկ եւ ութ քէնս. եւ իմ ընկերակցացս՝ Ճօն Հէմինճի՝ Րիչըրտ Պըրպէճի՝ եւ Հէնրի Գօնտէլի՝ ամեն մէկուն քսան եւ վեցական շիլլինկ եւ ութ քէնս, որ մատանի գնուի իրենց:

Գուշէու՛ Կը տամ, կը կտակեմ, կը հրիտակեմ եւ կը հնարօրինեմ իմ աղջկանս Սիւզաննա Հօլլի՝ որպէս զի լաւ եւս կարողանայ որ կարգադրէ եւ առաւել եւս կարգադրելու յաջողի, բոլոր ընչագլուխ ստացուածքս կամ կալուածքս, ամեն պարագայիւք, որ ի վերոյիշեալ Սթրաթֆօրտ, որ Նիու Փլէյս կ'անուանի, որու մէջ ես հիմակ կը բնակիմ. եւ երկու ստացուած կամ կալուածք՝ իրենց պարագայիւք, որք վերոյիշեալ Սթրաթֆօրտ գիւղաքաղաքին մէջ տեղերը Հէնլիյ փողոցին մէջ զետեղուած, գտնուած ու կեցած են. եւ իմ բոլոր համբարներս, ծիարաններս, մրգաստաններս, պարտէզներս, արտերս, եւ որ եւ իցէ ժառանգընչութիւնքս, որ զետեղուած, կեցած ու գտնուած են, կամ կրնան գտնուած, պահուած, պահպանուած, կամ առնուած ըլլալ վերոյիշեալ Ուարվլիքի կոմսութեան՝ Սթրաթֆօրտ-Աբըն-Էվընի, Հին Սթրաթֆօրտի, Պիշըբթընի ու Ուէլըմի եւ ասոնց որ եւ իցէ քաղաքաց, աւանաց, գիւղիկներու, դաշտերու եւ արտավայրերու մէջ. Նոյնպէս եւ բոլոր կալուածքս ու ստացուածքս իրենց պարագայիւք, որոնց մէջ Ճօն Րօպինսըն անուն մէկը կը բնակի, զետեղուած, կեցած ու գտնուած Պլաքֆրայարի մէջ ի Լոնտոն՝ մերձ ի Ուարտրօպ. եւ բոլոր միւս երկիրներս, ստացուածներս, եւ որ եւ է ժառանգընչութիւնքս, որ վայելէ ու միայնակ տէր ըլլայ բոլոր վերոյիշեալ քարեաց իրենց ամեն պարագայիւք, նոյն Սիւզաննա Հօլլ, ցորչափ իւր բնական կեանքը տեւէ. իսկ իւր մահուանէ ետք՝ օրինաւորապէս իւր մարմնէն

սերածնեալ անդրանիկ արու զաւակին. եւ այն անդրանիկ որդիէն սերածնեալ արու ժառանգաց. եւ ի պակասիլ այսպիսի սերունդի մի, օրինաւորապէս իւր մարմնէն սերածնեալ երկրորդ արու զաւակին, եւ այն օրինաւորապէս սերածնեալ յիշեալ երկրորդ որդւոյն մարմնոյ արու ժառանգաց. եւ ի պակասիլ այսպիսի ժառանգաց, յիշեալ Սուզաննայի մարմնէ օրինաւորապէս սերածընեալ երրորդ արու զաւակին, եւ այն օրինաւորապէս սերածնեալ յիշեալ երրորդ որդւոյն մարմնոյ արու ժառանգաց. եւ ի պակասիլ այսպիսի սերնդեան, նոյնը գործադրուի եւ մնայ իւր մարմնէն օրինաւորապէս մէկմէկու ետեւէ սերածնեալ չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ եւ եօթներորդ արու զաւակաց, եւ յիշեալ չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ եւ եօթներորդ զաւակաց մարմիններէն օրինաւորապէս սերածնեալ արու ժառանգաց, այնպիսի եղանակաւ՝ որով յառաջն սահմանուած է եւ կը մնայ իւր մարմնոյ առաջին, երկրորդ եւ երրորդ որդւոց եւ անոնց արու ժառանգաց համար. եւ ի պակասիլ այսպիսի սերընդեան, յիշեալ ստացուածքները յիշեալ քեռադստերս Հօլլի, եւ անորմէ օրինաւորապէս սերածնեալ արու ժառանգաց ըլլան եւ մնան. եւ ի պակասիլ այսպիսի սերնդեան՝ իմ Ցուդիթ աղջկանս եւ իւր մարմնէն օրինաւորապէս սերածնեալ արու ժառանգաց. եւ ի պակասիլ այսպիսի սերնդեան՝ իրաւացի ժառանգացն իմոց՝ յիշեալ Վիլլիամ Շէքսփիյրի յաւիտեան:

Դուքյետ՝ Կը տամ իմ կնոջս՝ իմ երկրորդ ամենալաւ անկողինս իւր կահիւք:

Դուքյետ՝ Կը տամ եւ կը հրիտակեմ յիշեալ Ցուդիթ աղջկանս արծաթեայ ոսկեզօծ լայնաքերան տաշտս: Բոլոր մնացորդ ինչքս, անձնական իրքս, վարձերս, պնակեղէններս, զոհարեղէններս եւ առտնին մթերքս՝ պարտքերս եւ նուիրաբաշխութիւններս հատուցուելէն եւ յուղարկաւորութեանս ծախքերը տրուելէն ետք՝ կը տամ, կը բաշխեմ եւ կը հրիտակեմ իմ փեսայիս Ճօն Հօլլի՝ որ ի Կէնդ եւ իմ աղջկանս Սուզաննայի՝ իւր կնոջ, զորս կը կարգեմ եւ կ'ընեմ հրիտակատար այս իմ վերջին կամացս եւ կտակիս: Եւ կը թախանձեմ ու կը պարտաւորեմ յիշեալ Մեծապատիւ Թոմաս Ըրսըլը եւ Ֆրանսիս Գօլլինսը որ ի Կէնդ, որ սոյնի խնամակալքն ըլլան: Եւ ասկէ առաջ եղած բոլոր կըտակներս կը յետակոչեմ եւ զայս կը հրատարակեմ իմ վերջին կամքս եւ կըտակս: Ի վկայութիւն որոյ, ես իմ ձեռօքս ստորագրեցի յաւուր եւ յամին վերոյգրեալ ի սկզբան:

յինէն
ՎԻԼԼԻԸՄ ՇԷՔՍՓԻՅՐ

Սոյնի հրատարակման վկայք.
ՖՐԱՆՍԻՍ ԳՕԼԼԻՆՍ·
ՅՈՒԼԻՈՍ ՇՕ·
ՃՕՆ ՐՕԲԻՆՍԸՆ·
ՀԸՄՆԷԴ ՍԸՏԼԸՐ·
ՐՕԲԸՐԴ ՀՈՒԸԹՔՕԹ:

Ի ԹԱՐԳՄԱՆՉԷՆ

Գուսաներգութեանց ինչ նպատակով ու մտքով բարոյականին որքան օգտակար ըլլալու համար յօրինուած են ըսելը աւելորդ կը համարիմ, ինչու որ ամենուն ծանօթ բան է։

Այս կերպ երկեր, Եւրոպացւոց թէ՛ նախնի և թէ՛ արդի հեղինակները մեզ յիշատակ թողուցած են, բայց կը ցաւիմ ըսելու որ մեր նախնիք մեզ այսպիսի հաճելի յիշատակներ չթողուցին, կամ գոնէ մինչև հիմա երևան ելած ըլլալը չեմք գիտեր։ Վերյիշեալ հեղինակութեանց մէկ քանիէն Հայերէնի թարգմանելով՝ ժամանակ առ ժամանակ մեր ազգայինք աշխատեցան անոնց ճաշակը տալ մեր Ազգին, բայց բնաւ չտեսնուեցաւ մինչև հիմա հեղինակ մը՝ որ Շեքսփիրի պէս գովութեան արժանաւոր թատերգութիւններ աշխատասիրելով ի լոյս ընծայէր իւր գասական գիրքը, թէև առանց մոռնալու այս ալ յիշեմք, որ երբեմնակի մանր մունր գովելի հեղինակութիւն ընողներ չպակսեցան, անոնք ալ թուով քիչ և կցկտեցեալ պատահմամբ։

Երբ առաջին անգամ Շեքսփիր կարդացի, սքանչանալով յափշտակուեցայ և ուզեցի որ իսկոյն թարգմանելու ձեռնարկեմ, մտածելով որ այս երևելի հեղինակ անշուշտ բոլոր Եւրոպական լեզուներու թարգմանուած ըլլալով, դեռ մեր Ազգի ծանօթ չէ։ Շատ դժուարութիւն կրեցի մէջ գտնուած դարձուածոյ անգլիաբանութիւնները, կերպ կերպ երկսայրաբանական դժուարին և երբեմն անլուծելի խնդիրները բացատրելով հայացնելու, որ ինչպէս որ բնական է, բնագրին անուշութեան մեծագոյն մասը կորսնցուց։ Այսպէս պատահեցաւ մանաւանդ Կատակերգութեան Սխալանացը թարգմանած ժամանակ, զոր առաջին ընթերցած էի այլեւս ծիծաղական ըլլալուն։ Թարգմանութեանցս մէջ բառ մեծի մասին առաւել բառ առ բառ թարգմանելը նախադաս սեպեցի, որպէս զի Շեքսփիրի էական գեղեցկութիւնը առանց խանգարուելու աւելի ճշդիւ ցուցուի։

Ես, ըստ կարեացս զայս թարգմանելով՝ սիրելի Ազգիս պզտիկ ծառայութիւն մը ընելու նպատակաւ՝ մտադիր այն է որ խրախոյս մ'ըլլայ մերազնեաց այսպիսի ձեռնարկութիւններ ընելու։ Թէև 1853ին հեղինակիս մէկ քանի խաղարկութիւնները թարգմանեցի, այլ ճակատագրաբար անյաջող բաղդ ունեցաւ անոնց տպագրութիւն. սակայն առանց վհատելու անկէ ի վեր ուրիշ մասեր ևս թարգմանելու շարունակեցի նէ ալ, մինչև հիմա փոշոտած մնացին։ Հազար 853ին «Արփի Արարատեան»ի մէջ Կատակերգութեան Սխալանացը կիսատ մնաց, և 1862ին, «Դիմակ»ին մէջ Համլէթը նոյն վիճակն ունեցաւ, և բոլոր թարգմանութիւններս միայն Վենետիկի Վաճառականը ամբողջ, շնորհիւ բարեյիշատակ Ս. Թովմագեանի, նոյն տարի «Ցուերժահարս»ի մէջ մաս առ մաս լոյս տեսաւ։ Նոյն այժմ կը ներկայեմ սիրելի Ազգիս այս ՌՈՄԷՕ ԵՒ ԺՈՒԼԻԷՏԸ,

իբր ընտիր ճաշակ հեղինակիս երևակայութեան, որոյ բողբոջութեան մէջ թէ որ թարգմանութեանս համեմատ նուազագոյն է, յուսամ որ ներողամիտ ըլլալու են անոր թերութեանց, որպէս զի քաջալերութիւն առնելով յաջորդաբար միւս շատոնց ի վեր թարգմանուածներն ալ ի լոյս գան։

Կ'ապշի կը մնայ անգղիացին մի թէ որ մտադրութեամբ կարդայ այս մեծահանճար հեղինակին մուզայաքերթ գրչին խոլթունիմաստ դժուարութիւնները, արտայայտ ազգութիւնները, ամենաքնքոյշ քաղցրութիւնները, պատշաճայարմար ներդաշնակութիւնները և ամենապարզ բնականութիւնները եայլն, եայլն, որոց համար Անգղիացիք զինք մինչև երկինք կը բարձրացնեն։

Շէքսփիյրի իւր խօսքը գործ ածելով՝ «Բանաստեղծին աչքը՝ գեղեցկական ներշնչմամբ շրջշրջելով, երկինքէն երկիր ու երկրէն երկինք կը յածի, և ինչ ատեն երևակայութիւնը՝ անծանօթ նիւթերուն ձև մը կը մարմնացնէ, բանաստեղծին գրիչը՝ օդային ոչինչ՝ տեղական բնակարան մ'և անուն մը կը յատկացնէ։» «Երազ յամառնամէջ գիշերի.» Արար. Ե. Տես. Ա։ Այս անցքը՝ իւր վրայ կրնամք յարմարցնել։

Իւր իմաստից մէջ միշտ լակոնախօս է. ահա երևելի օրինակ մի. «Ըլլա՞լ թէ չըլլալ» — Համլէթ. Արար. Գ. Տես. Ա. աշխարհահռչակ խօսք՝ զոր Եւրոպացի ազգաց շատեր դեռ մինչև այսօր բերաննին հասարակ գործ բրած են երկու դարէ աւելի է, և զոր Համլէթ իշխանը յիշեալ Արարուածին բացման միջոցներուն սոյն խօսքով իւր մենախօսութիւնը կ'սկսի — Ըլլա՞լ թէ չըլլալ, ա՛յս է խնդիրը.*) այսինքն, մարդասպան ըլլա՞լ թէ չըլլալ պէտք է։

Խորհրդաւոր և բազմախաղական զուարճախօսութիւնը այնքան կը սիրէ, որ ողբական արամերգութեանց շատին մէջն իսկ կը ապրեցնէ յաճախ միմոսական խեղկատակներու և կոմիկներու զուարճախօսութիւններ, որք կերպով մ'իւիք թախծական անցքերը կը թեթևցնեն, երբեմն այնքան յաճախ որ կրնամք ողբերգակատակերգութիւն անուանել զանոնք. նոյնպէս ալ՝ ինչպէս որ բնագրին Յառաջաբանը կը յիշեցնէ, երբեմն անպատկառ խօսքեր ոչ միայն արանց. այլ կանանց իսկ բերել կը տայ։ Բայց փոխարինաբար, իւր ժամանակի կոշտ անգղիերէնը կոկելու շատ օգնած և լեզուին նորահնար բառերը ճոխացնելու աշխատած է։

Շէքսփիյրի գործոց մէջ խառնելիք չկան, և չեմք գիտեր թէ որն է ըսեմք իւր առաջին հրաշակերտը — ոմանք Համլէթն ու Մագպէթն է կ'ըսեն, ոմանք Յուլիոս Կեսար, և ոմանք Լիր Թագաւոր և այլք Հենրիկոս Դ. ողբերգականին մէջ. բայց առանց գուցէ կարենան զուգակցել Օթելլօ, Ցիմբելին, Անտոնիոս և Կղէոպատրա, Կորիոլանոս և Ջոն Թագաւոր։ Իսկ ծիծաղագրականին մէջ՝ ըստ իս, Վինտզըրի Զուարճասէր Խաթուններէ, Բազում աղմուկ ընդ ոչինչէ և Վենետիկի Վաճառականէ զերազանց է Կատակերգութիւն Սխալանաց, որոյ մէկ նմանակերծութիւնը կարդացած են գուցէ շատեր՝ 1847 տարւոյն Վենետիկի «Բազմավէպին» մէջ, Երկուորեակ մակագրի տակ։

Ըստ մեզ, իբրև անգղիացի խօսելով՝ ամեն գործերը գովելի են։ Արդարև իւր խաղարկութեանց մէկ քանիներուն նիւթերը ուրիշ աղբիւրներէ փոխ առած է, այլ ճոխացուցածն բոլորն ալ իւր հեղինակութիւններն ու գիւտերն են։

*) To be or not to be, that is the question, . . .

Իւր գործերը մահուանէն ետք անկարգաբար տպուելնուն համար, ճշդիւ չի գիտցուիր թէ ինչ յաջորդականութեամբ հեղինակած է։ Երևելի տիպերն՝ Ճօնսընի, Թէօբի, Բօվըլի, Սթիվընսի, Մալօնի, Վօրպըրթընի, Րիտի և Նայթի օրինակներն են. բայց այս անգղիացի հեղինակներուն տպագրածէն ալ աւելի ընդարձակագոյն (10 հատոր) և մեկնութեամբ լի տիպը՝ 1773ին Ճօնսըն և Սթիվընսի աշխատակցութեամբ ըրածնին է, որոյ աւելի կատարելագործեալ տիպը 1783-93ին ի լոյս եկած է։

Բաց ի իւր թատերերգական բանաստեղծութիւններէ, ունի նաև քանի մի քերթուածներ, որոց մէջ գնահատուած են Աֆրոդիտէ և Ադոնիս, Լուքրէցիայի առևանգումը, Ցոփաւորի մի տրտունջը, Եռանդագէն ուխտաւորը և մի քանի ուրիշ նուագերգութիւններ։

Իւր երկերը ընդհանրապէս չափաբերեալ են, երբեմն նմանայանգ և երբեմն աննմանայանգ տողերով և բաց ի Ցովհաննէս Թագաւորէ, Ռիքարտոս Բ.է, Հէնրիկոս Զ.է և Տիտոս Անդրոնիկոսէ, մնացորդ խաղից մէջ տեղ տեղ քիչ մ'արձակ խառնած է. այլ անհակառակելի կերպով կրնայ հաստատուիլ որ իւր ոճը վսեմ ըլլալէ զատ՝ խրթին է, մանաւանդ միջանկեալ մանր մունր ստանաւորներուն։

Զանազան կրից և մոլութեանց վրայ գրած է հետևեալները՝ յաղագս

Փառասիրութեան, ցուցամոլութեան, անմիաբանութեան, նախանձու և զանազան կրից՝ Մագպէթհ, Համլէթ, Ցուլիոս Կեսար և Հենրիկոս Զ.

Վրէժխնդրութեան, ոխակալութեան, յախուռն կրից և անգթութեան՝ Տիտոս Անտրոնիկոս, Տրոյիլոս եւ Կրէսիտէ:

Առաքինութեան և հաւատարմութեան՝ Երազ յամառնամէջ գիշերի, Հռոմէոս, Չափ ընդ չափու, Պերիկղէս և Երկու ազնուականք Վերոնայի:

Զեղխութեան, անգթութեան, փառասիրութեան և ագահութեան՝ Հենրիկոս Ը.

Կեղծաւորութեան, խաբէութեան և ննջաւորութեան՝ Գիմբէլլին, Անտոնիոս եւ Կղէոպատրա:

Եղբայրատեցութեան, եղբայրսիրութեան և անիրաւութեան՝ Ըստ հաճոյից:

Եղբայրատեցութեան և համբերատարութեան՝ Փոթորիկ:

Դիւրահաւանութեան, անուղղամտութեան և խարդախասիրութեան՝ Ոթելլոս:

Ծերոց ընչասիրութեան և ծնողաց շահասիրութեան՝ Վինտզըրի Զուարճասէր խաթուններ:

Խենդութեան և ունայնասիրութեան՝ Երկոտասաներորդ գիշեր:

Բարեպաշտութեան և քմահաճութեան՝ Խեռուհւոյն զգաստանալը:

Վրէժխնդրութեան և հնարագիտութեան՝ Համլէթ, Վենետիկի վաճառականը:

Նախանձու և վրէժխնդրութեան՝ Ձմեռուան Պատմութիւն և Գորիոլանոս կամ Կորիողանոս:

Ընդհանուր կրից՝ Չափ ընդ չափու:

Պաշտպանութեան՝ Կատակերգութիւն Սխալանաց:

Զաւակաց ապերախտութեան՝ Լէար Թագաւոր:

Ատելութեան, ոխակալութեան ու հաւատարմութեան՝ Հռոմէոս:

Դաւաճանութեան և փոփոխամտութեան՝ Ցովհաննէս Թագաւոր:

Անխորհրդութիւն՝ Հենրիկոս Դ.

Զարութիւն՝ Հենրիկոս Ե.

Անբարոյականութիւն և անցաւորութիւն՝ Հռիգարտոս Գ.

Շռայլութիւն կամ անխոհեմ առատաձեռնութիւն՝ Տիմոն Աթէնաց:

Զրպարտութիւն՝ Բազում աղմուկ ընդ ոչինչ:

Ուխտադրուժութիւն՝ Սիրոյ կորուսեալ ջանքեր:

Յարատևութիւն՝ Ամէն բան լաւ որոյ վերջ բարի:

Անցաւորութիւն՝ Հռիգարտոս Բ.

Գաղտնայայտութիւն («Չէ՛ ինչ ծածուկ որ ոչ յայտնեսցի») և վրէժխնդրութիւն՝ Համլէթ:

Դերախաղութիւն անձնաւորութեանց մէջ այնքան բնական կը ներկայացնէ որ իւր ճարտարափայլ վարպետութեան վրայ կը հիանամք: Տե՛ս, Վէնետիկի վաճառականին մէջ՝ Շայլօքի դերը, կարծես թէ այսօրուան Հրեայի մը կերպերը և խօսքերը գործ կ'ածէ, որ կը ներկայի իբր որոշամիտ վրէժխնդիր: Իւր ներկայացուցած միւս անձնաւորութեանց մէջ կը փայլեցնէ հեռանկարները: Համլէթ՝ իբր խորունկ մտածող և անընկճելի դիւցազն. Յակովս՝ իբր խառնակիչ, բանսարկու և չարակամ. Բօրթիա՝ իբր խորագէտ և հնարագիւտ. Դէզդէմոնէ՝ իբր տիպար անմեղութեան և հաւատարմութեան. Ճիւլիէդդա, Իզապէլ, Միրանտա՝ սիրոյ և առաքինութեան. Կատարինէ Թագուհի՝ անյիշաչարութեան. Մագպէթհ՝ իբր անյագ փառասէր:

Այս ալ յիշեմք որ Շէքսփիյրի ժամանակները՝ տեսարանի վրայ կանանց գերը արք կը կատարէին:

Ինք՝ Մոլիէրի պէս բժշկաց հակառակ չէ, թէև անոր պէս ագահութիւնն ու կեղծաւորութիւնը կը պախարակէ:

Շէքսփիյր այնքան սիրելի է իւր ազգին որ շատ ընկերութիւններ և հաստատութիւններ իւր անուամբ յիշուած են, ինչպէս՝ Շէքսփիյրեան ընկերութիւն, Շէքսփիյրեան քլըպ, Շէքսփիյրեան ժողովարան, Շէքսփիյրեան թէատրոն, Շէքսփիյրեան սրճարան ևայլն:

Այս սքանչելի հեղինակին վրայ ասկէ աւելի ինչ կրնան գրել մեզ պէս տկար գրիչներ, որդէն երևելի բանաստեղծք Եւրոպիոյ՝ հիացմամբ գոված են զինք, ատոնց մէջ է նաև իւր վրայ սքանչացողն Հիւկօ՝ որոյ հանճարին վրայ աշխարհ կ'ըսքանչանայ:

ԲՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

Տր. Ջօնսըն կ'ըսէ թէ «Այս խաղը՝ իր հեղինակին թատրերգութիւններէն ամենէ հաճոյականներէն մին է։ Տեսարանները՝ զբաղական են և այլազան, արկածները՝ թըւաւոր ու ծանրակշիռ, յախողուածքը՝ անդիմադրելաբար կսկծալից, և գործողութեան յառաջադրութիւնը այնքան հաւանականին մօտ, և առնուազն հասարակային գաղափարաց այնքան համաձայնական՝ որքան որ ողբերգութիւնը կրնայ պահանջել։ Ասոր մէջ կը տեսնուի Շէքսփիրի այն ինչ ինչ փորձերէն մէկը, ուր ազնուականները իրարու հետ խօսեցնել կը տայ, որ երիտասարդական սնափառութեան թեթեւօլիկ կայտառութիւնը երեւան հանէ։ Տրայտըն*) կը յիշեցնէ աւանդութիւն մը՝ որ դիւրաւ մինչեւ իր ժամանակները աւանդութեամբ հասած ըլլայ. իբր թէ, Շէքսփիր ըսած ըլլայ որ *պարտաւորուած էր Գ. Արարուածի մէջ Մերկուտիոսը մեռցնելու, վախնալով որ չըլլայ թէ ան՝ զինք մեռցնէ։ Այսու ամենայնիւ, զայն այնքան զարհուրելի անձ մի կը սեպէ, որ խաղարկութեան բոլոր միջոցաւորութեան մէջ կրնար ողջ մնացած ըլլալ*, առանց հեղինակին վտանգ մի բերելու։ Տըրայտըն լաւ գիտէր, որ թէ որ ճշմարտութիւնը խնդրելու ըլլար, նշանաւոր ասացուածքի մը մէջ, հասարակօրէն առաւել խօսքերուն դիտողութիւն կ'ըլլայ քան թէ մտածութեան, և այն ալ խիստ քիչ անգամ կը պատահի որ խստաճշդաբար հասկցուի։ Մերկուտիոսի խելացութիւնը, զուարթախօսութիւնը և քաջութիւնը միշտ պիտի մատակարարեն իրեն բարեկամներ որ իրեն աւելի երկար կեանք բարեմաղթեն։ Բայց իր մահը յանկարծահաս չէ. խաղարկութեան կազմուածութեան մէջ՝ իրեն համար բաշխուածին չափ սահմանեալ ժամանակը ողջ մնացած է. ո՛չ ալ Շէքսփիրի յաջողութեան վրայ կը կասկածիմ որ անոր կենդանութիւնը երկարաձգած ըլլայ, թէև գուցէ իր քանի մի համեմատաբանութիւնները մինչև Տրայտըն չեն հանիր, որուն հանճարը իրենին նման այնքան բեղուն չէ հնարաւորութեամբ, ու ալ ծառայական է կատակաբանութեան, այլ՝ կորովի, դատամտահաս, հասկնալի և վսեմ է։ Դայեկանին՝ այն անձնաւորութիւններէ մին է, որոնց լաւ կ'ախորժի հեղինակը. իրեն յատուկ եղած նրբամտութեամբ զայն շաղփաղփուկ և գաղտնապահ, կամակատար և լկտի, հաւատարիմ և անպարկեշտ նկարագրած է։» Սթիվընս՝ կը յաւելու, «Դայեկանոյն դերախաղութիւնը կենդանի օրինակ մ'է այնպիսի դերա-

*) Այն նիւթիս մէջ յիշուած Տրայտըն ալ զատ տիպ մ'ըրած է Շէքսփիրի գործոց, բայց քիչ մ'անհաստատաբար գրած ըլլալուն յարգի չէ։ Ծ. Թ.

յարաբերութեանց որոնց փորձառութիւնք իրենց հիմնաւոր քննութեան համար օգտաւէտ ըլլային։ Գոթավլերտ լեզուէ իւր վրայ հաստատուած վստահութեան քէմ անհաստատութիւն կը փոխուի, և յարադրութեան՝ իւր դէմ եղած որ և է հնարագիտութեան դիմելու, որպէս զի իւր առաւելին անհատապարծութեան հետեւութիւնները ազատ ըլլայ։« — «Ճիւլիէթթ՝ (կը շարունակէ Ցր. Ճօնսըն) իւր դերակատարութեան մէջ ֆոյն մասը ըստ պարբերաբար կրօնք կը խօսի. Շէքսփիրի նկարագրել ֆրանս անոր նկարագրութիւնը պատշել ուղած է։ Իւր ծերացեալ դերասաններն շատ յանդուգն ուղութեամբ փորձել գրուած են, բայց իւր կրօնաւորական ուղղութիւնը մէջ անխորհելի պաշտօնութեամբ ազնուացուցեալ են. Իւր դերակատարները, որոնց ալ վերջն ըլլան, յատուկ խաղարկութեան մ'առնէին իրենց թշուառութեան մէջ։» Այս խաղարկութեան՝ փոխել դէպին մէջ Արարածներու բարեկամ չէ և հասարակական է որ նախընթաց տէղերուն մէջն ալ նոյնպէս եղած ըլլայ։

Մալոն կ'ըսէ, թէ «Անգլիացւոց լեզուաւն այս պատմութեան՝ որոյ վրայ այս խաղարկութեան յօրինուած է, Լաքէքի դա Փորթօն էր, որ Վենետիկոյ ազնուական մ'էր։ Իւր վէպը՝ առաջին անգամ Վենետիկ տպուած էր, Ճիւլիէթթա անունով, հաւաք 535ին, Դուրյեան՝ 1539ին և 1553ին։» Պանտէլլօ, 1554ին այն նիւթին վրայ վէպ մի գրեց է Լուքքա. քիչ ատենէն ետք, Պուաթօ՝ ֆրանսերէն լեզուաւ հրատարակեց նոյնը, եւրոպական պատմութիւններէն քաղելով, բայց մեծաւ մասամբ փոփոխելով զանազան։ Նոյն վէպը, 1562ին, Անգլիական թարգմանած մը յօրինած էր Արթըր Բրուք և տպագրեալ ի Հաքլիարտոս Թօթըլէ, առ գրանաքով. *Եղերականական պատմութիւն Հռոմէոսի և Ճիւլիէթթայ, պարունակելով հազուագիւտ Օրինակ ճշմարիտ հաստատամտութեան. Ընդ խելահնար Խրատուց և Արարոց Կրօնաւորի միոյ ծերացելոյ, և ձախողական ելից նոցա։* Թէև Շէքսփիր յօգտուած էր Բէյնթըրի Վէյլը, այլ անկասկածօրէն իւր խաղարկութիւնը Արթըր Բրուքի երգեցածին վրայ շինուած էր։ Մալոն կ'ըսէ, թէ «1570ին երկհատոր? արձանագրութեանց մէջ առնուած էր *Երկու սիրահար խաղաղասեր ողբալի Պատմութիւնը*, ի Հէնրիկոս Պէյնմանէ, որ շատ կանխած առնէ թէ արդէն պատմութեան էր այն վէպին՝ որուն վրայ հեղինակներ իւր խաղարկութիւնը շինած է։» Սթիվընս կ'ըսէ, թէ «մեր հեղինակին դրամատիքական կորովներուն ո՛ր մէկն արդէն ըլլալուն վրայօք՝ գէթ մեր քաղաքացիներեանց վերէն հասած չէ։» Սոր նոյնպէս՝ այս խաղարկութեան առաջին նախերգանքը՝ 1597ին տպուած էր։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Տեսարանը՝ Վերոնայի մէջ, Մոնդակեանց եւ Գաբուլեանց երկու հակառակորդ գերդաստանաց կողմնականներուն մէջ ծագած կռիւով մի կըբացուի, որոց գլխաւորաց անունները Մոնդակէս ու Գաբուլէտ են: Մոնդակէսի որդին Հռոմէոս՝ պինտ տարփալի սիրով Հռոզալին անունով աղջկան մի հետ կապուած է, բայց Պէնվօլիօ անունով իւր բարեկամին խրատիւքը Գաբուլէտի պարահանդէսը երթալով, երեսի դիմակը կը հանէ, ու կը սիրահարի Ճիւլիէդդայի՝ որ Գաբուլէտի աղջիկն է: Իւր բոցակէզ սիրէն Թելադրուած, գիշեր ատեն Գաբուլէտի պարտէզի պատին վրայ կը մագլցէ ու կը լսէ Ճիւլիէդդայի զանգատները պատուհանին մէջ, որ իմացած է եղեր Թէ իւր սէրը գրաւող երիտասարդին անունը Հռոմէոս է, եւ իւր հօրը Թշնամւոյն զաւակն է: Այսոր հետեւած սիրախօսուԹեանց մէջ՝ Ճիւլիէդդա խօսք կը տայ Հռոմէոսի որ հետեւեալ օրը իւր դայեկուհին խրկէ, որպէս զի իմանայ իրմէ Թէ իրենց փոխադարձ սիրոյ նպատակը գլուխ հանելու համար ի՞նչ միջոց պիտի բանեցնէ: Հռոմէոսի համոզմամբը, Հայր Լաւրենտիոս անուն Ֆրանչիսկեան կրօնաւոր մի. առանց իրենց ազգականաց գիտուԹեան, զիրենք կը պսակէ: Պսակը կատարուելէն անմիջապէս ետք, Հռոմէոս՝ իւր Մերկուտիոս եւ Պէնվօլիօ բարեկամացը հետ, Տիկին Գաբուլէտի եղբօրորդի Թիպալտոսի կը հանդիպի, որ իւր կողմնակիցներովը՝ վերոյիշելոց հետ կռիւ կ'ընէ ու մարտուԹեան մէջ Մերկուտիոս Թիպալտոսէ կ'ըսպաննուի եւ հետեւաբար Թիպալտոս ալ Հռոմէոսէն կ'ըսպաննուի, որոյն վրայ Հռոմէոս աքսորանքի կը դատապարտուի: Պարիս՝ Վերոնայի իշխանին ազգականը, Ճիւլիէդդայի ծնողացմէ իրեն էրիկ կ'ընտրուի, բայց աղջիկն այս լը'սածին պէս, կրօնաւորին քով կ'երԹայ, եւ անոր խրատիւքը դեղաջուր մի կ'առնէ որ մահահանգոյն Թմբրութիւն մի կը բերէ վրան, այնպէս որ, երբ հարսանեաց օրը կը գայ որ Պարիսի հետ կարգուի, խմած դեղին պատճառաւ մեռած կարծուելով, Գաբուլեանց գերեզմանատան մէջ կը Թաղուի: Այս միջոցներուն, կրօնաւոր Հայրը ըստ իւր խոստման, մարդ կը հանէ Հռոմէոսին (որ Մանդուա քաշուած է) որ շուտով Վերոնա գայ ու Ճիւլիէդդայի արԹննալու ժամանակ զայն հետը Մանդուա տանի. բայց դիպուածով մի, կրօնաւորին խրկած մարդը ճամբան կ'արգիլուի ու չկրնար նամակը հասցնել, սակայն Հռոմէոսի ծառայն

կը վազէ շուտով իւր տիրոջ քով եւ Ճիւլիէդդայի կարծեցեալ մահուան լուրը կը տայ իրեն: Հռոմէոս, յուսահատութենէ՝ մահաղեղ կը գնէ ու Վերոնա կը գայ, եւ իւր ծառային առաջնորդութեամբը Ճիւլիէդդայի դրուած գերեզմանը կ'երթայ ու առանձին ներս կը մտնէ: Բայց այս տեղւոյս մէջ Պարիսի հանդիպելով, որ այն ալ Ճիւլիէդդայի վրայ ողբալու համար եկած է եղեր, իրարու հետ խօսքի կը գան, եւ Հռոմէոս հրապուրուելով Պարիսէ կ'ըսպաննէ հոնտեղ զայն: Ասոր վրայ Հռոմէոս Թոյնը կը խմէ ու կը մեռնի: Անմիջապէս ետք Հայր Լաւրենտիոս վրայ կը հասնի այն միջոցին ուր Ճիւլիէդդա վերակենդանացած՝ բայց Հռոմէոս մեռած կը գտնէ: Երմնաւորը դրսէն պահապաններուն աղմուկը լսելով կը վախնայ կը փախչի ու Ճիւլիէդդան հոն կը Թողու, որ իւր յուսահատութեան վերջին վայրկենին՝ ինքզինք կ'ըսպաննէ եւ իւր դժբաղդ էրկանը վրայ կ'ինկնի ու կը մեռնի: Երկու հակառակորդ գերդաստանները, այս լսելով, իշխանին հետ նոյն տեղ կը վազեն կը հասնին, եւ իրենց ատելութեանց ապերջանիկ պտուղը տեսնելով, իշխանէն կը համոզուին, որ նորէն փոխադարձ սիրով միաբանին:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ընթերցողը այս խաղարկութեան մէջ աչքառուապէս երևան կը հանէ ժառանգական ատելութեան յաղթական յիմարութիւնները, և անոնց պատճառած անհուն կորուսութիւնները, ինչպէս կ'երևի Հռոմէոսի և Ճիւլիէդդայի մահուանց մէջ, որոնք բուն ամենայնի հասարակ ու նման, ատոնց իրենց ծերպատարանաց քաղցր ուրախութեան՝ իբրև հաստատամտութեան և սիրոյ օրինակ՝ կրնային երևանել կեանք տանելու, փոխանակ իրենց տարաժամ մահուամբը ողբացուելու:

ԱՆՁԻՆՔ

ԷՍԿԱՂՈՍ, Վերոնայի իշխան.
ՊԱՐԻՍ, Պատանի ազնուական մը, իշխանին ազգական.

ՄՈՆԴԱԿԷՍ / ԳԱՊՈՒԼԷՏ } Երկու հակառակ երկու գերդաստաններու գլխաւորները.

ԾԵՐ ՄԸ, Գապուլէտի հօրեղբայր.
ՌՈՄԷՈՍ, Մոնդակէսի որդի.
ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ, Իշխանին ազգականը և Ռոմէոսի բարեկամ.
ՊԷՆՎՈԼԻՈ, Մոնդակէսի եղբօրորդի և Ռոմէոսի բարեկամ.
ՏԻՊԱԼՏՈՍ, Տիկն Գապուլէտի եղբօրորդի.
ՀԱՅՐ ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ, Ֆրանչիսկեան կրօնաւոր մ.
ՀԱՅՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ, կրօնաւոր՝ նոյն կարգէն.
ՊԱԼԹԱԶԱՐ, Ռոմէոսի ծառայ.

ՍԱՄՓՍՈՆ / ԳՐԻԳՈՐ } Գապուլէտի ծառայք.

ԱԲՐԱՀԱՄ, Մոնդակէսի ծառայ.
ԴԵՂԱՎԱՃԱՌ ՄԸ.
ԵՐԵՔ ԵՐԱԺԻՇՏՔ.
ՊԱՐԵՐԳՈՒՔ.
ՄԱՆՉ ՄԸ, Պարիսի Մանկլաւիկ.
ՊԵՏՐՈՍ, Գործակալ մ.

ՏԻԿԻՆ ՄՈՆԴԱԿԷՍ, Մոնդակէսի կին.
ՏԻԿԻՆ ԳԱՊՈՒԼԷՏ, Գապուլէտի կին.
ՃՈՒԼԻԷԹԹԱ, Գապուլէտի դուստր.
ԱՆԿԵԼԻՔԱ, Ճիւլիեթթայի սնուցիչը.

Վերոնայի Քաղաքացիք. Երկու հակառակ Գերդաստաններու ազգական զանազան Մարդիկ ու Կանայք. Դիմակաւորք. Պահապանք. Պահանորդք և Սպասաւորք.

ՏԵՍԱՐԱՆԸ՝ *խաղարկութեան մեծ մասին մէջ՝ Վերոնա է. անգամ մ'ալ՝ Հինգերորդ Արարուածին մէջ, Մանդուա.*

ՀՌՈՄԷՈՍ ու ՃՈՒԼԷԻԴԴԱ

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Երկու գերդաստանք, երկուքն հաւասար աստիճանով նմանքն
Վերոնայի մէջ, ուր որ կը բերենք այժմ մեր տեսարան,
Հին ատելութեամբ հակառակելով նոր կռիւք յայտնանեն,
Ազնիւ արիւնը անմաքուր կ'ընեն ազնուական ձեռքեր.
Այս երկու անհաշտ թշնամիներուն ընդերքին մէջէն
Աստղով վիճակեալ զոյգ մի սարփաւոր աշխարհէք կեանք կ'առնեն։
Որոնց տարաբաղդ ու ցաւակցելի անկն ու կործանումն,
Իրենց մահուամբը՝ կը թաղէ ծնողաց հակառակութիւնն։
Իրենց մահանչան սիրոյն սոսկալի անցքն ու դիպուածը,
Եւ իրենց ծնողաց ոխոտ կատղութեան շարունակ խէթը,
Որ, իրենց զաւկաց վախճանէն, օգուտ բնաւ չէր ըներ,
Լոկ երկու ժամուան առ եւ տուրքն է թատրերգութեան մեր։
Որուն թէ որ քիչ մ'ականջօք ժուժկալ աղէկ մտիկ ընեք՝
Պակասութիւնը, մեր ջանքն կ'աշխատի շիտկելու նոյնպէս։

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ա.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

Հասարակաց հրապարակ մի։

ՍԱՄՓՍՈՆ, ԳՐԻԳՈՐ, սուսերով ու վահաններով զինուած։

ՍԱՄՓՍՈՆ. Գրիգոր, մաս—որ ածխանոց ենք մնացեր։

ԳՐԻԳՈՐ. Մ'ըներ, դուն ալ, ըսես նէ որ ածխագործ պիտ' ըլլանք։

ՍԱՄՓ. Ըսել կ'ուզեմ որ, բարկութեան ելնենք նէ՝ սուրերը կըր-նանք քաշել։

ԳՐԻԳ. Հը՜ն, քանի որ ողջ ես, պարանոցդ վզիդ կապէն դուրս քաշէ՛: *)

ՍԱՄՓ. Բարկութեան ելնեմ նէ, իսկոյն կը զարնեմ:

ԳՐԻԳ. Բայց զարնելու համար արագաշարժ չես:

ՍԱՄՓ. Մոնդակեան գերդաստանին մէկ շունը՝ իս բարկութեան կը շարժէ:

ԳՐԻԳ. Շարժիլը՝ տեղէն քաշուիլ է, ու քաջ ըլլալը՝ տեղը կենալն է. ուրեմն թէ որ կը շարժիս՝ ըսել է որ տեղէդ կը փախչիս:

ՍԱՄՓ. Այն գերդաստանին շներէն մէկն իս պիտի դրդէ †) որ կայնիմ. այն ժամանակ ես ալ Մոնդակէսի ո՛ր և իցէ մարդուն կամ աղջկան պատերուն վրայ կ'ինկնիմ:

ԳՐԻԳ. Այդ զքեզ տկար գերի մի կը ցուցնէ, ինչու որ տկարները պատերուն տակէն կ'երթան:

ՍԱՄՓ. Իրաւ ես. անոր համար է, որ կանայք աւելի տկար ըլլալնուն, պատին կողմ կը քաշուին. — վասն որոյ ես ալ Մոնդակեանց մարդիկը պատէն աւդին պիտի քաշեմ, ու իրենց աղջկունքը պատին վրայ պիտի հրեմ:

ԳՐԻԳ. Կռիւը՝ մեր տէրանց, և մեր՝ ու իրենց ծառայից մէջն է:

ՍԱՄՓ. Ամենը մէկ խօսք է. ես իմ բռնաւորութիւնս պիտի ցուցնեմ. երբոր մարդոց հետ ծեծկուիմ, աղջկանց հետ ալ անգթութեամբ պիտի վարուիմ. իրենց գլուխը պիտի կտրեմ:

ԳՐԻԳ. Աղջկա՞նց գլուխը:

ՍԱՄՓ. Անշուշտ, կոյս աղջկանց գլուխը, կամ իրեց կուսական գլուխը. ի՛նչ մտքի կ'ուզես նէ ա՛ռ:

ԳՐԻԳ. Իրենք մտքի առնել պէտք են, իրենց զգալը:

ՍԱՄՓ. Իս զգան պիտի, քանի՛ որ կենալու կարող ըլլամ. իս կը ճանչնա՛ն որ հաղուագիւտ շանոսկոր մ'եմ:

ԳՐԻԳ. Հասկցանք, ձուկ չես եղեր. թէ որ միս ունենայիր քեզ

*) Ածխանոց, ածխագործ, բարկութիւն և վզի-կապ, իրարմէ գրեթէ քիչ տարբեր արտասանութիւն մ'ունին Անգղ. մէջ: Ծ. Թ.

†) Բարկութեան ելնել, արագաշարժ ըլլալ, շարժել, դրդել, Անգղ. մէջ ամենն ալ մէկ բառով յայտնուած է, որ է Move մուվ: Ծ. Թ.

Հեղինակնիս՝ իր խաղարկութեանց մէջ այսանկ բառախաղութիւններ կ'ընէ յաճախ:

տղած ու չորցուցած ապուխտ պիտի կանչէին ։ Քաշէ՛ սուրդ , նայէ՛ Մոնդակեանց մարդոցմէ երկու հոգի կը գան ։

ԱԲՐԱՀԱՄ և ՊԱԼԹԱԶԱՐ կը մտնեն։

ՍԱՄՓ. Սուրս քաշեր եմ. կռուի՛նք , ես քեզ կռնակ կ՚ըլլամ ։

ԳՐԻԳ. Ի՞նչպէս . կռնակդ դարձունես ու փախչի՞ս ։

ՍԱՄՓ. Ինձմէ մի՛ վախնար դուն ։

ԳՐԻԳ. Չէ՛ , հաւատացի՛ր կը վախնամ ։

ՍԱՄՓ. Մենք իրաւունքը մեր կողմ քաշենք . թո՛ղ սկսին ։

ԳՐԻԳ. Ես քովերնէն անցած ժամանակս դէմքս կը ծռմռկեմ . ու իրենք ուզեն վրանին առնեն , ուզեն չառնեն ։

ՍԱՄՓ. Ու կը համարձակի՞ն որ . ես իմ բթամատս կը խածնեմ իրենց վրայ . թէ որ տանին՝ շատ բան , իրենց համար նախատինք մ՚է ։

ԱԲՐԱՀԱՄ. Մե՞ր վրայ բթամատդ կը խածնես , պարոն ։

ՍԱՄՓ. Ես իմ բթամատս կը խածնեմ , պարոն ։

ԱԲՐ. Մե՞ր վրայ բթամատդ կը խածնես , պարոն ։

ՍԱՄՓ. (Գրեգորին) Դատաստանը մեր կողմը կ՚ըլլա՞յ , հա՛ ըսեմ նէ ։

ԳՐԻԳ. Չէ՛ ։

ՍԱՄՓ. Չէ՛ , պարոն , ձե՞ր վրայ բթամատս չեմ խածներ , պարոն . բայց բթամատս կը խածնեմ , պարոն ։

ԳՐԻԳ. Կռի՞ւ կ՚ուզէք , պարոն ։

ԱԲՐ. Կռի՞ւ ըսիք , պարոն . չէ՛ , պարոն ։

ՍԱՄՓ. Թէ որ կ՚ուզէք , պարոն , կայներ եմ . ձեռքերս տանձ չեն ժողուեր ։ Իմ աղատէրս , ձերինին պէս ազնուական մ՚է ։

ԱԲՐ. Սանկ ըսէ՛ք ։

ՍԱՄՓ. Միտքդ ի՞նչ է , պարոն ։

ՊԵՆՎՕԼԻՕ հեռուանց կը տեսնուի ։

ԳՐԻԳ. Ի՞նչ ըսիք — սա՛նկ ըսէ ըսի՛ք . ահա՛ տիրոջս ազգականներէն մին կը գայ ։

ՍԱՄՓ. Հրամեցէք , սա՛նկ ըսէք ըսի , պարոն ։

ԱԲՐ. Սուտ կը զրուցէք ։

ՍԱՄՓ. Թէ որ մարդ էք, քաշեցէք, — Գրիգոր, յուցուր զէնաքերուդ վարպետօրէն զարնուածքները։ (կը չուին)

ՊԵՆՎՕԼԻՕ. Խելօք կեցիք, յիմարներ. սուրերնիդ տեղերնին դրէք. ըրածնիդ չէք գիտեր։

ԴԻՊԱԼՏՈՍ կը մտնէ։

ԴԻՊԱԼՏՈՍ. Աս ինչ է, դուն ալ այս վատաբարոյ գիւղացւոց մէջ խօթուեր ես. դարձիր, Պէնվօլիօ, ու մահդ տես։

ՊԵՆ. Ես խաղաղցնել կ'ուզեմ. սուրդ տեղը դիր, կամ այնպէս մի գործածէ զայն՝ որ սա մարդիկն ինձմէ զատուին։

ԴԻՊ. Ադ ինչ խօսք է. սուրդ քաշեր ես, ու հաշտութեան խօսք կ'ընես։ Ես այդ խօսքը կ'անարգեմ, ինչպէս որ կ'անարգեմ դժոխքը, բոլոր Մոնթակեանները և զքեզ. ինքզինքիդ եկուր, լիրբ։ (կը չուին)

Երկու կերպարանոց ընտանեաց կողմնակիցներ կը գան — կռուոյն մէջ կը մտնեն. անկէ ետք ՔԱՂԱՔԱՑԻՔ բիրերով վրայ կը հասնին։

Ա. ՔՂՔ. Պահապաններ, նիզակնիդ, զէնքերնիդ. կոտմնակինք, զարկէք. գետին զարկէք։ Անկցին Գապուլեանք։ Անկցին Մոնդակեանք։

ԳԱՊՈՒԼԷՏ, իր ննջազգեստով. և ՏԻԿԻՆ ԳԱՊՈՒԼԷՏ։

ԳԱՊ. Աս ինչ աղմուկ է։ — Բերէք իմ երկայն սուրս, հօ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Ցուպ մը, ցուպ մը. — ինչ սուրդ կ'ուզես։

ԳԱՊ. Սուրս կ'ըսեմ. — ահա ծեր Մոնդակէս կը գայ, և իր սրոյն երկաթը կը շողշողացնէ ինծի դէմ։

ՄՈՆԴԱԿԷՍ և ՏԻԿԻՆ ՄՈՆԴԱԿԷՍ։

ՄՈՆ. Գարշելի Գապուլէտ, — իս մի բռներ, թող որ երթամ։

ՏԻԿ. ՄՈՆ. Քայլ մ'անգամ չպիտի շարժիս տեղէդ որ թշնամւոյդ դէմն ելնես։

ԻՇԽԱՆԸ կը մտնէ, հետեւորդներով։

ԻՇԽԱՆ. Ապստամբ ժողովուրդք, խաղաղութեան թշնամիք, պողպատով արենակցաց արիւն մտնող ամբարիշտներ, — չէք լսեր. — Ադ ինչ է, հօ, մարդ էք՝ թէ անասուն, որ ձեր կատ-

ղութեան՝ նեղութեանց ցաւոց վրայ ինկնող կրակը՝ ձեր երակներէն բղխող ծիրանացայտ աղբիւրներով կը մարէք. գետին զարկէք ձեր արիւնռուշտ ձեռքերէն ձեր արիւնարբու զէնքերը, մտիկ ըրէք ձեր սիրտը ցաւած իշխանին դատավճիռը. — Այս երեք անգամ է որ փուճ խօսքէ մ'առաջ եկած քաղաքական կռիւները, քեզի համար ծեր Գապուլէթ, և քեզի համար, Մոնդակէօ, մեր փողոցներուն հանգստութիւնը վրդովեցին. և երեք անգամ Վերոնայի վաղեմի բնակիչները՝ իրենց տարիքին վայլած շնորհալի և աղւոր պաճուճանքներէն զրկեցին, որ ձեռօք իսկ ծեր եղած հինաւուրց կողմնականները գործեն որ խաղաղութեան ժամանակ ժանգահարեալ զէնքերնին ձեռք առնեն ու ձեր ժանգոտած ատելութեան մէջ մտնեն. ասոր համար, գիտցած ըլլաք, որ թէ որ նորէն մեր փողոցները տակնուվրայ ընէք՝ ձեր կեանքը՝ խաղաղութեան տուգանքը հատուցանէ պիտի։ Այս անգամ, թող ամենք բաներնին երթան. դուն Գապուլէթ, հետս եկուր, դուն ալ Մոնդակէս, այսօր օրհասարակէ՛տք մեր հասարակաց դատաստանարանն եկուր, որ այս եղածանցից վրայօք մեր դատողութիւնը լսես։ Դարձեալ կ'ըսեմ, ով որ իսկոյն ասկէ չմեկնիր, թող մահուան դատապարտուի։

(ԻՇԽԱՆՆ հետեւորդներով. ԳԱՊՈՒԼԷԹ, ՏԻԿԻՆ ԳԱՊՈՒԼԷԹ, ԴԻԲԱԼՏՈՍ, ՔԱՂԱՔԱՑԻՔ և Ծառայներ կ'ելնեն։)

ՄՈՆ. Այս հին գժտութիւնը ո՞վ նորէն ոտք հանեց. ըսէք նայիմ, եղբօրորդի՛, դուք հո՞ն էիք երբ վէճն սկսաւ։

ՊԷՆ. Ձեր ոսոխին ծառայները և ձեր սպասաւորները հոստեղ կռիւ ընելու վրայ էին, երբ վրայ հասայ. իսկոյն սուրս քաշեցի որ զիրենք զատեմ. Նոյն կէտին Դիպալտոս կրակ կտրուած սուրը պատրաստազէն վրայ եկաւ, այս կերպով ինչպէս որ կռիւ ընելու հրաւէրներ կը կարդար ականջացս, նոյնպէս ալ զայն իր գլխուն չորս դին ճօճեցնելով՝ օդը կը կտրտէր, որով ուրիշ վնաս մը չէր կրնար ընել, բայց եթէ ինքզինք նախատելու համար սուլումունքներ հանել. Երբ այս միջոցներուս իրենց հարուածոց և բաղխմանց մէջ միջնորդութիւն ընելու կ'աշխատէինք, երկու կողմէն ալ մարդիկն աւելցան և սկսան զարնուիլ, մինչև որ իշխանն եկաւ ու թշնամիք զատուեցան։

ՑԻԿ. ՄՈՆ. Ո՛հ, ո՞ւր է Հռոմէոսը, այսօր տեսա՞ք զինք. շատ ուրախ եմ, որ այս կռուոյն մէջ չգտնուեցաւ։

ՊԷՆ. Տիեզերապայծառ արեւը իր ոսկեղէն պատուհանները արեւելքին կողմը բանալէն ժամ մ՚առաջ՝ խելավրդով խորհրդածութիւններս դրդեցին զիս որ պտուտելու համար դուրս ելնեմ. նա՛տեղ — փոքր անտառին մոլաթզենեաց ծայրը որ քաղքին արեւմըտեան կողմը կ՚ինկնի, այնքան կանուխ ժամանակ ձեր որդին տեսայ. դէպ՝ իրեն քալեցի. բայց ինք միտքս իմանալով՝ անտառին խոռոչներուն մէջ սպրդեցաւ. ես ալ՝ իր մտատանջ հակամիտութիւնները իմիններուս կշռելով, որոնք ո՛րքան մինակ մնայ մարդ այնքան կը շատնան, առանց իր յօժարութեանց դպչելու իմիններուս ետեւէն գնացի, և ինծմէ ուրախութեամբ փախչողէն՝ ուրախութեամբ խոյս տուի։

ՄՈՆ. Քանի՜ քանի առաւօտներ հոն տեսնուեցաւ ինք, որ առաւօտեան զովագին ցօղերը՝ իր արտասուքներովը կ՚աւելցնէր, և իր խորունկ հառաչանքներովը՝ ամպերուն աւելի շոգիներ կը վերառաքէր. բայց այս ամենն ալ այնքան կանուխ կ՚ընէ, որ հազիւ թէ համայնազուարճ արփին՝ արեւելեան ամենահեռի կողմերէն Արշալոյսին անկողնոյն ստուերաձիգ վարագոյրները քաշելու բոպէին վըրայ՝ նայիս որ տրտմազդած զաւակս ալ՝ տուն կը դառնայ. լոյսէն կը փախչի, և իր սենեկին մէջ քաշուելով ինքզինք կը պահէ. պատուհանները կ՚գոցէ, ցերեկուան կենսապարգեւ լոյսը կ՚արտակղպէ, և արուեստակեալ գիշեր մի կը ձեւացնէ իւր սենեակը, զիս ալ գիշերուան պէս մթութեան մէջ ձգելով. այս բնաւորութեան վերջը ցաւալի և չարագուշակ կրնայ ըլլալ՝ թէ որ համոզական խրատներով շարժառիթը չվերցուի։

ՊԷՆ. Ազնիւ հօրեղբայր, հրամանքնիդ պատճառը գիտէ՞ք։

ՄՈՆ. Ո՛չ գիտեմ, ո՛չ ալ իրմէ բան մի կրնամ իմանալ։

ՊԷՆ. Ամենեւին միջոց մի բանեցնելով ստիպեցի՞ք զինք։

ՄՈՆ. Թէ՛ ես, և թէ՛ ուրիշ շատ բարեկամներ. բայց ինք՝ ինքզինքին և իր կամացը խրատատուն է. — Ճշմարիտը ո՛րն է, չըսեմ — բայց ինքզինք այնպէս կը ծածկէ և այնպիսի կերպով գաղտնիք դուրս չհաներ, և այնքան ալ փորձուելէ և երեւան ելնելէն

կը փախչի՝ որպէս թէ, իր թարմ տերեւները օդին մէջ տարածե-
լու կարող ըլլալէն առաջ՝ կամ իր գեղեցկութիւնը արեւուն նուի-
րելէն առաջ՝ իւր ծոցը ծլակեր որդ մը պարունակող ընձիւղի ճիւղ
մ'ըլլար։ Թէ որ կարող ըլլամք գիտնալու թէ իւր ցաւերը ուրկէ
առաջ կը գան, մենք ալ մեծաւ հաճութեամբ ձեռքերնուս եկա-
ծին չափ կ'աշխատիմք որ դարման տանիմք գիտցածոմնիս։

ՀՌՈՄԷՈՍ հեռուանց կը մտնէ։

ՊԷՆ. Նայեցէք, ահա կը գայ. թէ որ կը հաճիք՝ մէկդի քա-
շուեցէք, ես՝ կամ իր տրտմութիւնները կ'իմանամ, և կամ կը մեր-
ժուիմ։

ՄՈՆ. Երանի՛ թէ կենալովդ՝ ականջօքդ ճշմարիտ խոստովանու-
թիւն մը լսելու չափ բաղդաւոր ըլլայիր։ Քալեցէք, Տիկին, ե-
լէք երթանք։ (ՄՈՆԴԱԳԷՍ և ՏԻԿԻՆԸ կ'ելնեն։)

ՊԷՆ. Բարի լոյս, հօրեղբօրորդի։

ՀՌՈ. Ցորեկը դեռ այդքան դեռատի՞ է։

ՊԷՆ. Հիմակ ժամը ինն զարկաւ։

ՀՌՈ. Ափսոս ինձ, տրտում ժամերը աչացս երկարատեւ կ'երե-
ւան։ Հայրս էր այն որ շտապաւ գնաց հոսկէ։

ՊԷՆ. Հրամեցէք. — Ի՞նչ տրտմութիւններ են որ Հռոմէոսին
ժամերը կ'երկարատեւեն։

ՀՌՈ. Չունենալովս զայնս՝ զորս ունենամ՝ կը կարճացնեն զանոնք։

ՊԷՆ. Սիրո՞յ մէջ ես։

ՀՌՈ. Ընկճեցայ —

ՊԷՆ. Սէրէ՞ն։

ՀՌՈ. Իմ սիրողիս շնորհներէն դուրս, որոյ սիրոյն մէջն եմ։

ՊԷՆ. Ափսո՜ս, այդ սէրը՝ որ երևոյթին մէջ անուշ կ'երևի, փոր-
ձի մէջ այդքան ալ անագորոյն ու խստըմբե՞ր է եղեր։

ՀՌՈ. Ափսո՜ս, այս սէրը՝ որոյ աչերը դեռ երիզակապ կը կե-
նան, առանց աչաց՝ իւր կամաց համեմատ քայլընթաց մը պիտի
տեսնէ։ Ո՞ւր պիտի ճաշենք։ — Ո՜հ, ափսո՜ս ինձ։ — Այն ինտո՞ր
կռիւ էր սա—տեղ։ Բայց բան մ'ըսեր ինձ, ինչու որ ես ամեն բան
լսեցի։ Այս տեղ ատելութեան հետ շատ գործ կայ տեսնելիք,

տակայն սիրոյ հետ ա՛լ աւելի . — ինչ, մ՛եղք . ո՛հ, կազգայարոյց սէր . ո՛հ, սիրաշաղախ ատելութիւն . ո՛վ ոչինչէ նախ գոյացած ամէն ինչ . ո՛վ ծանրաբեռն թեթեւութիւն . անաչառ ունայնութիւն . ո՛վ շնորհատեսիլ ձեւերու խառնափնդոր քաոսութիւն . կապարեա՛յ փետուր, լուսաւոր մառախուղ, սառնապաղա՛ղ կրակ, ախտաժամա՛կ առողջութիւն, հսկո՛ղ քուն, որոնք ոչինչ ըսել են իմ քով ։ — Այս իմ զգացած սիրովս՝ սէրը չեմ զգար ես ասոր մէջ ։ Խնդալիքդ չգա՞ր ։

ՊԷՆ. Չէ՛, հօրեղբօրորդի, առաւել լալիքս կը գայ ։

ՀՌՈ. Աղէ՛կ սիրտ . ինչ բանի վրայ ։

ՊԷՆ. Քու բարի սրտիդ ճմլկութեանց վրայ ։

ՀՌՈ. Ցեսա՛ր . ասանկ կ'ըլլայ ահա սիրազանցութիւնը . — իմ ցաւերս՝ պինտ ծանրաբեռնեալ են սրտիս վրան, զորս կ'ուզես որ քու աւելցուցածներովդ ալ բեռնապատկես . այդ սէրը, զոր կը ցուցնես ինձ, իմ ունեցած խիստ շատ ցաւերուս՝ ուրիշ ցաւեր ալ վրան կը դիզես ։ Սէրը՝ հառաչանաց դոլորշեաց հետ ելնող մուխ մ'է, երբ մաքրուի՝ տարփաւորին աչքին մէջ կայծակնացայտ կրակ մ'է ։ երբ սրտաբեկի՝ տարփաւորին արտասուօքը լճացած ծով մ'է ։ ուրիշ ինչ բանի նմանցնեմ . պինտ խոհեմաբարոյ խենդութիւն մ'է, հեղձամղձուկ դառնութիւն մի և քաղցրաւինեալ անուշութիւն մ'է ։ Մնաս բարեաւ, հօրեղբօրորդի ։ (երթալով)

ՊԷՆ. Կեցի՛ր, ես ալ հետդ պիտի գամ . եթէ ոչ, թէ որ զիս այսպէս ձգես, ինձ անիրաւ բան մ'ըրած կ'ըլլաս ։

ՀՌՈ. Գնա՛ բանդ դուն ալ Աստուած սիրես, ես ինքզինքս կորուսի . ես հոս չեմ ։ Ես Հռոմէոս չեմ, ան ուրիշ տեղ մ'ըլլալ պէտք է ։

ՊԷՆ. Իրաւ, շիտակն ըսէ՛ ինձ, Աստուած սիրես, ո՛վ է սիրողդ ։

ՀՌՈ. Ի՞նչ . կ'ուզես որ ըսեմ՝ ու հեծկլտա՞մ ։

ՊԷՆ. Հեծկլտա՛ս, չէ՛, ինչո՞ւ պիտի հեծկլտաս . դո՛նէ մելամաղձօտ կերպով ըսէ՛ ինձ ո՛վ ըլլալը ։

ՀՌՈ. Գնա՛ մելամաղձոտ հիւանդի մ'աղաչէ որ իր կտակն ընէ . — ա՛խ, խօսքը դէշ կ'ըստիպէ զիս երբ այդքան դժնդակ է . շիտակն ըսեմ, հօրեղբօրորդի, ես կին մի կը սիրեմ ։

ՊԷՆ. Տեսա՛ր հիմա ինչպէ՛ս մօտէն նշան առեր եմ, երբ մակաբերեցի որ սէր կ'ընես ։

ՀՌՈ. Այդ ինչպէ՛ս դիպաղէտ ու շիտակ նշան առնող ես եղեր ։ Պինտ սիրուն կին մ'է զիտեմ ։

ՊԷՆ. Սիրելի հօրեղբօրորդի՛, վարպետութեամբ շիտակ առնուած նշանը՝ շուտով նպատակէտին կը հանդիպի ։

ՀՌՈ. Բարի՛, դուն այդ նպատակէտին չկրցար հանդիպեցնել, վրիպեցա՛ր. ինք՝ Կուպիտոնի նետովը չզարնուիր, Արտեմիսի ճարպիկութիւնն ունի. և ողջախոհութեան հզօր փորձառութեամբ աղէկ մ'ըսպառազինուած՝ սիրոյ տկար ու տղայական աղեղէն չվիրաւորուած կ'ապրի ։ Սիրահարական խօսքերէ չպաշարուիր և ոչ սիրայարձակ աչաց պատահման կը հանդուրժէ, ոչ ալ սուրբերն իսկ մոլորեցնող ոսկւոյ առջև՝ ծնրադրութիւն կ'ընէ. ո՛հ, ինք գեղեցկութեամբ հարուստ է. և աղքատութիւնն այս է միայն, որ երբ մեռնի՝ իր հարստութիւնն ալ գեղեցկութեամբ մեռնի պիտի ։

ՊԷՆ. Ուրեմն, երդում ըրած է որ միշտ ամուրհի մնայ ։

ՀՌՈ. Հրամմերես, և այդ խնայողութեան մէջ ինքզինք կ'ըսպառէ. ինչու որ, գեղեցկութիւնը՝ իր անաչառութենէ սովատանջեալ, բոլոր յետագայ սերունդներէ կը խլէ գեղեցկութիւնը ։ Պինտ սիրուն է և պինդ խոհեմ. խոհեմութեամբ այնքան սիրուն է, որ իս յուսահատեցնելով երջանկութեան կ'արժանանայ. երդմնազանցութեամբ սէր խոստացաւ, և այս խոստմանը մէջ՝ մեռած կ'ապրիմ որ հիմա զայն ըսելով ապրած մնամ ։

ՊԷՆ. Ինձմէ խրատ առ, զինք մտքէդ անցունելը մոռցիր ։

ՀՌՈ. Ո՛հ, սորվեցուր ինծի ինչպէ՛ս մոռնամ այս մտածմունքը ։

ՊԷՆ. Աչերդ ազատ պահելով, ուրիշ գեղեցկութիւններ աչաքննէ ։

ՀՌՈ. Այդ այնպիսի միջոց մ'է, որ աւելի պիտի պարտաւորէ զիս իրենը գերազանց է ըսելու. այն երջանիկ դիմակները, որ սիրուն տիկնանց ճակատները կը համբուրեն, սև ըլլալով՝ մեր միտքը կը բերեն որ գեղեցկութիւնը ծածկել կ'ուզեն. այն որ անգամ մի կը կուրանայ՝ չկրնար մոռնալ իր կորուսած աչքի լուսին թանկագին գանձը. ցուցուր ինծի հրաշատեսիլ կին մը, և հարցուր ինծի

թէ իր գեղեցկութիւնը ինչ բանի կրնայ ծառայել, ոչ ալ իշխել բանի, եթէ ոչ, ձեռքիս մէջ եղած ամանակի մը՝ ուր անոր գեղեցկութիւնը կարդալու կարող կ'ըլլամ։ Ծառայ եմ. գոնէ ինձ մտռայութիւնը դաս չես կրնար տալ։

ՊԵՆ. Ես՝ այդ վարդապետութիւնը կամ կը հաստատեմ, և կամ պարտքովս կը մեռնիմ։ (Կ'ԵԼԼԵՆ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

Փողոց մը։

ԳԱԲՐԻԷԼ, ՊԱՐԻՍ — ԾԱՌԱՅ Դ ևը մտնեն։

ԳԱԲ. Մոնթակէմն ալ ինծի պէս պատժապարտութեան տակ ինկած է. ու կարծեմ որ մեզի պէս ծեր մարդոց համար դժուար բան չէ հաշտութիւն ընելը։

ՊԱՐ. Երկուքդ ալ պատուաւոր համարում ունիք. ու մեղք որ այսքան ժամանակէ ի վեր սիրով չէք վարուիր։ Բայց հիմակ, տէ՛ր իմ, իմ առաջարկութեանս ի՞նչ ըսելու էք։

ԳԱԲ. Ի՛նչ որ արդէն ըսի զայն կը կրկնեմ նորէն. զաւակս՝ աշխարհիս մէջ դեռ օտարուհի կը նմանի, ու տակաւին տասնուչորս տարուան փոփոխութիւնը տեսած չէ. թող երկու գուռող ամառներ ալ անցնին, ու այնուհետև մտածենք թէ զինք հարս ընելու ժամանակն է։

ՊԱՐ. Իրմէ շատ աւելի նուաղահասակ աղջիկունք՝ երջանիկ մայրեր եղած են։

ԳԱԲ. Եւ այնքան կանուխ կարգուողներն ալ պինտ շուտ աւրուած են։ Աշխարհս՝ իմ բոլոր յոյսերս կլլեց, բաց իրմէ. և ինքը կ'ըսեմ, իմ աշխարհիս յուսալից տիրուհին է։ Բայց սիրտդ բաց իրեն, ազնիւ Պարիս, գնա իր սիրտը մտիր նայէ, իր հաւանութիւնը՝ իմ կամացս հետ զուգընթաց է. իր հաճեհաւանութեան մէջ, իր ընտրութեան որոշմունքներուն հետ՝ իմ ալ հաւանութեանս կամահաճ և գոհունակ ձայներս կը միաբանին։ Այս գիշեր իմ հին սովորութեանցս համեմատ՝ խնճոյք մ'ունիմ, ուր իմ սիրելի բարե-

կամներս հրաւիրած եմ, և դուն ալ հոն գտնուելովդ կ'ուզեմ որ հիւրերուն թիւն աւելցնես բարեգալստեամբդ։ Իմ խեղճ տնակիս մէջ, դիտէ՛ ու տե՛ս այս գիշերս, որ երկրաշրջիկ աստղերը՝ երկնից լոյսը կը խաւարցնեն. ինչպէս որ գալարեօք պճնազարդեալ Ապրիլը իւր գարշապարօք՝ կաղացեալ ձմեռուան վրայ քայլած ատեն ցոփասէր երիտասարդք կը հրճուին, ասանկ ալ դուն՝ այս գիշեր իմ տանս մէջ դեռաբոյս և նորածաղիկ երիտասարդուհեաց մէջ պիտի զուարճանաս. ամենուն մտիկ ըրէ, ամէնը տես, ու զա՛յն միայն սիրէ աւելի, որ արժանաւորագոյնն է. ահա՛ ասանկ ալ այս բազմութեան մէջ, իմինս, որ անոնցմէ մէկն է, սակայն իւր արժանաւորութեան կողմէ մէկն ալ չէ։ Քալէ՛, երթա՛նք, — Ինձ նայէ՛, մա՛նչ, գնա՛ Վերոնան տակնուվրայ ըրէ՛ ու սա մարդիկները գտի՛ր, որոնց անունները ասոր (Ցուցակն մի կը տայ) մէջ գրուած են, ու ըսէ՛ որ այս գիշեր տունս խնճոյք ունիմ, թող հրամայեն գան։

(ԳԱՊՈՒԼԵԹ Ե ՊԱՐԻՍ կ'ելլեն։)

ԾԱՌ. Վերոնան տակնուվրայ ընեմ այն մարդիկը գտնեմ, որոնց անունները ասոր մէջ գրուած են։ Ասոր մէջ՝ — կօշկակարը՝ իր կանգունը, դերձակը՝ իր վերջինը, ձկնորսը՝ իր մատիտը և պատկերահանը՝ իւր ուռկանները պիտի բանեցնէ գրուած է. բայց ես այս մարդիկ փնտռել գտնելու խրկուած եմ, ու ասոնք գրող մարդուն ի՛նչ անուն գրելն ալ կարդալու կարող չեմ երբէք։ Երթամ կարդացող մը գտնեմ։ — Ահա՛ պատեհ ժամանակին հասան։

ՊԵՆՎՕԼԻՕ և ՀՌՈՄԷՈՍ կը մտնեն։

ՊԵՆ. Չայնդ կտրէ՛, դուն ալ, մէկ կրակը ուրիշ կրակի մ'այրիլը կը շիջանէ, ցաւը՝ մէկ ուրիշի վիշտերէն կը թեթևնայ. երբ գլուխդ դառնայ՝ գլուխդ ետեւդ դարձուր և օգնութիւն կը գտնես. յուսահատական տրտմութիւն մի՝ մէկ ուրիշի վիշտերով կ'աղէկնայ. աչքդ՝ մէկ բանէն մէկ ուրիշ բանի վրայ ա՛նկէ, ու կը նայիս որ հին բաներուն խորագդեաց թոյնը կը ջնջուի կ'երթայ։

ՀՌՈ. Թաթենւոյդ տերևը՝ պինտ զօրաւոր սպեղանի մ'է ատոր։

ՊԵՆ. Ի՞նչ բանի դէմ, կ'աղաչեմ։

ՀՌՈ. Սրունքներուդ կոտրտուած ոսկորներուն դէմ։

ՊԷՆ. Ինչո՞ւ, Հռոմէոս, խնդեցա՞ր։

ՀՌՈ. Չխնդեցայ, այլ՝ բանտի մէջ դրուած և առանց սննդի պահուած, ծեծ կերած ու չարչարուած խենդէ մ'աւելի կապկպուեցայ։ Օ՛, բարի առաքեցար, բարեկամ։

ԾՌՑ. Աստուած կեանք տայ ձեր մեծապատուութեան, — կ'աղաչեմ, տէ՛ր իմ, կարդալ գիտէ՞ք։

ՀՌՈ. Այո՛, թշուառութեանս մէջ՝ բաղդս։

ԾՌՑ. Գուցէ այդ բանն առանց գրքի սորված էք. սակայն կ'աղաչեմ, ի՞նչ որ տեսնէք կրնա՞ք կարդալ։

ՀՌՈ. Անշուշտ, թէ որ գիրերն ու լեզուն գիտեմ։

ԾՌՑ. Պինտ համով խօսք մ'ըսիք։ Աստուած ձեր բանն յաջողէ։

ՀՌՈ. Կեցի՛ր, մա՛րդ, ես կարդալ գիտեմ. (կը կարդայ)

Սինեօր Մարդինօ եւ իւր կինը եւ աղջկունք. Անսելմոս կոմսը եւ իւր գեղեցիկ քոյրերը. որբեւարի Տիկին Վիդրուվիօ. Սինեօր Բլաչենդիօ եւ իւր սիրուն քրոջ-աղջիկները. Մերկուտիոս եւ իւր եղբայրը Վաղենտինոս. հօրեղբայրս Գաբուլէտ, իւր կինը եւ աղջկունք. Հռոզալին՝ շնորհալի քեռաղջիկս. Լիվիան, Սինեօր Վաղենտիոյը, Դիպալտոս իւր հօրեղբօրորդին. Լուչիօն եւ խնդումերես Հելենան ;

Պինտ աղւոր ընկերութիւն։ (Թուղթը ետ կը տայ) Ո՞ւր պիտի գան։

ԾՌՑ. Ահա՛, վերը։

ՀՌՈ. Ո՞ւր տեղ։

ԾՌՑ. Մեր տունը, կերակուրի։

ՀՌՈ. Որո՞ւ տունն է։

ԾՌՑ. Տիրոջս։

ՀՌՈ. Իրա՛ւ. ես այդ առաջուց հարցուցած ըլլալ պէտք էի։

ԾՌՑ. Հիմա ես հրամանոցդ առանց հարցնելու կը զրուցեմ, իմ տէրս՝ երեւելի Գաբուլէտ մեծատունն է. ու թէ որ հրամանքնիդ Մոնդակէսեանց ազգակից չէք նէ՝ հրամեցէք, Աստուած սիրէք, մէյմէկ գինի նետենք։ (կ'ելնէ)

ՊԷՆ. Գարուլէտի այս հնաւոր խնճոյից մէջ՝ սիրուն Հռոզալինն ալ հանդիսակից է, զոր այնքան կը սիրես, ու բոլոր Վերոնացիք գեղեցկութեանը համար վրան կ'ըզմայլին. գնա՛ կ'ուզես նէ, ու հաղուանշմար աչքով՝ բաղդատէ իր դէմքը ուրիշ մէկի հետ՝ զոր քեզ ցուցնեմ, և այն ժամանակ այլ եւս կարապիդ երգերը ագռաւի կարկաչ ըլլալը պիտի իմանաս։

ՀՌՈ. Քանի որ աչացս բարեպաշտ կրօնքը այս սխալմունքը կ՚ընդունի, թո՛ղ արտասուքներս բոցերու դառնան. սակայն այս աչերը որք յաճախ ընկղմեցան և բնաւ երբէք չկրցան մեռնիլ, — որ թափանցիկ հերետիկոսներ ըլլան պիտի, թո՛ղ կեղծապաշտներու պէս այրին։ Իմ՝ սիրականէս աւելի գեղեցիկ. համայնատես արեւը՝ աշխարհ ստեղծուելէ ի վեր դեռ իւր նմանը տեսած չէ։

ՊԷՆ. Շի՛շտ, իր քովը մէկը չեղած ատեն՝ աչքիդ աղուոր երեւցեր է. դուն զինքը՝ ինքզինք կշռելէն երկու աչքերուն մէջ՝ դրած ատենը տեսեր ես. բայց այդ բիւրեղեայ նժարներուդ մէջ՝ թող քու տարփածուհիդ սէրը և ուրիշ մէկ օրիորդի գեղեցկութիւնը կշռուի այս գիշեր, զոր երբ քեզ ցուցնեմ, տեսնես պիտի հանդէսին մէջ արձակած ճառագայթները, ու ան ատեն պիտի իմանաս, որ քու աչաց աննման երեւցող բանը՝ հազիւ թէ անոր տեղը հասնելու չափ արժէք ունի։

ՀՌՈ. Երթամ պիտի, բայց ո՛չ թէ սանկ գեղեցկութիւն մը տեսնելու, այլ՝ իմինիս գերազանցութեամբը տարած յաղթանակին ուրախութիւնը վայելելու։ (կ՚ելլեն։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Գարուլէտի տան մէջ սենեակ մի։

ՏԻԿԻՆ ԳԱՐՈՒԼԷՏ և ԾՆՈՒՑԻՉ։

ՏԻԿ. ԳԱՐ. Դայեկուհի՛, ո՞ւր է աղջիկս, հո՛ս կանչէ։

ԾՆՈՒՑ. Աշխարհիս կ'ըսեմ, երկոտասանամեայ կուսութիւնս վըկայ, հիմա կանչեցի զինք, խաթո՛ւն. (կը կանչէ) — Ո՞ւր ես, գառ-

նուկ, ո՛ւր ես, աղաւնի տիկինս.— Տէր ողորմեա՛ — ո՛ւր է դա֊ ցեր մեր օրիորդը.— ո՛ւր ես, Ճիւլիէդդա։

ՃԻՒԼԻԷԴԴԱ [illegible]

ՃԻՒԼ. Ի՞նչ է այն, ո՞վ կանչեց զիս։

ՍՆՈՒՑ. Մայրերնիդ։

ՃԻՒԼ. Հո՛ս եմ, մայրիկս, ի՞նչ կը հրամայէք։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Ահա ինչ պիտի՛ ըսէի.— սնուցի՛չ, դուն քիչ մ՚ա֊ տեն բա՛նդ գնա, մենք գաղտնի խօսք մ՚ունինք.— Չէ՛, ի՛նձ նայէ, սնուցիչ, եկո՛ւր, եկո՛ւր. հիմա միտքս ինկաւ, դուն ալ մտիկ ըրէ մեր խորհուրդը։ Գիտես, որ աղջիկս՝ իր ծաղիկ հասակին մէջն է։

ՍՆՈՒՑ. Շիտակն ըսեմ, մինչև մէկ ժամ իք տարիքը կրնամ ը֊ սել։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Դեռ տասնուչորս տարեկան չկայ։

ՍՆՈՒՑ. Տասնուչորսը ակռաներէս կը բռնէի. սակայն ասանկ կ՚ըսեն աշխարհիս ցաւերը, միայն չորս հատս մնացեր են.— Տասն ու չորսին չմտա՛ւ. քա՛ հիմա Ս. Պետրոսի տօնին քանի՞ օր մնաց։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Տասնուհինգ օրէ աւելի կամ պակաս։

ՍՆՈՒՑ. Աւելի կամ պակաս՝ տարւոյն բոլոր օրերուն մէջ, Ս. Պետրոսի Ճրագալոյցը՝ գիշերը կ՚ըլլայ, այն ժամանակ տասնուչոր֊ սին պիտի մտնէ։ Քա՛ Շուշան ու ինք՝ — Աստուած բոլոր Քրիս֊ տոնէից հոգիները լուսաւորէ, — մէկ տարօք էին քա՛։ — Է՛ աղէկ, Շուշան՝ հիմա Արքայութիւնն է. հետս ինտո՛ր աղէկ կ՚երթար քա՛։ Բայց, ինչպէս որ ըսի, Ս. Պետրոսի Ճրագալոյցին գիշերը՝ տասնու֊ չորսը պիտի մտնէ, տասնուչո՛րս, հասկցա՞ք. քա՛ իմ աղէկ միտքս է։ Տասնումէկ տարի առաջ, ուր է, միտքերնիդ է, քա՛ գետնա֊ շարժ մը չեղա՞ւ, ահա՛ ճիշդ այն ժամանակին էր որ ծծէն կտրե֊ ցինք.— քա՛ մտքէս չելներ, քա՛. տարւոյն ճիշդ այն օրն էր. ի՞ն֊ չո՞ւ գիտէք, ես այն օրը ծծերուս պտուկները օշինդր քսեցի ու ա֊ ղաւնոցին պատին տակ արևուն մէջ նստայ, Տէրս և դուք՝ այն ժա֊ մանակ Մանթուա գացեր էիք.— տեսա՞ք, իմ խելքս ծո՛վ է քա՛, ծո՛վ։ Բայց ինչպէս որ ըսի, երբոր ծիծերուս պտուկները բերանը տուի ու լեղի համն առաւ, խե՛ղճ երեխայ, երեսը դէմքը ծամռո֊

կելով շուտով ծիծը բերնէն հանեց ու այնքան լացաւ ճուճուաց որ աղաւնոցը տեղէն շարժեց․ ալ հարկ չէ ըսելը, որ գլախս գնաց։ Ահա այն ատենէն մինչև հիմա տասնումէկ տարի է․ ինչու որ ինքնիրեն ոտքի վրայ կրնար կայնիլ․ չէ՛, խաչ—որ, ինք իր գլխուն ասդին անդին ալ կրնար տըմպըլ մըմպըլ վազվռտել․ ինչու որ, օր մ'առաջ ալ՝ ինկեր ու ճակատը ծակուեր էր․ այն ատեն էրիկս — Աստուած ողորմի հոգոյն, քա՛ ինտոր ծիծաղասէր մարդ էր քա — աղջիկը վեր վերցուց․ Հա՛, ըսաւ, դուն տղանկ երեսի վրայ կ'ինկնիս, երբ խելքդ գլուխդ գայ՝ կռնակիդ վրայ ալ պիտի ինկնիս, հա՛, անանկ չէ՞, Ճիւլ, հա՞։ Ու Աստուածածին վկայ, պզտիկ սատանայեկը ձայնը կտրեց ու հա՛ ըսաւ քա՛․ Նայեցէ՛ք որ հիմա կատակը իրաւ կ'ըլլայ․ Ճշմարիտ որ հազար տարի ալ ապրիմ, բնաւ մտքէս չեմ հաներ քա՛․ Անանկ չէ՛, Ճիւլ, ըսաւ․ ան չըդիկ սատանայեկն ալ՝ լացը կտրելով հա՛ չըսէ՞ քա՛։

ՑԻԿ. ԳՈՒՊ. Ա՛լ կ'օգտէ, բերանդ գոցէ՛, կ'աղաչեմ։

ՍՆՈՒՑ. Ճշմարիտ ասանկ եղաւ, Տիկի՛ն․ քանի որ միտքս բերեմ, քա՛ ձայնը կտրէ ու հա՛ ըսէ՝ խնդալէն ուրիշ բան չեմ կըրնար ընել որ․ հապա ճակտին մէջ տեղը՝ պզտիկ աքլորի մը հաւկթին չափ ուռեցք մ'ունենայ ու խոց մը բացուի ու ճվիկ ճվկի գալով լայ, անկէ ետք, Հա՛, ըսէ էրիկս, երեսիդ վրայ կ'ինկնիս․ մեծնաս նէ՝ կռնակիդ վրայ ալ ինկնիլ կ'սորվիս, հա՛, անանկ չէ՛, Ճի՛ւլ, հա՛, ըսէ, քա՛ վայ գլխուս, ան ալ ձայնը կտրէ ու հա՛ ըսէ՛։

ՃՒՒԼ. Դուն ալ ձայնդ կտրէ՛, կ'աղաչեմ, ծծմարս, կա՛րճ ըրէ։

ՍՆՈՒՑ. Կարճ ընենք, լմնցաւ հա՛։ Աստուծոյ օրհնենքը վրանիդ ըլլայ․ քա՛ քեզի պէս ուրիշ աղուոր երեխայի մը ծիծ չտուեր էի որ․ Աստուած տայ հարս ըլլալդ ալ տեսնեմ, ալ անկէ աւելի բանի չեմ բաղձար։

ՑԻԿ. ԳՈՒՊ. Հապա ես ալ այդ պիտ՝ ըսէի։ — Հիմա ինծի ըսէ՛ նայիմ, Ճիւլիէ՛դդա աղջի՛կս, ինտո՞ր ես, կարգուիլ չե՞ս ուզեր։

ՃՒՒԼ. Այդ ինծի համար այնպիսի պատիւ մ'է, որուն վրայօք բնաւ չեմ մտածեր։

ՍՆՈՒՑ. Պատիւ ըսի՞ր․ ես քո ծծմարդ չըլլայի նէ՝ պիտ՝ ըսէի որ իմաստութիւնը կաթին հետ ծծեր ես։

ՑԻԿ. ԳՈՐ. Է՛յ հիմա՝ ալ կարգուուքը նայինք. Հոս տեղս Վերոնայի մէջ քեզմէ նուազ տարեկան պատուաւոր օրիորդները արդէն զաւակաց տէր եղան. իմ հաշուովս, այդ հասակէդ աւելի պակաս եղած ժամանակս, ես քու մայրդ էի, որ հիմա դուն դեռ կոյս մնացեր ես։ Ես քեզի կարճ խօսք մ՚ըսեմ. կտրիճ Պարիսին միտքը քեզի հետ կարգուիլ է։

ՍՆՈՒՑ. Տեսա՛ր մարդը, պզտիկ խաթունս, մարդ կ՚ըսեմ, մարդ. քա՛ գիտես որ մոմէ թափուած է, քա՛։

ՑԻԿ. ԳՈՐ. Վերոնայի մէջ ամառուան ծաղիկ կը նմանի։

ՍՆՈՒՑ. Քա՛, հա՛, քա՛, սուտմինա ծաղիկ կը նմանի, գիտես որ ծաղիկ մ՚է։

ՑԻԿ. ԳՈՐ. Ի՞նչ կ՚ըսես, այս ազնուականը բանդ կը գայ, այս գիշեր մեր խնճոյքին մէջ պիտի տեսնես զինք. երիտասարդ Պարիսի դէմքին հատորը լաւ մը կարդա, և անոր մէջ գեղեցկութեան գրչով գրուածներէն հաճութիւն զգա. զննադիտէ իւր ամեն մէկ ներդաշնակաւոր դիմագծութիւնները և տես թէ ինչպէս մէկ մասը մէկալ մասէն չափակարգութիւն փոխ առած է. սակայն այս սիրուն հատորին մէջ ինչ մթին խրթնութիւններ կան նէ՝ բոլորն ալ իր աչաց լուսանցքին մէջ բացատրուած պիտի գտնես[1]։ Սիրոյ այս թանկագին մատեանը, որու թերթերը տակաւին կապուած չեն, այս տարփալին կ՚ըսեմ, իր գեղեցկութեան պատիւն աւելցնեմ, միայն կազմը պակաս է։ Ձուկը՝ դեռ ծովուն մէջն է[2]. ասկէ զատ, արտաքինը՝ ներքին գեղեցկութիւնը ծածկելու ըլլայ նէ՝ աւելի պատիւ կը գտնէ։ Այս գիրքը կ՚ըսեմ, շատ մարդոց աչքին փառաւոր հանդիսացուց ոսկեգիր պատմութեանց պարծանքը՝ զոր ոսկեղէն ճարմանդները գրքին մէջ կը պահեն։ Ահա՛ դուն ալ այս կերպով, իրեն հետ կարգուելովդ իր պարունակութեանց մասնակից կ՚ըլլաս և ինքզինքդ ալ անկէ պակաս բան մը չես ըներ։

[1]) Հին գրոց վրայ՝ բացատրութիւնները հատորակերէն լուսանցքներուն մէջ տպուած էին։ Թն.

[2]) Այսինքն, դեռ որսացուած չէ, որու կաշին միայն հարկաւոր կ՚ըլլար, որ կազմուի։ Թն.

ՄՆՈՒՑ. Անկէ պակաս․ քա՛, անկէ աւելի բան մը կ՚ընէ չես ըսեր․ կնիկները էրիկ մարդոցմով կ՚աճին։

ՑԻԿ. ԳԱՐ. Կարճ խօսք մ՚ըսէ․ պիտի կրնա՞ս սիրել Պարիսը։

ԺՈՒԼ. Թէ որ նայիլը սիրելը կը թելադրէ, սիրելու նայիմ պիտի, կ՚օգտէ միայն որ իմ մէկ խորունկ աչք նետուածքէս աւելի, ձեր հաւանութիւնը՝ զայն թռցնել տալու զօրութիւն չտայ։

ԾԱՌԱՅ մը կը մտնէ։

ԾՌՑ. Խաթո՛ւն, հիւրերը եկան, կերակուրը սեղանն է, ձեզ կ՚ըսպասեն, պզտիկ խաթունս հարցուցին, խոհանոցին մէջ հազար ու մէկ անէծք կը կարդան դայեկուհւոյն, ամեն բան պարտուպատրաստ է․ հիմա ես ալ սեղանին վրայ կայնելու պիտ՚ երթամ․ կ՚աղաչեմ, հրամայեցէք, ետեւէս մ՚ուշանաք։

ՑԻԿ. ԳԱՐ. Հիմա ետեւէդ կը գանք․ Ժիւլիէդդա, կոմսը մեզ կ՚ըսպասէ։

ՄՆՈՒՑ. Գնա՛, աղջիկ, գնա՛․ երջանիկ օրերուդ երջանիկ գիշերներ ալ աւելցո՛ւր։ (Կ՚ԵԼՆԵՆ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

Փողոց մը։

ՀՌՈՄԷՈՍ, ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ, ՊԵՆՎՕԼԻՕ՝ հինգ-վեց դիմակաւորներով, ջահակիրներով եւ ուրիշ մարդոցմով։

ՀՌՈ. Ի՞նչ ընենք․ արդեօք երթալնուս համար պատճառանքներ գտնելով ներողամտութիւննին խնդրե՞նք, թէ ելլենք պարզապէս ներս մտնենք առանց ձայն հանելու։

ՊԵՆ. Ասանկ երկարաբանութեան թուականները հին են[1])․ մենք՝ աչքերնիս բարակ երիզով մը կապուած Կուպիտոնի պէս՝ ներկուած փայտի շերտէ շինուած թաթարական աղեղնիս շալկած չպիտ՚ երթանք որ ագռաւասողյցի պէս՝ տիկինները փախցնենք մեզմէ․ եւ ո՛չ ներս մտած ժամանակնիս՝ գրքի մը յառաջաբանութիւնը սերտ ըրած

[1]) Այսինքն, երկայն բարակ խօսելու ատեն չէ։ Թն.

ու ետևէն յուշարարի մը կրկնախօսութիւնները լսելով՝ դողդղական ձայներով արտասանելու խօսքեր չպիտ՝ ըսենք, այլ՝ համարձակ ներս կ'մտնենք, ինտոր կ'ուզեն նէ այնպէս վարուին թող, մենք ալ նոյն աչքով կը նայինք իրենց, բանդ նայէ, դարձապար մը կ'ընենք, անկէ ետք ծառայ եմ։

ՀՌՈ. Ջահ մը տուէք ձեռքս[1]). ես պարելու մարդ չեմ. ու թէև ես ծանր եմ, այլ լոյսը[2]) կրնամ տանիլ։

ՄԵՐԿ. Չէ՛, Հռոմէոս, մենք քու պարելդ կ'ուզենք, սիրելիս։

ՀՌՈ. Հաւատա՛, ես չեմ ուզեր. դուք՝ կաքաւու շղուականներ ունիք նուրբ ներբանափոկով, ես՝ կապարեայ սիրտ մ'ունիմ, որով այնպիսի կերպով գետինը գամուած եմ՝ որ տեղէս չեմ կրնար շարժիլ։

ՄԵՐԿ. Դուն տարփաւոր ես, Կուպիտոնի թևերը փոխ առ ու մարդոց չկրցած սահմաններէն անդին սլացիր։

ՀՌՈ. Իր նետերէն պինտ խոր խոցուած եմ, ու իր թեթև թևերով չեմ կրնար ճախրել. այնպէս ալ կապուած կաշկանդուած եմ, որ վրաս ծանրացած ցաւոց վրայէն՝ թիզ մ'ալ վեր չեմ կրնար սլանալ և սիրոյ ծանր բեռին տակ՝ կը ճնշուիմ կ'երթամ։

ՄԵՐԿ. Անոր մէջ ընկղմելով՝ սիրոյ վրայ ծանրութիւն ըլլալու էիր, ինք գողտրիկ տղայ մ'է, քեզ չկրնար դիմանալ։

ՀՌՈ. Սէրը գողտրիկ տղա՞յ է. սէրը՝ պինտ խստաբարոյ, պինտ դժնդակ, պինտ աղմկայոյզ բան մ'է, ու փուշի պէս կը ծակծկէ։

ՄԵՐԿ. Թէ որ սէրը քեզի հետ խստութեամբ կը վարուի, դուն ալ հետը խստութեամբ վարուէ. քեզ խթէ նէ՝ դուն ալ զինք խայթխթէ, այն ատեն կը յաղթես սիրոյ։ (ծառայներուն) Դիմակ մը տուէք ինծի որ դէմքս մէջն անցունեմ։ (դիմակը կը բերուի։) Դիմակը դիմակ դրուեցաւ — հոգ չէ, թող երթայ հիմա հետաքրքիր աչք մը տգեղութիւններս դիտէ. ահա հիմա խոժոռադիմութիւններս զիս տեսնելով պիտի շառագնին։

[1]) Ջահակիր մը՝ դիմակաւորներու որ և է խումբերուն մէջ մտնելու իրաւունքն ունի եղեր։ Թն.

[2]) Լոյս և Թեթև նոյն բառն են։ Ծ. Թ.

ՊԷՆ. Քալեցէք, զարնենք, մտնենք. ու ներս մտածնուս պէս՝ թող ամէն մէկն իր սրունքներուն վստահի։

ՀՌՈՄ. Ջահ մը տուէք ինծի. թող այս թեթեւասիրտ խենդերը երթան և անզգայ պրտուները[1]) իրենց զարշապարովը խաղտեցնեն. ինչու որ ես նախահայրական առածով մը խրատուած՝ ճրագ կը բռնեմ որ ականատես ըլլամ, — այսպիսի բարեյաջող խաղ տեսած չունէի ես բնաւ. իմ բանս լմնցաւ։

ՄԵՐԿ. Խփէ, գիտես գործակալները երբեմն ինչ կ'ըսեն՝ պարտապահանջները, անհանդարտ ընող մկներ կը նմանին, ու թէ որ դուն ալ հիմա մեզ պարտապահանջի պէս անհանդարտ պիտ' ընես նէ՝[2]) մենք ալ (աղնուութենէդ հեռի) այս ցեխաշաղախ սիրոյ մէ-ջէն դուրս կը քաշենք զքեզ, ուր մինչև ականջներդ խրեր ես։ Քալեցէք, ցորեկ է դարձեր, հօ։

ՀՌՈՄ. Չէ, ատանկ մ'ըսեր։

ՄԵՐԿ. Ըսել կ'ուզեմ, որ ցորեկ ատեն ճրագ վառելու պէս՝ ջահերը փուճ տեղ կը հատնին կ'երթան։ Մեր ըսածը աղէկ մտքի առ, ինչու որ, մեր դատողութիւնը հինգ անգամ ալ ատոր մէջ տեսնուի՝ մեր հինգ խելացի խօսքերը հազիւ թէ անգամ մը տեղի կ'ունենան։

ՀՌՈՄ. Հիմա մեզի պէս ալ, դիմակահանդէսը երթալով մտքերնիս աղէկ է, սակայն խելացութիւն չէ։

ՄԵՐԿ. Ըլնէ մէկն ալ ինչու համար ըսէ նէ։

ՀՌՈՄ. Ես այս գիշեր երազ մը տեսայ։

ՄԵՐԿ. Ես ալ տեսայ։

ՀՌՈՄ. Դուն ինչ տեսար։

ՄԵՐԿ. Ես տեսայ որ երազատեսները շատ անգամ սուտ կը ըլլու-ցեն։

ՀՌՈՄ. Իրաւ կ'ըսես. այսու ամենայնիւ անկողնոյ մէջ քնացած տե-ղերնին ճշմարիտ բաներ կ'երազեն։

1) Հին ժամանակները սովորութիւն կայ եղեր, որ սենեակներուն տախտա-կամածները պրտուեայ փսիաթներով կը ծածկեն եղեր։ Բն.

2) Բանս լմնցաւ, պարտապահանջ և անհանդարտ ընել գրեթէ նոյն արտա-սանութիւնն ունին անգղ. մէջ։ Ծ. Թ.

ՄԵՐԿ. Երազիս մէջ տեսայ՝ որ Մաբ[1]) Թագուհին հետդ է եղեր. այս Մաբ Թագուհին՝ յաւերժահարսանց մանկաբարձն է ու քաղաքական ատենակալի մի ցուցամատն անցուցած մատանւոյն ակատի քարէն աւելի մեծ հասակով մարդու չերևար. իւր կառքը՝ պլինտ մանր հիւղեայ երիվարներով լծուած է և ննջող մարդոց քթին մօտէն կ'անցնի. անիւներուն շառաւիղները՝ մամուկներուն երկայն սրունքներով շինուած են. վրայի ծածկոցը՝ մարախներու թեւերէն, երասանները՝ ամենափոքր սարդերու ոստայնէն. երիվարներուն վիզը կախուած մահիկեղջիւրները՝ լուսնի ճառագայթարձակ շառաւիղներէն. խարազանին կոթը՝ ծղրիտի ոսկորէն և ծայրի լարափունջը՝ անոր մորթէն. իւր կառապետը գորշազգեաց պզտըլտիկ մժեղ մ'է, որ թերանինջ օրիորդի մի մատը խածնելէ ետք բըռնուած պզտըլտիկ կլորիկ լուի մի կէսին չափ ալ մեծ չէ. իւր կառքը՝ կաղինի մի փուճ կեղևն է, զոր սկիւռ ատաղձագործը հիւսնած է, կամ՝ որդ վարպետին գործն է, որոնք մտքէ դուրս ժամանակէ ի վեր՝ յաւերժահարս տիկնանց կառագործներն են: Ահա այս վիճակով՝ ամեն գիշեր տարփաւորաց ուղեղներուն մէջէն քաւռաքայլ վազելով կ'անցնի, որ ետքէն սիրոյ երազներ տեսնեն:

Թէ որ պալատականաց ծնկներուն վրայէն անցնի՝ իսկոյն մեծամեծ պաշտօններու վրայօք երազներ կը տեսնեն. դատաւորաց մատներուն վրայէն անցնի՝ իսկոյն իրենց վարձահատուցման վրայ կ'երազեն. տիկնանց շրթունքներուն վրայէն անցնի՝ անմիջապէս պագուըտուքներ կը ցնորեն. սակայն Մաբ՝ շատ անգամ, երբոր կը նայի որ ասոնց շունչը քաղցրաւենիներով արատաւորեալ է, բարկանայ նէ՝ խոցեր իսկ բանալով կը չարչարէ զիրենք: Երբեմն կը հանդիպի որ արքունական անձի մի քթին վրայէն կը վազէ, ասոր վրայ, կը նայիս որ ան ալ մեծ աստիճանի հասնելու անուրջ մի կ'երազէ. երբեմն ալ՝ տասանորդն առնուած խոզի մի պոչով կը գայ և խորունկ քունի մէջ եղած եկեղեցականի մի քթին ծակերը կը խտղտեցնէ, անատեն ան ալ ուրիշ վիճակի մի հետևելու ցնորքներ կ'երազէ. երբեմն իր կառքը զինուորականի մի շնլիքին վրայէն

[1]) Խպըլիկ?

կ'անցունէ, նայիս որ ան ալ՝ թշնամեաց խուչափողը խողխողելու, թերդերու մէջ յարձակելու, դարանակալութիւններ ընելու, Սպանիա շինուած թուր կախուելու, մինչև բերանը լցուած բաժակներով կենսըմպումի գինի խմելու երազներ կը տեսնէ. ասոր վրայ մէկ մ'ալ յանկարծ թմբուկին ձայնը առածին պէս՝ վեր կը ցատկէ ու կ'արթննայ, ու այս կերպ զարհուրանօք մէկ–երկու աղօթք կը մրմրայ ու նորէն կը քնանայ։ Այս՝ այն Մաբն է, որ գիշեր ատեն ձիոց բաշերը կը բզկտէ և աղտոտ ու խառնիխուռն հերաց մէջ՝ պարիկներու հերացցունքը կը խառնաշփոթէ, որոնք անգամ մ'որ քակուին՝ չարագուշակ դժբաղդութիւն կը սեպուի։ Ամենէ մեծ կառղութիւնն այն է որ երբ կոյս աղջկունք իրենց կռնկին վրայ պառկած կ'ըլլան, անոնց վրան կ'ինկնի[1]) ու նախ ինք դաս կը տայ իրենց, որ կնիկ ըլլալու ժամանակնին՝ ինտոր պիտի դիմանան ծանր բեռի տակ։ Ա՛յս է այն —

ՀՌՈ. Կ'օգտէ, կ'օգտէ, Մերկուտիոս, հասկցանք, ոչինչ բաներ կը զրուցես։

ՄԵՐԿ. Հապա երազներու վրայ կը զրուցեմ, որոնք ուրիշ բան չեն, բայց եթէ անպիտան ուղեղներու զաւակներ, փուճ երևակայութեան պտուղներ՝ որք օդին գոյութեան պէս նուրբ և հողմէն աւելի յորդողդ են, որ գուցէ հիմա իսկ՝ հիւսիսային սառնապատ կողմերուն վրայ իր շունչը փչելէն բարկացած՝ ետ կը փախչի ու հարաւային ցօղատարափ կողմերուն վրայ կը դարձնէ իր դէմքը։

ՊԷՆ. Այդ հովը որ կը զրուցես՝ զմեզ շատ հեռու կը ձգէ. արդէն ընթրիքնին լմնցուցած ըլլալ պէտք են ու մենք ալ պինտ ուշ պիտի հասնինք։

ՀՌՈ. Վախնամ որ պինտ կանուխ է. երևակայութիւնս ինձ գիտես թէ կ'ըսէ, որ այս գիշերուան խնձոյից զեղխութեանց հետ՝ դեռ աստղերուս մէջ կախուած ճակատագրիս դժբաղդութեանց աղետալի թուականը՝ դառնութեամբ սկսի պիտի, ու ցաւալի կորուստի կամ տարաժամ մահուան մի պատճառաւ՝ սրտագոգիս մէջ կղպուած ձանձրալի կեանքիս պայմանաժամը վերջացնէ։ Բայց Ա՛ն՝

1) Որ է մղձաւանջը։

որոյ ձեռաց մէջն է իմ կենընծացից ուղղութիւնը, թո՛ղ նաւուս առագաստներն ալ կառավարէ ։ Քալեցէ՛ք, զեղխասէր աղնուականք։

ՊԵՆ. *Զարկէ՛ք թմբուկները ։* (կ'ելնեն ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ԳԱՊՈՒԼԷՏի *տան մէջ սրահ մի ։*

Երաժիշտք *պատրաստ՝ կ'ըսպասեն ։*

ՍՊԱՍԱՒՈՐՆԵՐ կը մտնեն ։

Ա. ՍՊԱՍ. *Թօփիկն ո՞ւր է, ինչո՞ւ չգար որ սեղանը վերցնենք. ծո՛յլը, պնակ փոխէ՞, պնակ սրբէ՞. Աստուած չընէ ։*

Բ. ՍՊԱՍ. *Երբ ամեն շնորհք մէկ կամ երկու մարդոց ձեռք անցնին ու այն ձեռքերն ալ լուացուած չըլլան, անշնորհք բան մի կ'ըլլան, ճշմարիտ ։*

Ա. ՍՊԱՍ. *Վերցո՛ւր սա յօդաթոռները, անդի՛ն տար պնակներուն դարանը*[1]*, պնակները աղէկ նայէ չձգես չկոտրտես. կ'աղաչեմ, խնամի՛, ինծի կտոր մի նշաքաքար պահէ. նաև, գիտեմ որ կը սիրես զիս, սա դռնապանին ըսէ՛ որ Գերձակենց Շուշանը, Հեղինէն — Անտոնը և Թօփիկը թող տայ որ ներս գան ։*

Բ. ՍՊԱՍ. *Շո՛ւտ ըրէ, մա՛նչ, շո՛ւտ ըրէ ։*

Ա. ՍՊԱՍ. *Ձեզ կը նային, ձեզ կը կանչեն, ձեզ կ'ուզեն, ձեզ կը փնտռեն մեծ սենեակէն ։*

Բ. ՍՊԱՍ. *Տասն ձեռք չունինք որ ամեն տեղ հասնինք ։ — Շո՛ւտ ըրէք, տղա՛յք, հա՛. կտոր մի ձեռքերնիդ շարժեցէք. ով որ վերջի մնայ՝ թող ամեն բան վերցնէ տանի ։* (Ետև կը քաշուին ։)

ԳԱՊՈՒԼԷՏ և այլն, Կոչնականներով և Դիմակաւորներով կը մտնեն ։

ԳԱՊ. *Աղնուականնե՛ր, բարի՜ եկաք. ոտքերնին կոշկոռ չունեցող տիկինները ձեզի հետ գլուխնին պիտի տաքցնեն. — Հա՛, հա՛, աղ-*

[1] *Սեղան մի՝ որու վրայ պատրաստ մաքուր պնակ կ'ըլլայ և անկիւն մի կը դրըուի եղեր ժամանակաւ ։* ԲՆ.

րի՛ք Տիկիններ․ Հիմա ձեզմէ ով պիտի մերժէ կաքաւելը, և այն տիկինը որ նազանչիր կ'ընէ՝ կրնամ երդում ընել որ ոտքերը կոշտ ունի։ Խօսքերս դպա՞ն ձեզ։ Բարի եկաք, ազնուականներ, ես ալ ատենօք երեսս դիմակ անցուցի ու սիրուն օրիորդաց ականջներուն՝ սիրաբանական հաճելի փսփսուքներ ըրի․ ո՞ւր է հիմա այն օրերը․ անցա՜ն, անցա՜ն։ Բարի եկաք, ազնուականներ։ Երաժիշտներ, սկսէք նայինք։ Տե՛ղ ըրէք, տե՛ղ բացէք, բացուեցէք, աղջկունք, պարեցէ՛ք նայինք։ (Երաժիշտները կը նուագեն ու հանդիսականք կը պարեն։) Ուրիշ ճրագ ալ բերէք, սպասաւորներ․ սեղանները դուրս հանեցէք ու կրակը մարեցէ՛ք, սրահը արդէն շատ տաքցած է։ — Երանի՜ մեզ, այս յանկարծական խնճոյքն ինծի ուրախալի կերպով կը զուարճացնէ․ չէ՛, չէ՛, նստի՛ք, նստի՛ք, սիրելի Գափուլէտ հօրեղբայր․ ա՛լ մեր երկուքնուս ալ կաքաւելու ժամանակն անցած է․ ո՞րքան ատեն է որ դուք ու ես միակտեղ դիմակ դրուեցանք ու պարահանդէս գնացինք, մտքերնի՞դ է։

Բ. ԳԱՓ. Ճշմարիտ որ, երեսուն տարի մ'ըլլալու է։

Ա. ԳԱՓ. Չէ՛, ի՛նչ կ'ըսէք դուք ալ, մեր Լուչէնցիոյի հարսանեաց գիշերը չէ՞ր որ դիմակաւորեցանք․ Հոգեգալուստը որչափ շուտ կ'ուզէ թող գայ, երբ գալու ըլլայ՝ հազիւ քսանուհինգ տարի ըլլալու է։

Բ. ԳԱՓ. Աւելի է, աւելի․ իր տղան աւելի մեծ է, տէ՛ր․ երեսուն տարեկան մը կայ։

Ա. ԳԱՓ. Ի՞նչ կ'ըսէք․ դեռ երկու տարի առաջ իր տղան անչափահաս էր։

ՀՌՈ. Ո՞ր տիկինն է այն, որ նա պարասպետին թեւը կը փառաւորէ։

ՍՊԱՍ. Չեմ գիտեր, տէ՛ր իմ։

ՀՌՈ. Ո՛հ, ջահերուն օրինակ կ'ըլլայ որ աւելի պայծառ վառին․ իր գեղեցկութիւնը գիշերուան այտից վրայ այնպէս ճառագայթարձակ է, ինչպէս որ Եթեովպացուհւոյ[1]) մ'ականջէն կախուած թանկագին գոհարեղէն օղ մը․ սքանչելի գեղեցկութիւն մ'ունի՝ որ

[1]) Իբր խափշկուհի։ Թն.

հասարակ գործածութեան համար պինտ ծանր է և հասարակութեան համար՝ պինտ սուղ։ Այս սիրուն օրիորդը իւր ընկերուհեաց խըմբին մէջ տեղ՝ երամ մ՚ագռաւներու մէջ ձիւնափետուր աղաւնիի պէս կ՚երևայ. կեցցէ՛ր կաքաւը լմննայ, և իւր կայնած տեղը միտքս պահեմ և իմ կոշտ ձեռքս երջանիկ ընեմ իւր ձեռքին դպցնելով։ Սիրտս մինչև հիմա սէր մ՚ըզգացա՞ծ էր արդեօք. աչքե՛րս, երդմնազանց եղէք, ինչու որ ես մինչև այս գիշեր՝ ճշմարիտ գեղեցկութիւն տեսած չէի երբէք։

ԴԻՊ. Սա մարդուն ձայնէն կ՚իմացուի որ Մոնդակեան մ՚է. — Տա՛նչ, թուրս հո՛ս բեր. — աս ի՛նչ ըսել է, գարշելի՛ն դէմքը անճառնի դիմակով մը ծածկէ ու ելնէ հոս գալու համարձակի, որ մեր հանդէսին վրայ խնդայ ու պատիւը ստկի մ՚ընէ։ Հիմա, մեր գերդաստանաց պատույն ու բովանդակութեան վրայ կ՚երդնում ճշմարիտ, որ մեղք չեմ սեպեր մէկ զարնելով զայն մեռցնելը։

Ա. ԳԱԲ. Ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղար, եղբօրորդի, ի՞նչ բանի համար կը կրակոտիս։

ԴԻՊ. Հօրեղբա՛յր, սա մարդը Մոնդակեան մ՚է. լիրբը հարկաւ ծպտեալ եկեր է, որ այս գիշերուան մեր ուրախազուարճ խնճոյքին վրայ խնդայ։

Ա. ԳԱԲ. Երիտասարդ Հռոմէոսը չէ՞ այն։

ԴԻՊ. Նոյն ինքն, աներես Հռոմէոսն է։

Ա. ԳԱԲ. Հանդարտ կեցի՛ր, սիրելի եղբօրորդի, մի՛ դպչիր իրեն, պինք քաղաքավար ազնուականի պէս կը վարուի չէ՞ս տեսներ։ ու ճշմարիտն ըսե՛մ, բոլոր Վերոնացիք կը գովեն զինք՝ առաքինի ու կենցաղագէտ երիտասարդ մ՚ըլլալուն համար. քաղքիս բոլոր հարստութիւնն ալ տային՝ իմ տանս մէջ իր վրայ պզտիկ արատ մ՚իսկ բերել չէի տար։ Անոր համար համբերութիւն ըրէ՛, երեսը մի՛ նայիր, այս է իմ կամքս, ու թէ որ կամքս կը պատուես՝ խնդումերես եղի՛ր ու հեռացուր քեզմէ այն կնճիռը, որ զուարճահանդիսի մէջ շնորհք չառներ։

ԴԻՊ. Պինտ աղէկ շնորհք կ՚առնէ, երբ ասանկ լիրբ հիւր մը կ՚ըլլայ. չեմ կրնար տանիլ իրեն։

Ա. ԳԱԲ. Պէտք է որ տարուի իրեն։ Հազա՛, անդէ՛տ տղայ. —

Ես քեզ տարուի պիտի կ'ըսեմ. — բանդ գնա նայիմ. — Հոս տեղս տանուտէրն ո՞վ է, ե՞ս եմ, թէ դու. դո՛ւրս ել. իրեն չես կրնար տանիլ, հէ՞։ Տէ՛ր ողորմեա, հիւրերուն ուրախութիւնը տակն ու վրայ պիտի ընես. կռիւ հանել կ'ուզես հա՛, չըլլար, չըլլար։

ԴԻԳ. *Հօրեղբա՛յրս, ամօթ է։*

Ռ. ԳՈՒԲ. *Քալէ՛, քալէ՛, հաստգլուխ ես եղեր. — այս թեթեւամտութիւնդ եաք փոթորիկ մի պիտի հանէ գլխուդ. գիտե՞ս ինչ կ'ընեմ։ Տակաւին դէմ կենալո՞ւ ես. մ'երկնցուներ, ատենն անցաւ։ — Շա՛տ աղէկ բան ըսիք, սիրելիներս։ — Բանդ գնա նայիմ, գնա՛՝ կամ խելօք կեցիր։ — Ճրա՛գ բերէք, ուրիշ ճրագ ալ բերէ՛ք, ամօթ չըլլայ։ — Քեզ կը խելօքցնեմ, ի՛նչ ըսիր։ — Չեզ տեսնեմ, ուրախութի՛ւն ուրախութեանց։*

ԴԻԳ. *Բռնի համբերութիւնս՝ կամակոր բարկութեանս դէմ պատահած՝ բոլոր մարմինս դող կը հանէ։ Ես կ'ելնեմ կ'երթամ, բայց այս անվայել բռնամուծումը՝ որ հիմա անուշ կ'երեւի իրեն, կրնայ ետքը դառն ատելութեան մի փոխուիլ։* (կ'ելնէ։)

ՀՌՈ. (Ճիւլիէթթային) *Թէ որ անարժան ձեռքովս այս սուրբ մասունքը կը պղծեմ, ահա անոր քաղցր ապաշխարութիւնն ի՛նչ է. — իմ երկու կարմրցած ուխտաւոր շրթունքս՝ պատրաստ կեցեր են, որ այս անհեթեթ շօշափումը՝ մեղմակորդ համբուրիւ մի քաւեն։*

ՃՈՒԼ. *Ազնի՛ւ ուխտաւոր, ձեռքերնիդ պինտ յանցաւոր կը սեպէք, որ այս կերպով՝ իր պարտուպատշաճ ջերմեռանդութիւնը կ'արտայայտէ. վասն զի սուրբերն ալ ձեռքեր ունին՝ որոնց կրնան դպչիլ ուխտաւորները ու թաթ զթաթի ըլլալը՝ ապաշխարաւէր ուխտաւորաց երկրպագութիւնն է։*

ՀՌՈ. *Կարծես սուրբերը շրթունք չունի՞ն ինչպէս ջերմեռանդ ուխտաւորները։*

ՃՈՒԼ. *Շրթունք ունին, ուխտաւո՛ր. բայց աղօթքի մէջ գործածել պէտք են զանոնք։*

ՀՌՈ. *Ո՛հ, ուրեմն, սիրո՛ւն սրբուհի, թո՛ղ շրթունքն ալ ձեռքերուն ըրածն ընեն. ահա՛ կ'աղաչե՛ն, շնորհեցէ՛ք իրենց, որ չըլլայ թէ հաւատքը՝ յուսահատութեան դառնայ։*

ՃԻՒԼ. Սուրբերն անշարժ կը կենան, թէեւ աղաչանաց ունկնդիր կ'ըլլան։

ՌՈՄ. Ուրեմն մի՛ շարժիր, երբ այս կերպով շրթամբքս խնդրուածոյս արդիւնքը կ'ընդունիմ, ու ձերիններով մեղքս կը քաւուի։
(զայն համբուրելով։)

ՃԻՒԼ. Թող ուրեմն շրթունքս՝ առած մեղքերնին պահեն։

ՌՈՄ. Ուրեմն շրթունքէս մեղքե՞րս առիք. այս ինչ անուշութեամբ գործուած մեղք է. մեղքս ետ տուէք նորէն։

ՃԻՒԼ. Դուք հաշուեգրքէն կը համբուրէք։

ՍՆՈՒՑ. Խամթուն, մայրերնիդ ձեզ բան մը պիտ՝ ըսէ։

ՌՈՄ. Իր մայրն ո՞վ է։

ՍՆՈՒՑ. Չէ՞ք գիտեր, կտրի՛ճ զաւակ. իր մայրը՝ տանտիկինն է. ինտո՛ր բարի, ինտո՛ր խելացի, ինտո՛ր առաքինի խաթուն մ'է գիտէ՞ք. ես՝ կաթ տուած եմ իր աղջկան որու հետ զրուց կ'ընէիք. ձեզ բան մ'ըսեմ,. հէ՛ — սոր հետ կարգուողը չզղջար։

ՌՈՄ. Գաբուլեա՞ն է. ո՛հ, թանկագին առեւտուր. կեանքս՝ թշնամւոյս պարտաւոր եմ մնացեր։

ՊԷՆ. Ելէ՛ք, երթանք. պինտ զուարճալի ժամանակն ալ հիմա է։

ՌՈՄ. Վախնամ, իրաւ անանկ. անհանգստութիւնս ալ չափազանց է։

Ա. ԳԱԲ. Չէ՛, ազնուականներ, երթալ չըլլար, կեցիք նայինք, տակաւին պզտիկ ճաշկերոյթ[1] մ'ալ պիտ՝ ընենք։ — Իրաւ պիտի երթա՞ք. ինչու՞ համար այսքան շուտ. ուրեմն, շնորհակալ եմ ազնուական տեարք, ամենէդ ալ մեծապէս շնորհակալ եմ. գիշեր բարի։ — Ասկէց ալ քանի մի ջահ բերէ՛ք. — քալե՛նք նայինք, երթանք պառկինք։ Ա՛հ, Տէր Աստուած (Բ. Գաբուլէթին), իրաւ որ ժամանակն ուշացեր է, երթամ հանգստանամ, քնանամ։

(ԱՄԷՆՔ կ'ԵԼԼԵՆ բացի ՃԻՒԼԻԷՏԷՆ ու ՍՆՈՒՑԻՉԷՆ։)

ՃԻՒԼ. Հո՛ս եկուր, դայեկուհիս. ո՞վ է սա ազնուականը։

ՍՆՈՒՑ. Ծեր Տիբերիոսին տղան ու ժառանգն է։

ՃԻՒԼ. Հապա այն ո՞վ է, որ հիմա դռնէն դուրս կ'ելնէ։

[1] Պողոց, գինւոյ եւայլն պզտիկ կերուխում մը։ Թն.

ՍՆՈՒՑ. Մեղա՜յ, չե՛ս գիտեր. ան ալ՝ խելքովս երիտասարդ Բէգրուքիօն է կ'ըսեմ։

ՃՈՒԼ. Հապա այն միւսը՝ որ ետեւէն կ'երթայ ու պարել չէր ուզեր։

ՍՆՈՒՑ. Չեմ գիտեր։

ՃՈՒԼ. Գնա՛, անունն հարցո՛ւր. — թէ որ կարգուած է, խիստ հաւանական է որ գերեզմանս՝ հարսանեկան անկողինս ըլլայ։

ՍՆՈՒՑ. Անունը Հռոմէոս է. ու Մոնդակեան մ'է, որ ձեր թշնամւոյն մէկ հատիկ զաւակն է։

ՃՈՒԼ. Իմ մէկ հատիկ սիրոյս՝ իմ մէկ հատ թշնամւոյս զաւակն է եղեր. առանց ճանչնալու շատ կանուխ տեսայ՝ բայց շատ ուշ ճանաչեցի։ Նորասքանչ ծնո՛ւնդ սիրոյ, որ ատելի թշնամի մի սիրելու կը պարտաւորէ զիս։

ՍՆՈՒՑ. Այդ ի՞նչ ըսել է, այդ ի՞նչ խօսք է։

ՃՈՒԼ. Հիմա պարասպետի մի հետ կաքաւելու ատեն՝ իրմէ սորված ոտանաւոր խօսքերս են։

Ներսէն կը կանչեն. Ճիւլիէ՛դդա։

ՍՆՈՒՑ. Հի՛մա, հի՛մա. — շո՛ւտ ըրէ, քալէ երթանք. բոլոր օտարականները գացին։ (կ'ելլեն։)

ԴԱՍԵՐԳՈՒՔ կը մտնէ։

Հիմա նախկին տարփանքն' իր դագաղին մէջն է,
  Ու նոր սէր կը բացուի որ իւր ժառանգն ըլլայ.
Այն՝ ոյր վրայ սէրն լացաւ, եւ մեռնիլն աչքը չէ,
  Ալ՝ սիրուն չերեւար՝ Ճիւլեէդին սիրոյ վրայ։
Հռոմէոս սիրուած է, ու նորէն կը սիրէ,
  Նոյնպէս եւ տեսութեան կիրքէն հրապուրուած.
Ըսպասուած աղիտիցն պէտք է տրտունջ ընէ,
  Սիրողն՝ յահեղ կարթից գողնայ սիրոյն քաղցր խայծ.
Ըստ որում թշնամի, չը կըրնար մերձ երթալ
  Որ ընէ զայն խոստմունք՝ զորս սիրողք կը երդնուն.
Օրիորդն՝ նոյն սիրով, բայց միջոցն չըներեր ալ,
  Որ իր նոր սիրողին հետ ընէ տեսութիւն։
Բայց կիրքն 'րենց ուժ կը տայ, ժամանակն՝ կը ներէ,
  Որ երկու ներհակներն սիրով բարեխառնէ։

(կ'ելլեն։)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Բ.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

ԳԱԲՈՒԼԷՏի պարտէզին մօտ բաց տեղ մի։

ՀՌՈՄԷՈՍ կը մտնէ։

ՀՌՈ. Ասկէ անդին կրնամ անցնիլ, քանի որ սիրտս հոս է։ Ե՛տ դարձիր, ապուշ հողեղէն, ու քո կեդրոնդ գտի՛ր։

(Պատէն վրայէ մագլցելով՝ միւս կողմը վար կը ցատկէ։)

ՊԵՆՎՈԼԻՈ — ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ կը մտնեն։

ՊԵՆ. Հռոմէո՛ս, հօրեղբօրորդի՛ Հռոմէոս։

ՄԵՐԿ. Այն խելացի է. ճշմարիտ վկայ՝ տուն գացած պառկած է։

ՊԵՆ. Այն այս կողմը վազեց, ու սա պարտէզին պատին վրան ելնելով՝ ներս ցատկեց. կանչէ՛ զինք, սիրելի Մերկուտիոս։

ՄԵՐԿ. Ոչ միայն պիտի կանչեմ, այլ և բոլոր սատանաները գլուխը պիտի ժողվեմ հիմա. — Հռոմէո՛ս, քմահաճութի՛ւն, անխելքութի՛ւն, կի՛րք, տարփաւո՛ր. գոնէ հառաչանքի մը կերպարանքով երևցիր աչերնուս. գոնէ մէ՛կ յանգ մ'ըսէ միայն ու գոհ ըլլամ. միայն ափսո՛ս ինձ մի պոռա՛. կամ, «սէր» աղաւնեակի հետ դուգայանգ ըրէ՛ միայն. մեր խնամի Ափրոդիտէին մի միայն անուշիկ խօսք մ'ըսէ, ու իր հաւկուր որդւոյն ու ժառանգին հեգնանուն մի տուր միայն, այն կտրիճ Ադամ Կուպիտոնին՝ որ երբ Գովփէթուա[1]) Թագաւորը աղքատ աղջիկը կը սիրէր՝ վրան այնքան վարպետութեամբ դիպեցուց նետը։ — Չլսեր, չդնդար, տեղէ՛ն չշարժիր. սատկե՛ր է լակոտը. երդում ձգեմ վրան. — Հռոմէո՛ս, Հռոզալինի կենդանի աչերը սիրես, իր բաց ճակատը սիրես, կարմրափայլ պրկունքը սիրես, նեղ ոտքերը սիրես, շիփ-շիտակ սրունք-

1) «Թագաւորն ու Աղքատ աղջիկը» անուամբ հին պարերգութեան մի կը նկատէ այս պարբերութիւն։ Թն.

ները սիրես ու անոր մօտ եղած տեղուանքը սիրես՝ քո բնական կերպարանօքդ մեր աչաց երեցիր ։

ՊԷՆ. Թէ որ Հայնդ լսէ՝ պիտի բարկանայ ։

ՄԵՐԿ. Ըսածներս չեն բարկացներ զինք. գիտե՞ս երբ բարկանալ պէտք էր, երբ իր սիրողին ներկայութեան տարօրինակ ոգի մի հանելով կեցնէի, մինչեւ որ սիրողն ալ սատանաները կանչելով անհետ ընել տար առջեւէն. թէ որ այսպէս ընէի՝ ինչ որ ըսէ իր իրաւունք ունենայիր. բայց ես պարկեշտ ու քաղաքավար կերպով մ'իր սիրողին անուամբը միայն կանչեցի՝ որ ինքզինք երեւան հանէ ։

ՊԷՆ. Քալէ՛ երթանք. այն ինքզինք այս ծառերուն մէջ պահեց, որ գիշերուան լռութեան հետ իր մելամաղձոտ բնութիւնը յարմարցնէ ։ Իւր սէրը կոյր է, ու մթութեան հետ լաւ կը զուգայարմարի ։

ՄԵՐԿ. Թէ որ սէրը կոյր է, նշանակէտին չկրնար դիպեցնել ։ Հիմա կ'երթայ զղերենւոյ մի տակ կը նստի, ու մտքէն կ'ըսէ որ երանի թէ իր սիրողն ալ զղեար ըլլար, ինչպէս որ աղջկունք ալ իրարու հետ խօսիլ խնդ՚ալու ժամանակնին մէկզմէկ զղեր կը կանչեն ։ — Հռոմէօս, գիշեր բարի ։ — Երթամ, անկողինս մտնեմ. այս բաց օդին մէջ պառկիլը ինծի համար պինդ ցուրտ անկողին է ։ Քալէ՛ նայինք, երթա՞նք պիտի ։

ՊԷՆ. Քալէ՛ երթանք, ինչու որ փուճ բան է զինք հոս տեղ փնտռելը, չե՞ս նայիր որ աչքերնուս երեւալ չուզեր ։

(Կ'ելնեն ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

ԳԱՊՈՒԼԷՏի պարտէզը ։

ՌՈՄԷՕՍ կը մտնէ ։

ՌՈՄ. Խոցերու վրայ կը խնդայ այն՝ որ բնաւ խոցուած չէ ։

ՃՈՒԼԻԷԹԱ՝ Վերէն՝ պատուհանէ մը մէջ կ'երեւի ։

Բայց, կեցի՛ր նայինք. սա պատուհանին մէջ ցոլացող լոյսն ինչ է. արդեօք արեւե՛լքն է, ուրկէ Ճիւլիէդգա արեւը կը ծագի ։ Ե՛լ,

պայծառ արև, ու սպաննէ՛ նախանձ լուսինը՝ որ արդէն իր ցաւերէն հիւծեալ ու թալկացեալ է, նայելով որ քեզի պէս պաշտուհին՝ իրմէ շատ աւելի սիրուն է. բայց դուն իր պաշտուհին[1]) մ'ըլլար, քանի որ ինք նախանձ է. իր վեստալեան շքահանդերձը գոյնը նետած ու բղիկ բղիկ եղած է, զոր խենդերը միայն կը հագնին. փարատէ՛ զայն իրմէ։ — Ո՛հ, տարփուհիս է. ա՛հ, արդեօք գիտէ՞ տարփուհիս ըլլալը։ Կը խօսի՛, բայց բան մ'ալ չըսեր. հոգ չէ. իր աչերը զրուց կ'ընեն, պատասխանեմ պիտի։ — Խիստ յանդուգն եմ եղեր, ինծի հետ չխօսիր. բոլոր երկնից մէջ երկու շողշողափայլ աստղեր գործ մ'ունենալով՝ կը թախանձեն իր աչերը, որ մինչև ետ դառնալնին, անոնց շրջանակաց մէջ փայլփլին։ Թէ որ աչերը երկինքն ըլլային և աստղերն ալ իր գլխուն վրայ՝ կարծեմ որ իր այտից պայծառութիւնը ամօթապարտ կ'ընէր այս աստղերը, ինչպէս որ այգալոյսը՝ ճրագը։ Թէ որ աչքը երկինքն ըլլար՝ օդային տարածութեան մէջ այնպիսի արեգակնացայտ լուսոյ ճառագայթներ պիտի՛ արձակէր որ թռչունները պիտի կարծէին թէ գիշեր չէ ու գեղգեղէին պիտի։ Տե՛ս, ինտո՞ր իր այտը ձեռքին վրայ է կռթնցուցեր. ո՛հ, երանի՜ թէ ձեռքն անցուցած ձեռնոցն ըլլայի որ այտին դպչելու կարող ըլլայի։

ՃԻՒԼ. Ափսո՛ս ինձ։

ՀՌՈ. Բա՛ն մ'ըսաւ. — Ո՛հ, խօսէ՛ նորէն, լուսափիւռ հրեշտակ. ինչու որ դուն՝ գլխուս վրայ եղած գիշերուան մէջ այնպէս փառաւոր կ'երևաս, ինչպէս որ երկնից թևաւոր պատգամաւոր մի՝ մահկանացուաց հիացմունքն ու երկնապիշ սպիտակադարձ աչաց կ'երևի, որոնք կռնկահակ նայուածքով՝ աչերնին վեր տնկած կ'ապշին կը մնան, երբ այն ալ՝ դանդաղասլաց ամպերը կը ճեղքէ կ'անցնի, և օդային անհուն անդնդոց մէջ սաւառնաթև կը ղօղէ։

ՃԻՒԼ. Ա՛հ, Հռոմէ՛օս, Հռոմէ՛օս. ինչո՞ւ համար Հռոմէօս ես. ուրացի՛ր հայրդ ու մերժէ՛ այդ անունը. եթէ ոչ, թէ որ չես ուզեր՝ երդո՛ւմ ըրէ որ կը սիրես զիս, ու ես ալ այն ատեն Գաբուլեան չեմ։

[1]) Լուսնի կամ Արտեմեայ քրմուհի։ Թն.

ՀՌՈ. (մէկ կողմ) Ալ ասկէ աւելի բան լսե՞մ, թէ ասոր պատասխան տամ։

ՃՈՒԼ. Միայն անունդ է՝ որ ինձ թշնամի է. — դուն դրեթէ դու ինքդ ես ու ոչ թէ Մոնդակեան։ Ու Մոնդակեան ըսածդ ալ ի՞նչ է. ո՛չ ձեռք է, ո՛չ ոտք, ո՛չ բազուկ է, ո՛չ դէմք և ոչ մարդոյս մարմնոյն վերաբերեալ ուրիշ մէկ մասն է։ Ա՛հ, ուրիշ անուն մ'առ. անունի վրայ ի՞նչ կայ։ Մեր վարդ ըսած ծաղիկը, ուրիշ որ և է անուն մը տայինք, ո՞չ ապաքէն դարձեալ իր անուշահոտ բուրմունքը պիտի ծաւալէր։ Ասանկ ալ Հռոմէոսը՝ Հռոմէոս կոչուած չըլլար, առանց իր անուանը, իր վրայ ունեցած սիրելի կատարելութիւններէն զրկուած չպիտ՝ ըլլար. — Հռոմէոս, հանէ՛ նետէ՛ անունդ. և այդ անուան տեղ՝ որ քու և ոչ մէկ մասդ է՝ ինքզինքս բոլորովին առ։

ՀՌՈ. Ես խօսքդ կը բռնեմ. զիս միայն տարփաւորդ կանչէ՛, ու նորէն մկրտուած կ'ըլլամ. ալ այսուհետև ես Հռոմէոս չեմ։

ՃՈՒԼ. Բայց դուն ի՞նչպէս մարդ ես, որ գիշերուան մթութեան մէջ կաղ ի կաղ կը գաս և գաղտնիքս բերնէս կը կորզես։

ՀՌՈ. Անունով՝ չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս իմացնեմ թէ ո՛վ եմ. անունս՝ սիրելի սրբուհիս, ինձ ատելի է, ըստ որում քեզ թշնամի է. գրուած ըլլար՝ այդ խօսքը պատռէի պիտի։

ՃՈՒԼ. Ականջներս՝ դեռ այդ լեզուին արտասանութեան հարիւր խօսքերն անգամ չկլլեցին. սակայն ձայնը կը ճանաչեմ. դուն Հռոմէոսը չե՞ս ու Մոնդակեան չե՞ս։

ՀՌՈ. Ո՛չ մէկն եմ և ոչ մէկալը, թէ որ երկուքն ալ քեզ հաճելի չերևար, սիրուն հրեշտակս։

ՃՈՒԼ. Ըսէ՛ ինձ, ինտո՞ր հոս եկար, ու ինչ բանի համար. պարտէզին պատերը բարձր են ու մագլցելն ալ դժուար. թէ որ հոդ տեղ քեզ ազգականներէս մին տեսնէ և ո՛վ ըլլալդ իմանայ՝ գիտնաս որ մահդ անհրաժեշտ է։

ՀՌՈ. Սիրոյ թեթևաթուիչ թևերով այս պատերուն վրայէն անցայ. վասն զի, քարեղէն կոպարները՝ սիրոյ արգելք չեն կրնար ըլլալ. ու ինչ որ սէրը կարենայ ընել՝ դարձեալ սէրն է որ զան ընելը փորձելու կը համարձակի, անոր համար, ազգականներդ ինձ չեն կրնար արգելք ըլլալ։

ՃՈՒԼ. Թէ որ քեզ հոս տեսնեն, կ'ըսպաննեն զքեզ։

ՀՌՈ. Ափսո՛ս. ինծի համար՝ աւելի քո աչքէդ վտանգ կայ, քան թէ իրենց քսան հատ սուրերէն. միայն անգամ մ'անուշութեամբ նայիս ինծ՝ իրենց թշնամութեան դէմ զիս կը զինես։

ՃՈՒԼ. Բոլոր աշխարհք ալ տային՝ քեզ հոս տեսնելնին չէի ուզեր։

ՀՌՈ. Իրենց աչքին չերեւալու համար՝ գիշերուան վերարկուս վրաս առած եմ. միայն թէ դուն սիրէ զիս, ու թող անոնք զիս հոս գտնելու ըլլան. նախադաս կը սեպեմ որ կեանքս՝ իրենց ատելութեամբը աւելի աղէկ վերջ մ'ունենայ, քան թէ քո սէրէդ զըրկուած՝ մահս երկարաձգի։

ՃՈՒԼ. Ո՞վ առաջնորդեց քեզ որ այս տեղս գտնես։

ՀՌՈ. Սէրը՝ որ նախ ներշնչեց ինծ ճամբան գտնելու. ինք՝ ինծ խրատ տուաւ, ես ալ իրեն աչերս տուի։ Թէեւ նաւուղիղ չեմ, սակայն ամենէ հեռաւոր ծովեզերքներն իսկ ըլլայիր, զորս անհուն ովկիանոսք կը լուան, դարձեալ ետեւէդ պիտ' իյնէի որ քեզի պէս ինչքը ձեռք անցունելու համար ամեն վտանգ աչքս առնեմ։

ՃՈՒԼ. Գիտես որ գիշերուան դիմակը երեսիս վրան է, եթէ ոչ՝ այս գիշեր քեզ բոլոր ըսածներս լսելուդ համար կուսական շառագնութիւն մ'այտիս վրան տեսնէիր պիտի. ձեւակերպութեամբ կեղծէի պիտի, պիտի կեղծէի ու կեղծակերպութեամբ ըսածներս ուրանայի պիտի։ Բայց երթան բարեւ փուճ յարգանքը. կը սիրե՞ս զիս. գիտեմ որ հիմա — Այո՛ պիտ' ըսես, ու խօսքդ պիտ' առնեմ. այսու ամենայնիւ, երդում ընես նէ ալ օրին մէկն երդմնազանց կրնաս ըլլալ. Դիոս՝ կը խնդայ կ'ըսեն տարփաւորաց սուտ երդմանց վրայ։ Ա՛հ, սիրուն Հռոմէոս, թէ որ զիս կը սիրես՝ խոստովանէ ինծ հաւատարմաբար. ու թէ որ կարծես թէ պինտ հեշտեաւ զիս պատրեցիր, դէմքս պիտի կախեմ, պիտի դժկամակիմ ու քեզ չէ՛ պիտ' ըսեմ. այն ատեն դուն ալ պիտ' ըսկսիս սիրոյ երդմամբ խոստովանութիւն ընել, ուրիշ կերպով, աշխարհք ալ տան չըլլար։ Ճշմարիտ կ'ըսեմ, սիրուն Մոնդակեան, սիրակիզեալ եմ քեզմէ, ասոր համար հիմա դուցէ կարծես թէ թեթեւամիտ եմ. բայց, հաւատա՛ ինծ, ազնուականս, որ զիս աւելի հաւատարիմ պի-

տի գտնես քան զայն ուհիները՝ որք ամօթխած երեւալու ճարպիկու-թիւնն ունին։ Այս ալ խոստովանիմ, որ աւելի ամօթխած կըր-նայի երեւալ, թէ որ յանդէտս իմ՝ ճշմարիտ սիրոյս եռանդը բեր-նէս լսած չըլլայիր․ անոր համար, ներէ ինձ, ու իմ ինքնանուիրու-թիւնս մի վերընծայեր թեթեւ սիրոյս, զոր մթին գիշերը՝ այս կեր-պով երեւան հանեց։

ՀՌՈ. Անուշիկ օրիորդ, նա օրհնեալ լուսնին վրայ, որ սա պըտ-ղատու ծառոց գագաթները կ՚արծաթազօծէ, երդում կ՚ընեմ —

ՃՈՒԼ. Ո՛հ, լուսնին վրայ երդում մ՚ըներ, յեղյեղուկ լուսնին վրայ մ՚երդնուր՝ որ իր բոլորածիր շրջանին մէջ, ամեն ամիս կը փոփոխի, կը վախնամ որ մի գուցէ սէրդ ալ նոյնպէս փոփոխա-կան ըլլայ։

ՀՌՈ. Ի՞նչ բանի վրայ երդում ընեմ։

ՃՈՒԼ. Բնաւ երդում մ՚ըներ․ այլ թէ որ երդում պիտ՝ ընես, քո վեհանձն անձիդ վրայ երդում ըրէ, որ իմ հեթանոսութեանս աստուածն է, ու այն ատեն հաւատամ քեզ։

ՀՌՈ. Թէ որ սրտիս սիրախանդ սէրը —

ՃՈՒԼ. Չէ, չէ․ երդում մ՚ըներ․ թէեւ քեզի հետ ըլլալուս համար չափէ աւելի ուրախ եմ, սակայն այս գիշեր քեզի հետ այս դաշինքն ընելու հաճութիւն չունիմ․ պիտի յանդգնական, պիտի անխոհեմ, պիտի յանկարծական ու պիտի կայծակնանման է, որ — փայլակեց խօսքն ըսելէ առաջ՝ գոյութիւնը կը դադրի։ Գիշեր բարի, սիրականս․ այս սիրոյ կոկոնը՝ որ ամառնային շնչով կը հա-սուննայ, թող նորէն իրարու հանդիպելու ժամանակնիս պիտի շը-նորհափթիթ ծաղիկ մ՚երեւայ։ Գիշեր բարի, գիշեր բարի․ թող սրտիս մէջ տիրող քաղցր հանգստութիւնն ու խաղաղութիւնը՝ քու սրտիդ մէջն ալ հանգչի։

ՀՌՈ. Ո՛հ, ասանկ դժկամահաճ թող տալով զիս երթամ պիտի։

ՃՈՒԼ. Այս գիշեր ի՞նչ կամահաճութիւն կրնաս ունենալ։

ՀՌՈ. Մեր փոխադարձ սիրոյ անկեղծ խոստումը։

ՃՈՒԼ. Ես իմս տուի քեզ արդէն՝ ինձմէ խնդրելէդ առաջ․ ու կ՚ուզէի որ գարձեալ տալու կարող ըլլայի։

ՀՌՈ. Ե՞տ առնել կ՚ուզես զայն․ ու ի՞նչ պատճառի համար, սիրելիս

ՃՈՒԼ. Որպէս զի ազատ ըլլամ, ու զայն նորէն քեզ տալու կարենամ։ Բայց և այնպէս, արդէն ստացածիս զարձեալ կը բաղձամ. քու վրայ տածած շնորհասիրութիւնս՝ ծովու պէս անհուն է ու սէրս ալ անոր պէս խորունկ. ո՛րքան շնորհեմ քեզ, այնքան շատ կ'ունենամ, ըստ որում երկուքն ալ անվերջանալի են։ (Սնուցիչը կը կանչէ Ներսէն) Ներսէն ձայն մի կը լսեմ. մնաս բարեաւ, աղնիւ սիրականս։ — Հիմա, հիմա, դայեկուհիս։ — Սիրելի Մոնդագեանս, հաւատարիմ մնաս։ Պահ մի կեցիր, հիմա նորէն կը գամ։ (կ'ելնէ։)

ՀՌՈ. Ո՛վ օրհնեալ գիշեր, ո՛վ ամենօրհնեալ գիշեր։ Բայց գիշեր ըլլալուն՝ կը վախնամ որ բոլոր ասոնք ցնորք չըլլան, ու այսքան շողոմական քաղցրութիւններն ալ սուտ չըլլան։

ՃՈՒԼԻԷԹԱ նորէն կը գայ վերը։

ՃՈՒԼ. Երեք խօսք ալ ըսեմ քեզ, սիրելի Հռոմէոս, ու անկէ ետքը ալ իրաւցնէ գիշեր բարի։ Թէ որ սիրոյդ հակամիտութիւնները պատուաւոր են ու միտքդ ամուսնութիւն է, երբ քեզ վաղը մարդ մի ղրկեմ ու խրկեմ՝ հետն իմացո՛ւր ինձ, թէ ո՛ւր տեղ և ի՛նչ ժամանակ կ'ուզես որ հարսանեաց պսակն ընենք. այն ժամանակ իմ բոլոր բաղդս քու ոտքիդ տակը կը դնեմ ու բոլոր աշխարհք ետևէդ կը գամ, ամենասիրելի տէրս։

ՍՆՈՒՑ. (Ներսէն) Խա՛թուն։

ՃՈՒԼ. Հիմա կը գամ. — բայց թէ որ միտքդ բարի չէ, սա կ'աղաչեմ —

ՍՆՈՒՑ. (Ներսէն) Խա՛թուն։

ՃՈՒԼ. Է՛ հասկցանք, եկայ. — որ հետապնդութիւնդ դադրեցընես ու զիս իմ տրտմութեանցս մէջ թողուս. վաղը քեզ մարդ կը խրկեմ։

ՀՌՈ. Հոգիս վկայ —

ՃՈՒԼ. Հազար անգամ գիշեր բարի։ (կ'ելնէ։)

ՀՌՈ. Հազա՛ր անգամ թշուառացայ՝ լոյսէդ զրկուելով. — Սէրը՝ դէպի սէր կը վազէ, ինչպէս դպրատան աշակերտք իրենց գըրքերուն. բայց սիրողը սիրողէն կը զատուի՝ ինչպէս աշակերտք կախած դէմքով դէպի դպրատուն։ (Կամաց կամաց երթալով։)

ՃՈՒԼԻԵՏՏԱ նորէն կը գայ վերը։

ՃՈՒԼ. Սո՛սթ, Հռոմէո՛ս, սո՛սթ։ — Ա՛հ, ինչո՞ւ բազէպանի պէս չեմ պոռար որ սա բազէն[1]) ետ կանչեմ ու որսամ։ Գերութիւնը՝ խեղդուկ ձայն կ'ունենայ ու բարձր ձայն չկրնար հանել. եթէ ոչ, հիմա Արձագանգին օդադինթ ձայնը՝ իւր բնական անձաւներուն մէջ իմ ձայնէս աւելի հեղձամղձուկ պիտի գոռացնէի, սիրելի Հռոմէոսիս անունը իրեն կրկնել տալով։

ՀՌՈ. Հոգիս է որ անունս կը տայ։ Տարփաւորաց լեզուները՝ ո՛րքան արծաթաձայն քաղցրութեամբ կը հնչեն գիշերով, ինչպէս որ ներդաշնակաւոր երաժշտութիւնը՝ ուշադիր ականջներուն։

ՃՈՒԼ. Հռոմէո՛ս։

ՀՌՈ. Սիրանո՛յշս։

ՃՈՒԼ. Վաղը ժամ քանիի՞ն ղրկեմ քեզ մարդը։

ՀՌՈ. Ժամն իններին։

ՃՈՒԼ. Ա՛նպատճառ. տակաւին քսան տարի կայ մինչեւ այն ատեն։ Մոռցայ. քեզ ի՞նչ բանի համար ետ կանչեցի ես։

ՀՌՈ. Թո՛ղ սպասեմ հոս մինչեւ որ միտքդ գայ։

ՃՈՒԼ. Հոս տեղ սպասելդ տեսնելով բոլորովին մոռնամ պիտի, քանի որ քու սիրելի ընկերութիւնդ ո՛րքան սիրելս միտքս բերեմ։

ՀՌՈ. Ես ալ՝ աւաւել եւս պիտի սպասեմ, որ ալ աւելի քեզ մոռցնել տամ, ես ալ նոյնպէս մոռնալով իմ տունս՝ բաց ասկէ։

ՃՈՒԼ. Գրեթէ առաւօտ է եղեր, ու կ'ուզէի որ գացած ըլլաս. սակայն զակատեալ զբօսասէրէ մ'ալ չեմ տարբերիր, որ ձեռքն եղած գերի թռչունը՝ շղթայակապ խեղճ կալանաւորի պէս ձեռքին մէջէն ուրիշ բանի համար թող չտար որ երթայ ոստոստէ, բայց եթէ կապուած մետաքսեղէն թելը քաշելով նորէն իւր քով բերելու, եւ անոր ազատութեան վրայ ունեցած սիրոյն նախանձաբեկութիւնն յայտնելու։

ՀՌՈ. Երանի՜ թէ թռչունդ ըլլայի։

ՃՈՒԼ. Ես ալ այնպէս, սիրելիս. սակայն չէի ուզեր, ըստ ո-

[1]) Արու բազէն։ Թն.

րում զքեզ այնքան պիտի զգուէի որ պիտի ճզմուէիր ։ Գիշե՛ր բարի, գիշե՛ր բարի ։ Այնքան քաղցր ցաւ մ'է ինձ քեզմէ զատուիլս, որ մինչև առաւօտ ալ կենայի՝ գիշեր բարի պիտ՝ ըսէի ։ (կ'ելնէ ։)

ՌՈՄ. Քունն աչերուդ վրան, ու հանգստութիւնը սրտիդ մէջ բնակին ։ — Երանի՛ թէ քունն ու հանգստութիւնն ես ըլլայի, որ այսպիսի քաղցրութիւնը վայելել տայի ։ Հիմա ելնեմ հոգևոր հօրս խուցն երթամ, իր օգնութիւնը խնդրեմ ու բաղդաւոր վիճակս պատմեմ ։ (կ'ելնէ ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍի խուցը ։

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ կը մտնէ ձեռքը կողով մը ։

Հ. ԼԱՒ. Գորշակն այգը՝ կնճռադէմ գիշերուան վրայ կը ժպտի, իր լուսեղէն շառաւիղները արևելեան ամպերը նարօտախայտելով. ու ճառագայթախառն մթութիւնը՝ երերացող գինովի պէս, Տիտանայ[1]) անուոց առջև, ցերեկեան շաւիղներէն կը հեռանայ. Հիմա արևն իր տօչորակէզ լոյսն աշխարհի վրայ ծաւալելէ, ու ցերեկը կենդանացնելէ, և գիշերային խոնաւաթոր ցօղը ցամքեցնելէ առաջ՝ երթամ սա մեր ուռենեայ կողովը մահաբեր խոտերով և թանկագին ծաղիկներով լեցնեմ ։ Երկիրս՝ որ բնութեան մայրն է, իր գերեզմանն է. և իր հողաթաղ գերեզմանն ալ՝ իր արգանդն է. ահա՛ իր արգանդէն ելած բազմատեսակ զաւակներն եմք մեք, որ իր կաթը ծծած ատեննիս՝ իր բնական ծոցը կը գտնեմք. շատեր կան որ զանազան առաքինութեանց համար, և մէկն ալ չըկայ որ քանի մ'առաքինութեանց համար՝ մէկը մէկալէն չզերազանցէ, այսու ամենայնիւ ամենքն ալ իրարմէ կը տարբերին ։ Ո՜հ, ինտո՛ր մեծապանծ է այն զօրաւոր առաքինութիւնը, որ խոտերուն, տնկոց, քարանց և իրենց հարազատ տեսակներուն մէջ թաղուցեալ է. ինչու որ, աշխարհիս երեսը գոյացածներուն մէջ այնքան անպիտան բան մի չկայ, որ աշխարհիս մասնաւոր օգուտ մի չընծայէ,

[1]) Արև ։ Թն.

տեսակ ալ այնքան օգտաւէտ բան մ'ալ չկայ, որ իր սովորական գործածութենէ զրկուելով՝ իր հարազատութիւնը չկորսնցնէ, չարաչար գործածութեամբ։ Առաքինութիւնը՝ չեղագործուի նէ՝ ինքնիրեն մոլութիւն մը կը դառնայ. և երբեմն ալ մոլութիւնը՝ գործքովը յարգը կ'աւելցնէ։ Սա փոքրիկ ծաղկին փոճոկին մէջ՝ թոյն ալ կայ, դեղորէական զօրութիւն ալ կայ. ինչու որ հոտոտելով՝ բուրմունքը բոլոր անդամները կը կազդուրէ, համտեսելով՝ իւր հիւթովը ամեն զգայութիւնները կ'ըսպաննէ։ Դեռ երկու տեսակ հակառակ թշնամիներ, բուսեղէնաց վրայ եղածնուն պէս, մարդոց վրայ ալ կը տիրապետեն, որոնք են շնորհքը և դժկամակութիւնը. և ուր որ ասոնց վատթարագոյնը մէկալէն աւելի կը տիրապետէ՝ մահուան քաղցկեղը շուտ մ'այն տունկը կ'ուտէ կ'ըսպառէ։

ՀՌՈՄԷՈՍ կը մտնէ։

ՀՌՈ. *Բարի լոյս, տէր հայր։*

Հ. ԼՈՒ. *Օրհնեալ ըլլաս. Այս ինչ առաւօտեան լեզու է որ այսքան քաղցրութեամբ կը բարեւէ զիս։ — Կորիճ որդեակ, այսպէս կանուխ անկողնոյդ ողջոյն տալիր, պիտ' իմացուէր որ գլուխդ հիւանդոտ է. հոգը՝ ամեն ծեր մարդոց աչաց մէջ կը հսկէ, և ուր որ հոգը կը բնակի՝ հոն քունը երբէք ապաստանարան չգտներ, բայց ուր որ անհոգատար երիտասարդը անվրդովուղեղ քնով իւր անդամները կ'երկնցնէ, հոն՝ ոսկեդարեան քունը կը տիրապետէ. ասոր համար, քու այգազարթոյց արթնութիւնդ ինծի հաւաստի կերպով մակաբերել կը տայ որ վրդովախառնութիւնդ քեզ կանուխ է արթնցուցեր. կամ, եթէ ոչ, ահա հիմա շիտակն ըսեմ, — այս գիշեր մեր Հռոմէոսն անկողին չէ մտեր։*

ՀՌՈ. *Վերջին ըսածդ շիտակ է, բայց հանգստութիւնս խիստ անվրդով էր։*

Հ. ԼՈՒ. *Աստուած թողութիւն շնորհեսցէ. Հռոզալինի հետն էիր։*

ՀՌՈ. *Չէ, տէր հայր, Հռոզալինի հետ չէի. ես արդէն այդ անունը և այդ անուան մորմոքները մոռցայ։*

Հ. ԼՈՒ. *Շատ լաւ, օրհնեալ զաւակ. հապա ո՞ւր գնացիր ուրեմն*

ՀՐՈ. Հիմա իմացնեմ քեզ որպէս զի նորէն չհարցնես ։ Ես իմ թշնամեացս խնճոյքը գնացի. հոնտեղ՝ յանկարծ վիրաւորեցայ մէկէ մի ու այն ալ ինձմէ վիրաւորեցաւ. մեր երկուքնուս ապաքինութիւնը՝ քո սուրբ դարմանիցդ օգնութեանը կարօտ է ։ Հիմա իմացի՛ր, հա՛յր սուրբ, որ ատելութիւն մի չունիմ սրտիս մէջ, ու նայէ՛ ինչպէ՛ս ինծի հետ՝ թշնամւոյս համար ալ բարեխօսութիւն կ՚ընեմ ։

Հ. ԼԱՒ. Օրհնած, աւելի պարզ զրուցէ՛ որ դիտաւորութիւնդ իմանամ. չե՞ս գիտեր որ առեղծուածաւոր խոստովանութիւնը՝ խորհրդաւոր արձակում կը գտնէ ։

ՀՐՈ. Ուրեմն բացէ ի բաց իմացնեմ քեզ որ սրտիս անգին սէրը՝ հարուստ Գաբուլէտի սիրուն աղջկան վրայ դրի, և իւր ալ սրտագին սէրը՝ իմ վրայ մնաց։ Մենք ամեն բան տնօրինած ենք, միայն թէ նայինք սրբութիւնդ ալ ամուսնութեան սրբազան արարողութիւնները ինչպէս պիտի տնօրինէ ։ Մենք իրարու հետ ե՞րբ, ո՞ւր տեղ և ինտո՞ր տեսնուելնիս, խօսակցելնիս և իրարմէ երդում առնելնիս՝ ճամբան քեզ կը պատմեմ ։ Բայց ամեն բանէ առաջ սա կ՚աղաչեմ, որ մեզ այսօրս պսակելու բարեհաճիս ։

Հ. ԼԱՒ. Ո՛վ երանելի Սուրբ Ֆրանչիսկոս, այս ի՞նչ փոփոխութիւն է ։ Այդքան շուտով աչքէ հանեցի՞ր Հռօզալինը զոր այնքան շատ կը սիրէիր ։ Չըսե՞նք թէ երիտասարդաց սէրը իրաւցնէ իրենց սրտին մէջ չէ՛, այլ իրենց աչերուն մէջն է ։ Տէ՛ր ողորմած Աստուած, քո նիհարցած այտերդ՝ ո՛րքան արտասուաջրերով լուացուեցան, այն ո՛րքան աղեջուրեր էին որ պարապ տեղ հոսելով փճացան որ սէրը ձեռք բերեն, որոյ համն իսկ չառիր ։ Դեռ արեւը իւր ճառագայթները լաւ մի չկրնար սփռել քո հանած հառաչանացդ մուխերուն պատճառաւ, և քո վաղեմի հեծկլտանքներդ դեռ իմ ծեր ականջներուս մէջ կը վժան ։ Ահա՛ տես, այտիդ վրան հին արտասուացդ մէկ արատանիշն իսկ մնացեր է որ դեռ սրբուած չէ ։ Թէ որ երբէք դուն՝ դու ինքդ էիր, և այս վիշտերն ալ քոյդ էին, դո՛ւն և այս վիշտերը՝ բոլորն ալ Հռօզալինայ համար էին. հիմա փոխեցի՞ր միտքդ, թէ որ կրնաս՝ հանէ՛ բերնէդ այս խօսքը — երբ մարդիկ լքանին, թէ որ կանայք պակաս գըտնուին՝ պակասաւոր չեն ։

ՀՌՈ. Դուն զիս շատ անգամ յանդիմանեցիր, Հռոզալինը սիրելուս համար։

Հ. ԼՈՒ. Զափէն աւելի սիրելուդ համար յանդիմանեցի, որդեակ, ոչ թէ սիրելուդ համար։

ՀՌՈ. Ու խրատ տուիր որ սէրս թաղեմ։

Հ. ԼՈՒ. Ո՛չ թէ գերեզմանի մէջ, այլ՝ մէկը գաղտնի պահէ, որ միւսը միշտ ձեռքդ ըլլայ ըսի։

ՀՌՈ. Կ'աղաչեմ մի՛ յանդիմաներ զիս. հիմակ սիրածս՝ շնորհացս դէմ շնորհք, ու սիրոյս դէմ սէր կը փոխարինէ. միւսն ասանկ չըրաւ։

Հ. ԼՈՒ. Ո՛հ, սիրողդ լաւ գիտէր, որ քո սէրդ դասը բերնուց սերտ ըրած էր ու հեգել չէր գիտեր։ Բայց քալէ՛ նայինք, անոռոշամիտ որդի, հետս եկուր, ես քեզ միայն մէ՛կ բանի համար պիտ՝ օգնեմ, ինչու որ, թէ որ այս զուգակցութիւնը տեղի ունենայ, այնքան երջանիկ վախճան մի պիտ՝ արտադրէ, որ ձեր գերդաստանաց ատելութիւնը՝ ճշմարիտ սիրոյ պիտի փոխուի։

ՀՌՈ. Ի սէր Աստուծոյ, շո՛ւտ ըէ, երթա՛նք. վայրկեան մ'իսկ չեմ կրնար կորսնցնել։

Ս. ԼՈՒ. Խոհեմաբար ու կամաց քալողին ոտքը չգթիր. ընդհակառակը, շուտ վազողներուն ոտքերը կը սկրդէն։ (Կ'ելլեն։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

Փողոց մի։

ՊԷՆՎՕԼԻՕ և ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ կը մտնեն։

ՄԵՐԿ. Ո՞ր սատանային ծակն է մտեր Հռոմէոսը. — այս գիշեր տուն չեկե՞ր է։

ՊԷՆ. Իւր հօրը տուն չէ գացեր. իւր ծառային հետ տեսնուեցայ։

ՄԵՐԿ. Ա՛հ, այն քարասիրտ Հռոզալինայ ինչ ըսեմ, այն դեղնած աղջկան, որ խեղճ երիտասարդը այնքան կը խոշտանգէ, որ անպատճառ պիտի խենդեցնէ զայն։

ՊԷՆ. Դիպալտոս, ծեր Գաբուլէտի ազգականը՝ անոր հօրը տունը մարտաղիր մի խրկեր է։

ՄԵՐԿ. Մենամարտութիւն կայ, ճշմարիտ որ։

ՊԷՆ. Հռոմէոս պատասխան տալ պէտք է։

ՄԵՐԿ. Գիր գիտնալէ ետք, ով որ կ՚ուզէ ըլլայ, նամակի մի պատասխան կրնայ տալ։

ՊԷՆ. Ի՛նչ կ՚ըսես, նամակը գրողին պատասխան տայ պիտի թէ իր յանդգնութեան դէմ ինչպէս կը յանդգնի։

ՄԵՐԿ. Ափսո՜ս, խեղճ Հռոմէոս; արդէն մեռած մարդուն մէկն է, որ սպիտակ աղջկան մի սև աչքէն նետահարեցաւ և անոր սիրահրապոյր երգովը ականջէն զարնուեցաւ. իր սրտին սլաքը՝ զաւ-չացու աղեղնաքարշ տղուն քաշած նետին զօրութենէ իր սիրտը վիրաւորեց. առանց մարդը Դիպալտոսի դէմ կրնա՞յ ելնել։

ՊԷՆ. Դո՞ւն ալ, Դիպալտոսն ո՞վ է։

ՄԵՐԿ. Կատուներուն իշխանէն[1]) ալ պատուական մարդուն մէկն է, ճշմարիտ։ Հը՛. անանկ քաջ մ՚է որ պատուականաբար մարդ կը մեռցնէ։ Խազերով խաղ կանչելու պէս, ժամանակին, միջոցներուն և համեմատութեանց մեծ ուշադրութիւն կ՚ընէ, քիչ մ՚իր կիսակորձին վրայ կը դադարի, ու մէկ, երկու, կ՚ըսէ՝ երրորդին կուրծքիդ մէջ կը մխէ. հասկցածդ չէ, հեռուանց մետաքսեղէն կոճակի մի վրայ նշան առնող սպանդապետին մէկն է, իրաւցնէ մենամարտիչ մ՚է, մենամարտի՜չ. առաջին կարգի բարի–զաւակ ազնուական մ՚է, ճշմարիտ, վերոյիշեալ առաջին և երկրորդ տեսակ արհեստներուն մէջ։ Հը՛. տեսնէք մէկհեղ սուրն ինչպէս կը խաղցնէ, լակոտը, այն պասսատօն, պունտօ րէվէրսօն և հէյը[2])։

ՊԷՆ. Ի՞նչը։

ՄԵՐԿ. Ի՞նչ գիտնամ ես. մէկ շատ նորասէր հաւկիթներու կոտրատելով, կակազելով համովիկ–համովիկ խօսքեր զրուցելը[3]), այն անուշիկ մանուշիկ արտասանութիւնները և նորելուկներ հնա-

[1]) Տե՛ս «Աղուէսն Ռէյնարտոս» ըսուած պատմութիւնը։ Թն.

[2]) Զինամարտութեան մէջ գործածուած բառեր։ Թն.

[3]) Այս տեղ Հեղինակնիս իւր ժամանակուան Նորելուկասէրները կը պախարակէ։ Թն. Ասոնց յարմարցուցինք մէկ մասը։ Ծ. Թ.

քողներուն ամենաքաղցրութիւնը. Հապա՛ Աստուած վէր վկայ չէ՞ք գիտեր ինչ պատուական պողպատ ունեցող սուր մ'է, գեղանի՛ք ինչ շնորհքով մարդ մ'է, ինչ շնորհալի անառակուհի մ'է ըսելները։ Ի՞նչ ըսել է, բարեկամս, վշտալի բան մը չէ՞ այս օտարասէր ճանճերէն նեղուիլը, այս նորելուկասէր պարտօնէ-մուաներէն, որոնք իրենց նեղ աթոռներուն մէջ այնքան հանգստութիւն կ'ըզգան, որ մեր լայնուարձակ ու հին ծխագլէ-ներուն մէջ բաւական տեղ չեն կրնար գտնել։ Հապա իրենց մէկ երկու խօսքին միջոցը պարտօնէ մուա ըսելը, պօն, պօն, ըսելները։

ՀՌՈՄԷՈՍ կը մտնէ։

ՊԵՆ. Ահա՛ Հռոմէոսը, ահա՛ կը գայ Հռոմէոս։

ՄԵՐԿ. Առանց թեփի՝ չոր հոլինկա կը նմանի խեղճը։ — Ո՛վ գէր ու պարարտ միս, այդ ի՞նչպէս չորցեր ձկնացեր ես։ — Հիմա ճիշդ Բէդրարգայի խելքէն յորդած մարդոց կարգն անցնելու արժանի չէ՞, տես անգամ մի. Լաուրա՝ անոր տարփուհւոյն քով խոհակերուհի մ'եղած ըլլար պիտի, թէև ան՝ իրմէ շատ աւելի պատուաւոր սիրող մ'ունէր որ Տիտոսը՝ թօնթօշի հետ յանգեցնէ. Կղէոպատրան՝ գնչուապարտի հետ. Հեղինէն և Հերոնը՝ կաւատուհիներու և շնացողներու հետ. Թիզպէն՝ գորշակնի հետ, ևայլն. բայց հիմա այս խօսքերն ընելու ատենը չէ։ — Պարո՛ն Հռոմէոս, ահա՛ քո գաղղիական պանթալօնիդ գաղղիական ողջոյն մի։ Երէկ գիշեր մեզ պինտ աղուոր խաղ մի խաղացիր։

ՀՌՈ. Բարև երկուքնուդ ալ։ Ես ձեզի ի՞նչ խաղ խաղացի։

ՄԵՐԿ. Քնանամի խաղը, տէ՛ր իմ, քնանամի՛. խելքդ չզգա՞ց։

ՀՌՈ. Ներէ՛ ինձ, սիրելի Մերկուտիոս. գործս պինտ մեծ էր. և իմ գտնուածիս պէս ասանկ պարագայի մի մէջ՝ մարդ կրնայ քաղաքավարութիւնը ոտքի տակ առնուլ։

ՄԵՐԿ. Այդ խօսքը՝ այս քո գտնուածիդ պէս պարագայի մի մէջ՝ մարդ խոզի մսին վրայ գծկուելու կը պարտաւորի ըսելու պէս բան մ'է։

ՀՌՈ. Ըսել է — խոնարհութիւն ընելու։

ՄԵՐԿ. Պինտ քաղաքավարութեամբ խելքդ տեղ ըրաւ։

ՀՌՈ. Ամենաքաղաքավար արտայայտութեամբ։

ՄԵՐԿ. Անշուշտ. ես ալ յարգարանութեանց պինտ անոյշ գոյնն ունիմ։

ՀՌՈ. Ծաղկա՞նց պէս։

ՄԵՐԿ. Հապա։

ՀՌՈ. Անոր համար հողաթափներս ալ ծաղիկներու պէս փունջեր ունին եղեր։

ՄԵՐԿ. Դո՛ւն ալ, Ծառուած սիրես, հիմա այնքան կատակ պիտի ընես հետս, որ հողաթափներդ պիտի հինցնես, որու բարակ սոոլ-կաշին մաշուելէն ետքն իսկ, կատակը պարզապէս եզական բանի պէս կը մնայ գործածուելէն ետքն ալ։

ՀՌՈ. Ո՛վ եզածալ սոորկաշիով շինուած կատակ, որ պարզութեանն համար միայն եզական է[1])։

ՄԵՐԿ. Քովերնիս եկուր, սիրելի Պէնվօլիօ, խելքս պինտ այնքան հեռուն չհասնիր։

ՀՌՈ. Խարազանէ՛ ու խթէ՛, որ աւելի շուտ հասնիս, եթէ ոչ՝ յաղթեցի կը պոռամ։

ՄԵՐԿ. Թէ որ խելքդ սագարշաւ կ՚ընէ, բանդ լմնցած է. ինչու որ դու քո զգայարանացդ միայն մէկին մէջ՝ հաւասարի եմ, որ իմ հինգիս մէջ եղածներէն աւելի սագութիւն ունիս։ Հիմա զիս սագի տե՞ղ պիտի դնես։

ՀՌՈ. Թէ որ սագի պէս սեպուած չըլլայիր իմ քովս, երբէք ուրիշ բանի տեղ դրուած չպիտ՚ ըլլայիր։

ՄԵՐԿ. Այդ կատակիդ համար ականջդ պիտի խածնեմ։

ՀՌՈ. Մ՛ըներ, դուն ալ, ազնիւ սագ, մի խածներ։

ՄԵՐԿ. Խելքդ պինտ թթու խնձոր մ՚է եղեր. պինտ կծու հիւթ ունի գիտե՞ս։

ՀՌՈ. Ու կարծես որ օրրուն սագի մը մէջ լեցնելու չափ բաւական չէ՞։

ՄԵՐԿ. Հօ՛, ինչ ըսել է, ուլենւոյ կաշիի նման խելք մ՚է, որ մէկ բթաչափ նեղութիւնը՝ մէկ կանգունի չափ լայնութեամբ կը տարածի։

[1]) Սոյն պարբերութեանց, ինչպէս և հետևեալց մէջ, Հեղինակնիս վարպետօրէն այնպիսի բառախաղութիւններ կ՚ընէ որոնք իրաբու պինտ մօտ արտատանութիւն ունին։ Ծ. Թ.

ՀՌՈ. Ես ալ հիմա այդ լայնութեամբ բառով կը տարածեմ խելքըս, որ սագ բառին յարուելով՝ քու գէր և լայն սագ մ'ըլլալդ կը ցուցնէ ։

ՄԵՐԿ. Շատ ապրիս. հիմա ասոնք սիրոյ համար հանած հառաչանքներէդ աւելի աղէկ չե՞ն. ահա հիմա ընկերասէր եղար, տեսար. հիմա ահա դուն Հռոմէոսն ես. ալ հիմա դուն՝ դու եղար, թէ՛ արուեստականութեամբ և թէ՛ բնութեամբդ. ինչու որ, այդ յիմար սէրդ փախուկի մը կը նմանի որ վեր-վար վազելով ծակ մը կը փնտռէ որ իւր ձողը մէջը պահէ ։

ՊԷՆ. Կեցի՛ր հոդ, կեցի՛ր հոդ ։

ՄԵՐԿ. Դուն կ'ուզես որ պատմութիւնս մազի թելով կարեմ ։

ՊԷՆ. Հապա դուն ալ պատմութիւնդ պինտ երկնցնել ուզեցիր ։

ՄԵՐԿ. Ո՛հ, կը սխալիս, թելը կարելու վրայ էի, ինչու որ պատմութեանս ծայրն հասեր էի ու ճշմարիտն ալ, միտքս այն էր, որ վերջաբան մ'ընեմ ։

ՀՌՈ. Այս ի՛նչ հաճելի ուրախութիւն է ։

ՍՆՈՒՑԻՉ և ՊԵՏՐՈՍ կը մտնեն ։

ՄԵՐԿ. Քօ՛ղ մի, քօ՛ղ մի, քօ՛ղ մի ։

ՊԷՆ. Երկու հատ, երկո՛ւ. մէկ շապիկ ու մէկ կնիկի շապիկ ։

ՍՆՈՒՑ. Պետրո՛ս ։

ՊԵՏ. Հ'ամէ ։

ՍՆՈՒՑ. Պետրո՛ս, հովահա՛րս[1] ։

ՄԵՐԿ. Տո՛ւր, Պետրո՛ս, կ'աղաչեմ, որ երեսը ծածկուի. ինչու որ, երկու երեսներուն աւելի աղուորը՝ հովահարին երեսն է ։

ՍՆՈՒՑ. Բարի լոյս գայ վրանիդ, ազնուական պարոնայք ։

ՄԵՐԿ. Բարի՛րիկուն գայ վրադ, ազնուուհի սիրունիկ խաթուն ։

ՍՆՈՒՑ. Վա՜յ գլխուս, գիշեր եղա՞ւ որ ։

ՄԵՐԿ. Հապա՛, անկէ ալ վար չէ իրաւ որ. ինչու կ'ըսէք նէ՝ թուացոյցին երկայն բանը ճիշդ կէսօրին վրան կայներ է հիմա ։

[1]) Հին ժամանակները սովորութիւն կար որ սպասաւորք տիկնանց հովահարները կրեն ։ Թն.

ԾՆՈՒՑ. *Աստուած ձեզ բարի՛ տայ, այդ ի՛նչ խօսք է, ինտո՞ր մարդ էք դուք:*

ՀՌՈ. *Այնպէս մարդ մի, սիրուն խաթունիկ, որ ինքզինք աւըրշտկելու համար ստեղծեր է Աստուած:*

ԾՆՈՒՑ. *Մաս-որ շիտակ խօսք ըսիք. — հի՛, ինքզինք աւրշտկելու համար, կ՚ըսէ, քա՛: — Ազնուականնե՛ր, ձեզմէ մէկը կրնայ ըսել ինձ որ երիտասարդ Հռոմէոսն ո՛ւր կրնամ գտնել:*

ՀՌՈ. *Ես կրնամ ըսել. բայց երիտասարդ Հռոմէոսը՝ փնտռելու ելնելէդ ի վեր որքան ալ երիտասարդ էր նէ՝ մինչև զինք գտնելդ հիմա ինք աւելի ծերացաւ. այդ անուամբ ուրիշ մէկ աւելի գէշը չգտնուելուն համար՝ ես ամենէ կրտսերն եմ:*

ՍՆՈՒՑ. *Այդ ի՛նչ աղէկ կը խօսիք:*

ՄԵՐԳ. *Աստուա՛ծ սիրես, աւելի գէշը աղէ՛կ է. աղէկ խօսք հասկցող ես եղեր, ճշմարիտ-որ. խելքդ ո՛ւր է, խելքդ գլուխդ բե՛ր:*

ՍՆՈՒՑ. *Տէ՛ր իմ, թէ որ հրամանքնիդ ինքն էք, ձեզի գաղտնի զրուց մ՚ունիմ:*

ՊԷՆ. *Անշուշտ ընթրիքի մի հրաւիրելու համար միտքն ընելու եկած է:*

ՄԵՐԳ. *Ի՛նչ, խնամութի՛ւն, խնամութի՛ւն, հա՛, խնամուհի՛. ասանկ բաներ, հա՛:*

ՀՌՈ. *Է՛յ, դուն ի՛նչ հասկցար ասկէ որ. քու ձեռքդ ի՛նչ անցաւ:*

ՄԵՐԳ. *Բան մի չանցաւ, տէ՛ր իմ, նապաստակ չէ, տէ՛ր իմ, այլ՝ պահքուան կարկանդակի մէջ դրուած նապաստակ մի, որ ուտուելէն առաջ թթուած ու հոտած է:*

Մէկ մըգլոտած չոր նապաստակ,
Եւ մէկ հոտած հին նապաստակ.
Մեծ պահոց մէջ է լաւ ճաշակ.
Բայց նապաստակ մ՚որ կը ծըթի՝
Քսանի համար շատ գայ պիտի,
Նախ քան զուտուիլն երբ մըգլոտի:

Հռոմէո՛ս, ձեր հօրը տուն կ՚երթա՛նք. մենք այսօր հոն ճաշելու միտք ունինք։

ՀՌՈ. Ես ալ ետեւնէդ կը գամ։

ՄԵՐԿ. Մնաք բարեաւ,
խաթուն պառաւ,
սիրուն պառաւ,
մնաք բարեաւ.
համով պառաւ,
աղւոր պառաւ[1])

(ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ և ՊԷՆՎՕԼԻՕ կ՚ելլեն։)

ՍՆՈՒՑ. Վե՛րշ, կորի՛ք անկէ։ — Կ՚աղաչեմ, տէ՛ր իմ, ըսէ՛ք ինձ, ո՛վ էր այս անշահ-ապուր մարդը, որ բերնէն ելածը չէր գիտեր։

ՀՌՈ. Դայեկուհի՛, աղնուականներէն մէկն է, որ շաղակրատելը շատ կը սիրէ, ու մէկ վայրկեանի մէջ՝ ամսուան մը մէջ ըսել ուզածէն աւելի կը խօսի։

ՍՆՈՒՑ. Մսի՛ գլխուն. թէ որ ինծի համար բան մ՚ըսաւ, գիտցած ըլլայ, որ չէ թէ իրեն պէս լկտին, այլ քսան իրեն պէս անհամ-ապուրներ ալ ըլլան, բնութիւննին կը շիտկեմ. թէ որ ես չշիտկեմ, շիտկողներ կրնամ գտնել։ Անամօթ լի՛րբը։ Ի՞նչ, ինծի ո՛վ գիտցաւ, իր տասը կուտնոց գրրացուհիներուն տե՞ղ կը դնէ. թէ իր բարի-պտուղ ընկերներէն կը կարծէ։ — Դո՛ւն ալ էշու պէս քովս կայնէ՛, ու ամեն չպիտու վրաս ուզածնին զրուցած ատեննին ականջներդ տնկէ՛ մտիկ ըրէ։

ՊԵՏ. Ես մարդ չտեսայ որ սրտին ուզածը խօսի վրանիդ. թէ որ լսէի, իսկոյն կը քաշէի սուրս, ճշմարիտ որ. կրնամ ըսել որ ես ալ ուրիշ մարդոց պէս շուտով սուր քաշելու կը համարձակիմ, երբ սաստիկ կռիւի մէջ առիթ գտնեմ, այսու ամենայնիւ իրաւունքը միշտ իմ կողմս բռնելով։

ՍՆՈՒՑ. Խե՛րն անիծած. այնքան սիրտս խաղաց, որ ձեռքս ոտքս դող ելաւ։ Աներես լկտի՛ն։ — Կ՚աղաչեմ, տէ՛ր իմ, հրամանք-

[1]) Հին երգի վերջադարձ մը։ Թն.

նուդ քան մի պիտ' ըսեմ . ու ինչպէս որ ըսի Հրամանքնուդ , իմ երիտասարդուհի տիկինս խրկեց իս որ փնտռեմ զձեզ . ինձ ապսպրեց որ ըսեմ . հա՛ , այն չեմ ըսեր . բայց առաջ կեցիք ձեզ քան մ'ըսեմ , թէ որ զինք խենդերու արքայութիւն պիտի տանիք , ինչպէս որ կ'ըսեն , խեղճ աղջկան պինտ մեծ մեղք պիտ' ըլլայ , ինչպէս որ կ'ըսեն , ինչու որ այն գոհարի կտոր աղջիկը դեռ պզտիկ է . անոր համար ալ , թէ որ հետն երկու երեսութեամբ պիտի վարուիք , ճշմարիտ կ'ըսեմ , որ ասոր պէս անգին աղջիկ զաւակներու պինտ գէշ եղած կ'ըլլայ , ու պինտ մեծ չարագործութիւն կը սեպուի ։

ՀՌՈ. Դայեկուհի՛ , քո տիկնոջդ և խաթունիդ իմ կողմէս բարև ըրէ՛ . քեզ խօսքս կը տամ որ—

ՄՆՈՒՑ. Հասկցայ , բարի սիրտ ունիք , ճշմարիտ . ես գիտեմ իրեն ըսելուքս . Տէ՛ր իմ ողորմած Աստուած , ո՛րքան ուրախ ըլլալու է տիկինս ։

ՀՌՈ. Ի՞նչ պիտ' ըսես իրեն նայիմ , դայեկուհի՛ , դուն խօսքս մտիկ չըրիր ։

ՄՆՈՒՑ. Պիտ' ըսեմ որ , տէ՛ր իմ — խօսք տուիք . որ , ինչպէս որ խելքս կ'ըղդայ , պինտ ազնուաբար առաջարկութիւն մ'է ։

ՀՌՈ. Պիտ' ըսես որ այսօր օրհաս'րակէ'տք գալու և խոստովանանք մ'ըլլալու ճամբան նայի . Հայր Լաւրենտիոսի խուցը թող գայ , ու հոն տեղ խոստովանութենէ ետք' պիտի պսակուի հետս ։ Ա՛ռ , այս ալ քո աշխատութեանդ համար ։

ՄՆՈՒՑ. Չէ՛ , չէ՛ , տէր իմ , ճշմարիտ չըլլար , մէկ ստակ չեմ առներ ։

ՀՌՈ. Պիտ' առնես , կ'ըսեմ , ա՛ռ սա ։

ՄՆՈՒՑ. Օրհաս'րակէ'տք , անանկ չէ՞ , տէ՛ր իմ . շատ աղէկ , հոն կը գտնուի այն ։

ՀՌՈ. Նաև կեցի՛ր , բարի դայեկուհի , գնա աբբայանոցին պատին տակ սպասէ՛ , ասկէ մինչև մէկ ժամ մարդս պիտի գայ քեզ հոն գտնէ , ու հետը' սանդղոց աստիճաններուն պէս հանգոյցկապ չուաններ պիտի բերէ , որոց միջոցաւ գիշերուան պինտ մութ ատենն' իմ ամենաբարձր գերերջանկութեանս պիտի վերելակեմ ։

Երթաս բարեաւ ։ — Բերնէդ խօսք չելնէ, ու ես քու վարձքդ կը տամ ։ Երթաս բարեաւ ։ — Խաթունիդ բարև ըրէ ։

ՍՆՈՒՑ. Աստուծոյ օրհնենքը վրանիդ ըլլայ ։ — Ձեզ բան մ՚ալ ըսեմ, տէր իմ ։

ՀՌՈ. Ի՞նչ պիտ՚ ըսէիր, սիրելի դայեկուհի ։

ՍՆՈՒՑ. Ձեր մարդը գաղտնապա՞հ է ։ Գիտէ՞ք խօսք մի կայ որ կ՚ըսեն, թէ — երկու հոգի խորհուրդ կրնան պահել, թէ որ մէկը մէջերնէն դուրս հանեն ։

ՀՌՈ. Աղտր վրայ հոգ մ՚ընեք. իմ մարդս այնքան հաւատարիմ է որ պողպատ կը նմանի ։

ՍՆՈՒՑ. Ձեզ ուրիշ բան մ՚ալ ըսե՞մ, տէր իմ. գիտէ՞ք որ խաթունիս պէս սիրունելու օրիորդ չկայ — Տէ՜ր ողորմած Աստուած — երբոր պզտլիկ բան մ՚էր, — հը՜, գիտէ՞ք հոս տեղ Պարիս անունով ազնուականին մէկը կայ, այն մարդը աղջկան վրայ աչք չմնկէ՞. բայց օրիորդը, խե՜ղճ աղջիկ, սատանայ մի տեմնէ աւելի աղէկ ունի քան թէ զայն ։ Երբեմն զինք կը բարկացնեմ ու կ՚ըսեմ որ Պարիսի պէս աղնիւ մարդ չկայ ու տեմնէք լնտոր կը փրփրի՜. բայց այս ալ ըսեմ ձեզ ճշմարիտ, որ ատանկ ըսածիս պէս, կը դեղնի ու դեղ-դեղին կ՚ըլլայ ։ Հռետին ու Հռոմէոս նոյն գիրերով չե՞ն սկսիր երկուքն ալ ։

ՀՌՈ. Է՛հ, դայեկուհի, ադկէ ի՞նչ կ՚ելնէ. երկուքն ալ Հռով կ՚ըսկսին ։

ՍՆՈՒՑ. Ա՛հ, ծիծաղասէր. շներուն ատանկ կ՚ըսեն ։ Շներուն Հռ կ՚ըսեն ։ Ձէ՜, իմ գիտցածս, ուրիշ գիրով սկսիլ պէտք է ձեր անունը ։ Բայց գիտցած ըլլաք որ պիտա սիրուն խօսքեր կը գրուցէ Հռետինի և Հռոմէոսի վրայօք, զորս լսելու ըլլաք շատ պիտի հաճիք ։

ՀՌՈ. Խաթունիդ բարև ըրէ ։ (կ՚ելնէ ։)

ՍՆՈՒՑ. Անշուշտ, հազարաւոր բարևներ ։ — Պե՜տրոս ։

ՊԵՑ. Հ՚ամէ ։

ՍՆՈՒՑ. Պե՜տրոս, ա՛ռ հովահարս, ու առջևէս քալէ ։ (կ՚ելնեն ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ԳԱԲՈՒԼԷՏԻ *պարտէզը։*

ՃԻՒԼԻԷԹԹԱ կը մտնէ։

ՃԻՒԼ. *Ժամը՝ ինն կը զարնէր, երբ դայեկուհին խրկեցի, որ մինչև կէս ժամ ետ դառնալու խօսք տուաւ։ Գուցէ զինք գտած չէ. ո՛չ, ան ալ չպիտ՝ ըլլայ, — խեղճը, կաղ է. բայց սիրոյ պատգամաւորները մտածութեանց պէս արագաթռիչ ըլլալ պէտք են, որոնք՝ իրարու ետև շարուած բլուրներուն ետևէն ստուերները ետ քաշող արևուն ճառագայթներէն տասն անգամ աւելի շուտ կը ցատկեն. ահա ասոր համար է որ Սիրոյ կառքը թեթևաթև աղաւնիներ կը քաշեն, և ասոր համար է որ Կուպիտոն՝ հողմահանգոյն թևեր ունի։ Հիմա արևը՝ այսօրուան ճանապարհորդութեանը ամենաբարձր բլուրին վրան է, ու իննէն մինչև տասներկու՝ դեռ երեք երկայն ժամեր կան. — պառաւն ալ տակաւին չերևցաւ։ Թէ որ ան ալ երիտասարդութեան աւիւնն ու ջերմարիւնն ունենար՝ ռումբի պէս երագաթիւ կ՚ըլլար ու խօսքերս՝ ափուձի պէս սիրողիս կը տանէր ու սիրողէս ինձ կը բերէր. բայց զառամութիւնք՝ ինչպէս որ շատերը կարծեն, թերմահ ըսել է. ու կապարի պէս յամրաշարժ, դանդաղ, ծանր և գունատեալ է։*

ՍՆՈՒՑԻՉ և ՊԵՏՐՈՍ կը մտնեն։

Փառք քեզ Աստուած, ահա՛ կը գայ։ — Ո՛հ, անուշիկ դայեկուհիս, ի՞նչ նոր լուր ունիս։ Իրեն հանդիպեցա՞ր։ Սա մարդուդ ճամբայ տո՛ւր։

ՍՆՈՒՑ. *Պետրո՛ս, գնա՛ դուռը կայնէ՛։* (ՊԵՏՐՈՍ կ՚ելնէ։)

ՃԻՒԼ. *Հիմա, ըսէ՛ նայիմ, անուշիկ դայեկուհիս. — ո՛հ, Աստուած իմ, այդ ինտո՞ր դէմքդ կախեր ես։ Թո՛ղ տրտում լուրեր ըլլան, դուն ուրախութեամբ զրուցէ՛ զանոնք։ Բայց թէ որ բարի լուրեր ունիս, հաճելի լուրերուն երաժշտութիւնը կ՚ամչցնես այդպէս կախած դէմքով հնչեցնելով։*

ՍՆՈՒՑ. Վա՜հ, մարեցա՜յ. քիչ մի թո՛ղ որ հանգստանամ. — Ա՜հ, Աստուած, ոսկորներս ցաւեցան ։ Այն որքան տեղ քալեցի ։

ՃՈՒԼ. Երանի թէ, դուն իմ ոսկորներս ունենայիր, ես ալ քու լուրերդ. է՜հ, ըսէ՛ նայինք, կ՚աղաչեմ, խօսէ. սիրելի դայեկուհիս, անուշիկս, խօսէ՛ նայիմ ։

ՍՆՈՒՑ. Տէ՜ր ողորմեա ։ Այդ ի՞նչ նեղսիրտ էք. քիչ մի չէ՞ք կրնար համբերել ։ Չէ՞ք տեսներ որ շունչս հատեր է ։

ՃՈՒԼ. Ի՞նչպէս շունչդ հատեր է, որ շունչովդ կ՚ըսես թէ շունչդ հատեր է ։ Այդ կցկցական խօսքերդ՝ որ յապաղմանդ համար կ՚ընես, ինձ ըսելու պատմութենէդ աւելի երկայն քշելով կը կցկցես ։ Բարի՞ լուրեր են թէ գէշ. սա պատասխանը տո՛ւր ինձ. կա՛մ մէկը և կա՛մ միւսն ըսէ՛, ու մանրամասն պարագաներուն կ՚սպասեմ ետք. Աստուծոյ սիրոյն համար, սիրտս հանգիստ ըլլայ, բարի՞ են թէ գէշ ։

ՍՆՈՒՑ. Բարի՛. քա՞ն ի՞նչ մարդ էք ընտրեր, քա՛, դուք մարդ ընտրել չէք գիտեր, հա՛. քա՛, Հռոմէո՞սը, չէ՛, այն չէ ըսածս որ. քա՛ իրեն պէս շնորհքով մարդ չտեսեր էի որ, քա՛, անանկ սրունքներով մարդ չկայ. քա՞ն ի՞նչ ձեռքեր են, այն ի՞նչ ոտքեր, այն ի՞նչ մարմին է, — քա՛ ըսելիք չկայ, մարդու մի չեմ կրնար նըմանցնել որ ։ Քաղաքավարութիւնը վերջին աստիճանն է չըսեմ — բայց, սա ձեզի հաւտացնեմ որ գառնուկի պէս հեզ է ։ Գնա՛, քա՛ աղջիկ, բանդ գնա՛. Աստուծոյ աղօթք ըրէ ։ — Ի՞նչ. արդէն ճաշ ըրի՞ք ։

ՃՈՒԼ. Չէ՛, չէ՛ ։ Բայց ես ադոնք քեզմէ աղէկ գիտեմ. ադոնք ինձ պէտք չեն ։ Մեր ամուսնութեան վրայօք ի՞նչ ըսաւ ։

ՍՆՈՒՑ. Վա՜հ Աստուած, գլուխս ինտո՛ր կը ցաւի՛, այս ի՞նչ եղեր է գլուխս ։ Անանկ մէկ պինդ պինդ կը զարնէ՝ որ գիտես թէ պիտի բրդի կտոր կտոր ըլլայ ։ Հապա կռնա՜կս. — մարի՛կ, մարի՛կ, կռնա՛կս, մա՛րիկ, կռնա՛կս ։ — Ի՞նչ ըսեմ, Աստուած բարինիդ տայ, որ զիս դուրս խրկեցիք, ու հոն հոս վազվզելով հոգիս հանեցի ։

ՃՈՒԼ. Իրաւ որ, կը ցաւիմ որ աղէկ չըլլալուդ պատճառ եղայ. բայց, սիրուն դայեկուհիս, անուշիկս, սիրելիս, ըսէ՛ նայիմ, քեզ ի՞նչ ըսաւ սիրողս ։

ՍՆՈՒՑ. Ձեր սիրողը՝ պարկեշտ ազնուականի պէս, քաղաքավար, քաղցրաբարոյ, շնորհալի ու ճշմարիտ կ'ըսեմ, առաքինի մարդու պէս ըսաւ որ. — Ո՞ւր է մայրերնիդ։

ՃԻՒԼ. Մայրս ո՞ւր է. — Ո՞ւր պիտ՝ ըլլայ, ներսն է. ինքն ո՞ւր կ'ուզես որ ըլլայ։ Այդ ի՞նչ ապուռճուպաւռ պատասխաններ են. Ձեր սիրողը՝ պարկեշտ ազնուականի պէս, ըսաւ որ, — ո՞ւր է մայրերնիդ։

ՍՆՈՒՑ. Վա՛հ, Տէր ողորմած Աստուած. խա՛թուն, այդ ի՞նչ անհամբերութեամբ սիրտերնիդ կը նեղանայ։ Հի՛. վա՜յ գլխուս. քիչ մի սրտերնիդ հանդարտ բռնեցէ՛ք. իմ ցաւած ոսկորներուս մատակարարած ոպեղանինիդ ա՞յս է։ Ալ այսուհետեւ ձեր գլխուն ճառը դուք ինքնին տեսէք։

ՃԻՒԼ. Է՛, չէ՛, մի՛ բարկանար, կ'աղաչեմ, — աղէ՛, ըսէ՛ նայիմ։ Հռոմէոսն ի՞նչ ըսաւ։

ՍՆՈՒՑ. Այսօր երթալ խոստովանանք ըլլալու հրաման առի՞ք։

ՃԻՒԼ. Առի՛։

ՍՆՈՒՑ. Ուրեմն, վազեցէք Հայր Լաւրենտիոսի խուցը գացէ՛ք. հոն տեղ ձեզ կնութեան առնել ուզող փեսայու մի կ'ըսպասէ. տեսա՞ք հիմա ի՞նչպէս բոր բոքեռանդ արիւննիդ այտերնուդ վրան երեւցաւ. լուր մի չառնեն, Աստուած փրկէ, իսկոյն ծիրանի գոյն մի կ'ըզգենուն։ Շո՛ւտ ըրէք եկեղեցի վազեցէք. ես ալ ուրիշ կողմ երթամ, որ սանդուխք մի գտնեմ, որով ձեր սիրողը՝ գիշերուան մթութեան մէջ թռչնոյ մի բոյն պիտի մագլցէ. ձեր գործը տեսնողն ես եմ, որ դուք իմ միջացաւս վայելէք, բայց այս ծանր բեռը գիշերը դո՛ւք պիտի վերցնէք։ Գնացէ՛ք, ես երթամ ճաշեմ. դուք ալ տէր հօր խուցը վազեցէ՛ք։

ՃԻՒԼ. Վազեմ երթամ գերերջանիկ բաղդիս. — մնաս բարեաւ, սիրելի դայեկուհի։

(Կ'ԵՐԹԱՆ.)

—

ՏԵՍԱՐԱՆ Զ.

Հայր ԼԱՒՐԷՆՏԻՈՍի խուցը։

Հայր ԼԱՒՐԷՆՏԻՈՍ և ՀՌՈՄԷՈՍ կը մտնեն։

Հ. ԼԱՒ. Աստուած տայ, որ այս օրհնեալ միութեան վրայ երկինք ժպտի, որ ետքն ալ ինքզինքնիս չմեղադրենք։

ՀՌՈ. Ամէն, ամէն։ Բայց ինչ կերպ փորձանք կ'ուզէ հանդիպի՝ զինք տեսնելու մէկ կարճատև բոպէի մէջ զգացած անչափ հաճութեանս հաւասար չկրնար գալ. դուն միայն նուիրական խօսքերով զմեզ ձեռք-ձեռքի տուր, անկէ ետք սիրասպան մահն ինչ որ կ'ուզէ թող ընէ, կ'օգտէ միայն՝ որ զինք իմ կինս կոչեմ։

Հ. ԼԱՒ. Այդ բուռն հաճութիւնները՝ բուռն վախճաններ կ'ունենան, և իրենց յաղթութեան կէտին կը փճանան, որպէս թէ կրակ ու վառօդ ըլլային, որք իրարու դպչածնուն պէս՝ կ'ըսպառին։ Ամենաքաղցր մեղրն իսկ իւր փափկահամութեանը մէջ քարշախորժութիւն մի կ'ունենայ, և իւր համին մէջ՝ ախորժակը կը զզուեցնէ։ Անոր համար սէրդ քիչ մի չափաւորէ. ահա այս կերպով սէրը երկարատև կ'ըլլայ։ Պինտ շուտ երթողն ու պինտ կամաց քալողը՝ երկուքն ալ գրեթէ մէկ ատեն կը հասնին։

ՃԻՒԼԻԷԴԴԱ կը մտնէ։

Ահա հարսնցուն կը գայ։ — Ո՛հ, այսպիսի թեթև ոտք մի՝ երբէք չպիտի հինցնէ յաւիտենական ապառաժը. սիրող մի՝ ամառուան ջերմատապ օդին մէջ հոն հոս վազվզող ոստայններուն մէջ կրնայ թռչտիլ ու վար իսկ չիյնկնիլ. տե՛ս որքան թեթև բան է ունայնութիւնը։

ՃԻՒԼ. Բարի՛ իրիկուն, հոգևոր խոստովանահայրս։

Հ. ԼԱՒ. Աղջիկս, Հռոմէոս մեր երկուքնուս համար ալ, շնորհակալ պիտ' ըլլայ քեզմէ։

ՃԻՒԼ. Ես ալ իրմէ նոյնպէս, եթէ ոչ իր շնորհակալութիւնները չափէն աւելի պիտ' երևան։

ՌՈՄ. Ա՛հ, Ճիւլիէդդա, թէ որ ուրախութեանդ չափն իմինիս պէս կուտուած է ու դուն աւելի շատ խելք ունիս զան նկարագրելու, քաղցրացո՛ւր ուրեմն շնչովդ այս դրացի օդը, և թող քո լեզուիդ դաշնակաւոր երաժշտութիւնը՝ երևան հանէ երկու սիրելեաց ասանկ բաղձալի հանդիպման համար փոխադարձաբար զգացուած ու երևակայուած երջանկութիւնը։

ՃԻՒԼ. Երևակայութիւնները՝ առաւել արդեամբ քան թէ խօսքով հարուստ ըլլալով, իրենց իսկութեամբը կը պարծին և ոչ թէ պաճուճանօք։ Ասոնք՝ աղքատ մարդիկ կը նմանին որ իրենց աւուրջքին հաշիւը կրնան ընել. սակայն իմ ճշմարիտ սէրս այնպիսի չափազանց աստիճանի հասած է, որ իմ հարստութեանցս գումարին կէսը՝ չեմ կրնար հաշուելով գումար մի ձևացնել։

Հ. ԼԱՒ. Քալեցէք, քալեցէք, հետս եկէք, որ կարճ գործ մի տեսնենք. ինչու որ, ներեցէք համարձակութեանս, մինչև որ սուրբ եկեղեցին ձեր երկուքը չզուգէ՝ դուք մինակ մնալ պէտք չէք։

(Կ'ԵԼՆԵՆ։)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Գ.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

Հասարակաց հրապարակ մի։

ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ, ՊԷՆՎՈԼԻՈ, Պաշտօնակալ մը և Սպասաւորներ կը մտնեն։

ՊԷՆ. Կ'աղաչեմ, սիրելի Մերկուտիոս, եկո քաշուինք. այսօր օդը տաք է. Գաբուլեաններն ալ դուրսն են, թէ որ իրենց հանդիպինք՝ կապավէճէ չպիտի կրնանք խոյս տալ, վասն զի այս տաք օրերը՝ մարդոյս խենդ արիւնը կ'եռացնեն։

ՄԵՐԿ. Դո՛ւն ալ, գիտե՞ս որու նմանեցար հիմա — այն մարդոց՝

որ երբոր պանդոկի մը մէջ մտնեն, սուրերնին վրանէն հանածնուն պէս՝ սեղանին վրայ կը զարնեն, Աստուած քեզի կարօտ չընէ պոռալով. բայց երբ մէկ՝ մէկ մ՚[illegible]երկու կը խմեն չեն խմեր՝ սուրերնին քաշող քաշողի կ՚ըլլան, թէև ճշմարիտն ըսենք, սուր քաշելու հարկ մ՚իսկ չըլլայ։

Գէն. Ե՛հ, ես ատանկ մարդո՞ց կը նմանիմ։

Մերկ. Դո՛ւն ալ, Աստուած սիրես, Իտալիոյ մէջ քեզի պէս երկչոտ կրակոտ գլուխներ շա՛տ, որ լեղիդ բըրդածին պէս բարկութեան կ՚ելնես. ու բարկութեան ելածիդ պէս լեղիդ կը պատռի։

Գէն. Ինտո՞ր ըսիր։

Մերկ. Հը՛հ. Թէ որ քեզի պէս ուրիշներ ալ գտնուէին, շատ չանցած, մէկը չպիտի մնար, ինչու որ, մէկը՝ զմիւսը պիտ՝ ըսպաննէր։ Ինտո՞ր մարդ ես դուն, որ ուրիշ մարդու մը մօրուքին մէջ՝ քու մօրուքէդ մէկ թել աւելի կամ մէկ թել պակաս գտնուելուն համար կռիւ կը յարուցանես։ Քու քովդ կռիւը բան մ՚ըսել չէ. մարդ սխալի ու քովդ կաղին մը կոտրէ նէ՝ հետը կռիւի կը բռնուիս, թէ ինչո՞ւ համար աչքիդ գոյնով եղած պտուղը կոտրեց ըսելէ ուրիշ պատճառ մը չգտնելով։ Եւ ո՞ր աչքն է այն, որ քուկինէդ զատ, ատանկ կռիւ մը նկատէ։ Գլուխդ կագավէճներով լեցուն է, ինչպէս հաւկիթ մը՝ որ հիւթով լեցուն է. սակայն գլուխդ, կագավիճելով այնքան ծեծ կերած է, որ լխկած հաւկթի պէս պարպուած է։ Դուն առենօք ճամբուն մէջ մարդու մը հետ կռիւ փնտռեցիր արեւուն մէջ երկնցած պառկած շունդ՝ հազալովը արթնցուցեր է ըսելով։ Դուն չէ՞իր դերձակին վրան ինկնող ու հետը կռիւ ընողը, Զատկէն առաջ նոր բաճկոն մը հագած ըլլալուն համար, ուրիշ չեմ գիտեր որուն հետն ալ՝ նոր հողաթափները հին ժապաւէններով կապած ըլլալուն համար։ Ասոնք չես նայիս՝ ելեր ինծի խրատ կը տաս որ կռիւ չընեմ։

Գէն. Թէ որ ես ալ քեզի պէս կռուասէր մ՚ըլլայի, կեանքիս անշարժ ստացուածքը ո՛ր և իցէ մարդու, միայն մէկ ժամ ու քառորդի համար վարձու կը տայի։

Մերկ. Անշարժ ստացուածքը, ո՛հ, անշա՛րժը։

ԴԻՊԱԼՏՈՍ և ուրիշներ կը մտնեն։

ՊԷՆ. Ճշմարիտ Աստուած, ահա Գապուլէթեանները կը գան։

ՄԵՐԿ. Ճշմարիտ որ, հո՛գս իսկ չէ։

ԴԻՊ. Քո՛վս եկէք, ինչու որ հետերնին խօսիմ պիտի։ — Բարեւ, պարոնայք, ձեզմէ մէկուն խօսք մի պիտ՝ ըսեմ։

ՄԵՐԿ. Մեզմէ մէկուն միայն մէկ խօսք. գո՞նէ քովը բան մ'ալ յարէ. խօսք մ'ու ծեծ մ'ըսէ։

ԴԻՊ. Առանկ բաներու մէջ բաւական յաջողակ պիտի գտնէք զիս, պա՛րոն, թէ որ ինձ պատճառ մի տաք։

ՄԵՐԿ. Եւ առանց պատճառ մի տրուելու, դուք պատճառ մի չէ՞ք կրնար գտնել։

ԴԻՊ. Մերկուտիօս, Հռոմէոս և դուն մէկ անչափ ձայնի վրայ կ'երթաք։

ՄԵՐԿ. Մէկ անչափ ձայնի վրայ ըսի՞ր. ի՞նչ, մենք անչափ նուագածունե՞ր ենք. թէ որ զմեզ անչափ նուագածուներու տեղ կը դնես, նայէ որ անչափ ձայներէ զատ ուրիշ բան չլսես. ահա իմ քնարաղեղս, ահա, տեսա՞ր, այս քեզ կաքաւել կը տայ։ — Հը՛հ, նայէ սատր, անչափ ձայնը ո՞րն է։

ՊԷՆ. Հիմա հոստեղ ասանկ խօսքեր ընելու տեղը չէ, չէ՞ք նայիր որքան անցուդարձ կայ. կամ առանձին տեղ մի քաշուինք, կամ ձեր տարբերութեանց վրայ պաղ կերպով վիճաբանութիւն մ'ընենք, եթէ ոչ իրարմէ զատուինք. հոս ամեն մարդոց աչքը մեր վրայ տնկուած է։

ՄԵՐԿ. Մարդոց աչերը՝ տեսնելու համար ստեղծուած են, թող երթան ուզածնուն չափ մեր վրայ տնկուին. ես տեղէս չեմ դնդար, ես, որ մարդոց հաճութիւն բաշխեմ։

ՀՌՈՄԷՈՍ կը մտնէ։

ԴԻՊ. Լաւ, քեզի հետ գործ չունիմ, պարոն, ահա իմ մարդս կը գայ։

ՄԵՐԿ. Ճշմարիտ կը կախուիմ, թէ որ ինք ձեր համազգեստներն ունի. թէ որ դուք մարդ էք՝ դաշտը ելէք, ու այն ատեն ձեր ետեւէն կը գայ. այսու պայմանաւ միայն՝ ձեր ազնուութիւնն ալ զինք իւր մարդը կրնայ կոչել։

ԴԻՊ. Հռոմէ՛ոս, քու վրայ ունեցած ատելութիւնս՝ զքեզ — վատ կոչելէ ուրիշ յարմարաւոր խօսք մը չկրնար գտնել։

ՀՌՈ. Դի՛պալտոս, զքեզ սիրելու պարտաւորող առիթը՝ բարկի տեղ ասանկ մէկ խօսք մ'ընելովդ կատղութեանս ասք ելնելուն խիստ շատ արգելք կ'ըլլայ։ — Վատ՝ չեմ բնաւին. վասն որոյ ծառայ եմ. կը նայիմ որ զիս չես ճանաչեր։

ԴԻՊ. Մանչի՛կ, այդ խօսքերը՝ ինծի ըրած նախատինքներդ չեն կրնար սրբել, անոր համար ետ դարձիր ու քաշէ՛ սուրդ։

ՀՌՈ. Կը բողոքեմ, որ ես երբէք զքեզ նախատած չեմ. այլ՝ երեւակայելու կարացածէդ ալ աւելի կը սիրեմ, ու մինչեւ որ զքեզ սիրելուս պատճառը իմանալուդ ժամանակը գալը՝ ձայն մը՛ հաներ. վասն որոյ, սիրելի Գապուլեան, որ անունը իմինիս պէս սիրելի է ինձ, այսչափով գո՛հ եղիր։

ՄԵՐԿ. Ո՛հ, համդարտաբարոյ, անպատուաբեր ու կոպիտ հնազանդութիւն։ Ալլա ստոքադա[1]) սուրը խօսք կը հասկցնէ ու կռիւը կը վերջանայ։ (Սուրը կը քաշէ) Դի՛պալտոս, մո՛ւկ որսացող, դէմս պիտ՝ ելնե՞ս։

ԴԻՊ. Դուն ինծի հետ ի՞նչ առնելիք տալիք ունիս։

ՄԵՐԿ. Աղնուամեծար Թագաւոր կատուաց, քեզմէ բան մը չեմ ուզեր, բայց եթէ ինը հոգիէդ մին. որպէս զի այսուհետեւ ինծի հետ վարուելուդ համեմատ՝ քովդ մնացած միւս ութը ճանկռտեմ։ Դա սուրդ ականջներէն բռնածիդ պէս պատեանէն դո՛ւրս հանէ, շո՛ւտ ըրէ, թէ որ չես ուզեր որ դուրս քաշելէդ առաջ՝ թուրս ականջացդ քով շվահիւն չհանէ։

ԴԻՊ. Պատրա՛ստ եմ։ (Սուրը քաշելով։)

ՀՌՈ. Ազնի՛ւ Մերկուտիոս, սուրդ տե՛ղը դիր։

ՄԵՐԿ. Հրամմէ՛, պարոն, հասակդ տեսնենք։ (Կը կռուին։)

ՀՌՈ. Քաշէ՛ սուրդ, Պէնվո՛լիօ. սա մարդոց զէնքերուն դէմ կեցիր։ — Պա՛րոնայք, ամօթ է, այս ի՛նչ խայտառակութիւն է. — Դի՛պալտոս — Մերկուտի՛ոս։ — Ձե՞ք գիտեր որ իշխանը մանաւանդ քաղաքը արգիլեց Վերոնայի փողոցներուն մէջ ասանկ անվայել արիւնահեղութիւնները. — կեցի՛ր, Դիպալտոս. սիրելի Մերկուտիոս։

(ԴԻՊԱԼՏՈՍ իւր Կողմնակիցներով կ'ելնէ։)

1) Իտալական բառ սուսերամարտական։ Բն. Իբր է սուր սուսերէ։

ՄԵՐԿ. Ո՛հ, վիրաւորեցայ. — Աստուած երկու գերդաստանաց ալ պատիժը տայ։ — Զեռքէ կ'երթամ։ — Գնա՞ց այն, ու վէրք մի չառա՞ւ։

ՊԷՆ. Ի՞նչ. վիրաւորեցա՞ր։

ՄԵՐԿ. Հապա՛, հապա՛. ճանկռտուածք մ'է, ճանկռտուածք. իրաւ որ պզտիկ բան ալ չէ։ — Ո՞ւր է սպասաւորս։ — Գնա՛, ծօ՛, վիրաբոյժ մի բեր շո՛ւտ։ (Սպասաւորը կ'ելնէ։)

ՀՌՄ. Սի՛րտ առ, մա՛րդ. վէրքդ անվտանգ ըլլալու է։

ՄԵՐԿ. Չէ՛, անշուշտ հորի մի չափ խորունկ բացուած չէ, և ոչ ժամին դրան պէս լայն, բայց բաւական բան ալ է՝ գլուխս փորձանք մի կրնայ բերել. վաղը եկուր ինծի հարցուր անգամ մի ու տե՛ս թէ գերեզմանի մարդ չե՞մ։ Ես այս աշխարհիս մէջ թթուեցայ ալ, ճշմարիտ։ Գետնին տակն անցնին երկու գերդաստաններն ալ։ Հը՛հ, նայէ՛ հեղ մի վիճակս, շուն մի, մուկ մի, մինիկ մի, կատու մ'այսպէս ճանկռտելովը մարդ մեռնի՛։ Չպիտու մի, շանլակոտ մի, վատ մ'որ թուաբանական հաշուով մարդ կը մեռցնէ։ — Զեր գործն ի՞նչ էր որ մեր մէջը մտաք։ Ես ձեր բազուկին տակ վիրաւորուեցայ։

ՀՌՄ. Իմ միտքս աղէկ ընել էր։

ՄԵՐԿ. Պէնվօ՛լիօ, սա տեղ մօտ տուն մի տա՛ր զիս, եթէ ոչ պիտ' ինկնիմ մարիմ։ Գետնին տակն անցնին Գաբուլեաններն ալ Մոնդակեաններն ալ։ Նայէ՛ անգամ մի, զիս որդանց կուր ըրին։ Բանս լմնցած է, ճշմարիտ որ լմնցած է։ — Անիծեա՛լ գերդաստաններ։ (ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ ԵՒ ՊԷՆՎՕԼԻՕ կ'ելնեն։)

ՀՌՄ. Ափսո՜ս ազնուական մարդուն, որ իշխանին մօտ ազգականը և իմ անկեղծ բարեկամս է, իմ պատճառաւս մահառիթ վէրք մի առաւ. անունս ալ՝ արատեցաւ Դիպալտոսի մարդասպանութեամբ, Դիպալտոսի՝ որ ժամէ մ'ի վեր ազգականս է։ — Ա՛հ, սիրուն Ճիւլիէդդա, գեղեցկութիւնդ կնատեց զիս ու քաջութեանս պողպատը՝ քաղցրաբարոյ բնութեանս մէջ թաթխել տալով փափկացոյց զայն։

ՊԷՆՎՕԼԻՕ նորէն կը մտնէ։

ՊԷՆ. Ո՛հ, Հումէ՛ոս, Հումէ՛օս, քաջ Մերկուտիոս մեռաւ։

իր վսեմատենչ հոգին՝ որ խիստ արտաժամ երկիրս անարգեց, հիմա ամպերուն շունչը կ'առնէ։

ՀՌՈ. Այսօրուան սեւ ճակատագիրը՝ ուրիշ չար օրերու ալ նկատմունք ունի. այսօր դժբաղդութիւնն սկսաւ, ուրիշներ վերջ տալ պիտին։

ԴԻՊԱԼՏՈՍ նորէն կը մտնէ։

ՊԷՆ. Ահա կատղած Դիպալտոսը նորէն ետ կը գայ։

ՀՌՈ. Ինք ո՛ղջ է, յաղթութիւն տարած, ու Մերկուտիոս մեռած. — Հեռացի՛ք ինձմէ երկինք ու խոհեմընթաց քաղցրութիւն. հրաչեայ կատղութիւն, հիմա իմ առաջնորդս եղի՛ր։ — Արդ՝ Դիպալտո՛ս, ե՛տ առ քու վար ըսած խօսքդ, զոր պահ մ'առաջ ինձ ուղղեցիր. եւ ըստ որում Մերկուտիոսի հոգին՝ քիչիկ մի բարձր մեր գլխոց վերեւ կը թուչտի, սպասելով որ քուկինդ ալ երթայ հետն ընկերութիւն ընէ, հետեւաբար, կամ դուն, կամ ես, եւ կամ երկուքս մէկէն՝ քովը երթալ պէտք ենք։

ԴԻՊ. Դո՛ւն, գարշելի պատանի, դո՛ւ որ հոս իրեն ընկերացար՝ դուն իր քովը երթալ պէտք ես։

ՀՌՈ. Ահա ա՛յս վերջ մի կրնայ տալ։

Կը կռուին. ԴԻՊԱՏՈՍ կ'իյնայ։

ՊԷՆ. Փախի՛ր, Հռոմէ՛ոս, գնա՛. Քաղաքացիք ոտք ելան ու Դիպալտոս մեռաւ. մ'ապշիր մի՛ կենար. — Իշխանը քեզ ձեռք անցունէ նէ՝ մահուան պիտի դատապարտէ։ — Մի՛ կենար, փախի՛ր, խո՛յս տուր։

ՀՌՈ. Ո՛հ, բաղդին ձեռք խաղալիկ մ'եմ գարձեր։

ՊԷՆ. Ի՞նչ կեցեր ես։ (ՀՌՈՄԷՈՍ կ'ելլէ։)

Քաղաքացիք հասնին կը մտնեն։

Ա. ՔԱՂ. Մերկուտիոսը մեռցնողն ո՞ր կողմ փախաւ. այն մարդասպան Դիպալտոսը ո՞ր կողմէն փախաւ։

ՊԷՆ. Ահա՛ Դիպալտոս՝ գետին փռուած։

Ա. ՔԱՂ. Ո՛տք ել նայիմ, պա՛րոն, քալէ՛ հետս եկուր. յանուն Իշխանին կ'արգելադրեմ զքեզ. հնազանդէ՛։

ԻՇԽԱՆԸ՝ Պալատականներով, ՄՈՆԴԱԿԻՍ, ԿԱՊՈՒԼԷՑ, իրենց կանանց և ուրիշ մարդոց հետ կը մտնեն։

ԻՇԽ. Ո՞ւր են այս վէճին եղեռնաւիթ թշուառականները։

ՊԷՆ. Վեհազնիւ իշխան, այս աղետալի կռուըտուքին բոլոր եղերական մանրամասնութիւնները ես կրնամ պատմել ձեզ։ Ահա՛ սա տեղ փռուած կեցած է երիտասարդ Հռոմէոսէն սպաննուած մարդը, որ ձեր ազգական՝ քաջ Մերկուտիոսը մեռցուց։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Դիպալտո՛ս, եղբօրորդի՛ս. — ո՛հ, եղբօրս զաւա՛կը. — Թշուառագո՛յժ տեսարան. ափսո՛ս ինձ, սիրելի ազգականիս արի՛ւնն է թափեր։ — Իշխա՛ն, թէ որ արդարասէր ես՝ մեր արեան փոխարէն Մոնդակեանց արիւնը թափէ՛։ — Ո՛հ, եղբօրորդի՛, եղբօրորդի՛։

ԻՇԽ. Պէնվօ՛լիօ, ո՛վ սկսաւ այս արիւնահեղ կռիւը։

ՊԷՆ. Դիպալտոս՝ որ ահա՛ տապաստանկ պառկած է և որ Հռոմէոսի ձեռօք սպաննուեցաւ։ Հռոմէոս՝ նախ հետը անուշութեամբ վարուեցաւ, ու վէճին չնչին բան մ՚ըլլալը յիշեցնելով ձեր բարձրութեանն ալ կամաց հակառակ ըլլալը պնդեց։ — Սակայն բոլոր այս խօսքերը, որքան ալ քաղցրաբարոյ եղանակով, հանդարտ նայուածքով ու խոնարհաբար ծունկ չոքած ըսաւ նէ ալ՝ Դիպալտոսի անսանձ ոխը չկրցաւ հանդարտեցնել, որ այս խաղաղասէր յորդորանաց դէմ ունկնախից՝ սուրը քաշածին պէս վրան դիմեց ու անոր սուր ծայրը քաջ Մերկուտիոսի կուրծքին դիպուղղեց. այն ան ալ կրակ դարձած ու մահուան դուռն հասած, թուրը թուրին դէմ բռնեց, ու պատերազմաձայն արհամարհանօք՝ մէկ ձեռքով ցուրտ մահն անգոսնեց և միւսով զայն նորէն Դիպալտոսի վրայ դարձուց, որ ճարպիկութեամբ մի հարուածին տակէն ինքզինք ճողոպրեց։ Նո՛յն կէտին Հռոմէոս՝ Կեցէ՛ք, բարեկամներ. բարեկամնե՛ր, զատուեցէ՛ք, պոռաց բարձրաձայն, և իր արտասանած խօսքերէն աւելի արագ՝ իր թեթևաշարժ բազուկն երկու աղետաբեր սուրերուն սայրերը վա՛ր զարնելով՝ երկուքնուն մէջ տեղը նետուեցաւ։ Այս միջոցիս Դիպալտոսի արիւնըռուշտ հարուածը՝ Հռոմէոսի բազուկին տակէն անցնելով կորովի Մերկուտիոսը կեանքէն զրկեց ու այնուհետև ելաւ փախաւ։ Սակայն նայիս որ նորէն ետ դառնալով Հռո-

մէջտեղի վրայ դիմեց, որ այս միջոցին հազիւ թէ վրէժ լուծելու վրայ կը մտածէր, մէկ մ'ալ յանկարծ վրէժխնդրութեամբ կայծակի պէս իրարու վրայ յարձակեցան. ինչու որ զանոնք զատելու համար սուրս քաշելէս առաջ, մէկ մ'ալ նայիմ որ քաջ Դիպալտոս զարնուեր է, որու ինկնելու կէտին՝ Հռոմէոս թողուց փախաւ։ Ահա այս է ճշմարտութիւնը, եթէ ոչ՝ թող Պէնվօլիօ մահուան դատապարտուի։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Այս մարդը Մոնդակեանց ազգական է, իր ազգակցութիւնը սուտ խօսիլ կը տայ, իրաւ չէ ըսածը. այս մահաբեր վէճին մէջ քսան հոգի կան եղեր և այս քսանը միայն մէկ հոգի չէին կրնար սպաննել։ Իշխան, արդարադատ եղիր, ես արդարութիւն կ'ուզեմ ու պէտք է որ արդար դատաստան տեսնես։ Հռոմէոս՝ Դիպալտոսը մեռցուց ու Հռոմէոս՝ պէտք չէ որ ապրի։

ԻՇԽ. Հռոմէոս՝ Մերկուտիոսն սպաննողը մեռցուց. հիմա անոր տուղ արեան գինն ո՞վ պիտի հատուցանէ ինձ։

ՄՈՆ. Հռոմէոս չհատուցանեւր, իշխան, ինչու որ Մերկուտիոսի բարեկամն էր. իւր յանցանքը վերջացնելով՝ ինչ որ օրէնքը պիտի վճռէր. որ է՝ Դիպալտոսի մահը։

ԻՇԽ. Եւ այդ յանցանքին համար, անմիջապէս կ'աքսորենք զինք ասկէ. ձեր ատելութեամբքը ես ալ ձեր արիւնահեղութեանց մասնակից եղայ, արիւնս՝ ձեր արիւնահեղ կռուոց պատճառաւ գետին թափեցաւ. բայց ձեր վրայ այնպիսի մեծ տուգանքներ դնելով պիտի պատժեմ որ դուք ամէնքդ ալ զղջաք ինձ պատճառած կորստեան համար. ձեր աղերսագրոց ու փաստագրութեանց ականջ չպիտի կախեմ, ո՛չ արտասուքնիդ և ո՛չ աղաչանքնիդ պիտի կարենան ձեր առթած գայթակղութիւնները ծախու առնել, անոր համար այսպիսի միջոցներու մի դիմէք։ Թող իսկոյն Հռոմէոս կորսուի երթայ ասկէ, եթէ ոչ, գտնուած ժամուն՝ իւր վերջին կէտը կ'ըլլայ։ Վերցուցէք սա մեռած մարմինը ու մեր կամաց համեմատ վարուեցէք։ Մարդասպաններու վրայ գթութիւն ցուցնելը՝ սպաննիչներու ներումն տալ ըսել է։

(Կ'ԵԼՆԵՆ:)

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

ԳԱՊՈՒԼԷՏի *տան մէջ սենեակ մի։*

ՃՈՒԼԻԷԹԹԱ *կը մտնէ։*

ՃՈՒԼ. *Քառարշաւ սլացէ՛ք հրաղընթաց նժոյգք բոցոտնեայք՝ դէպի Փեպոսի ապարանքը․ Փայէտոնի պէս կառուղիղ մի, զձեզ դէպի արեւմուտք մտրակելով, մինչեւ հիմա՝ ամպազօտ երեկոյ մի պիտի հասցնէր վրանիս անմիջապէս։ — Տարածէ՛ քո թանձրահոծ վարագոյրդ, ո՛վ սիրածին գիշեր, որպէս զի հրազարշաւին աչերը թարթափին, ու Հռոմէոս՝ աներամբաստելի և անդիտելի աս բազուկներուս վրայ դիմէ։ — Տարփաւորները՝ իրենց ունեցած շնորհաց փայլով, իրարու սիրահարական պարտաւորութիւննին ընելու համար շատ աղէկ կրնան տեսնել. կամ, թէ որ սէրը իրաւցնէ կոյր է, ամենէ աղէկ՝ գիշերոյ հետ կը համաձայնի. Հասիր, վեհապանծ գիշեր, խաղաղընթաց ննջօրօրուհի՝ բոլորովին սեւազգեաց, ու սորվեցուր ինձ թէ ինչպէս կրնամ կորսնցնել վաստկուած ամուսնութիւն մի՝ որոյ վրայ զոյգ մ՚անարատ կոյսեր վիճակ նետելու վրայ են. քո սեւաթոյր վերարկուաւդ ծածկէ՛ իմ այտերուս վրայ եռեցած կնարգորոյ արեանս շիկնութիւնը, մինչեւ որ անժպիրհ սէրը, աւելի համարձակութիւն գտնելով, ճշմարիտ սիրոյն արդիւնքը՝ պարզապէս համեստութիւն մի սեպէ։ — Եկո՛ւր, Հռոմէոս, եկո՛ւր, լո՛յս ի գիշերի. ինչու որ դու գիշերուան թեւոց վրայ՝ ագռաւու կռնկին վրայ նոր տեղած ձիւնէն աւելի ճերմակ պիտ՛ երեւաս։ — Հասի՛ր, հեզլիկ գիշեր. եկո՛ւր սիրարծարծ ու սեւաճակատ գիշեր, տո՛ւր ինձ իմ Հռոմէոսս. թէ որ երբէք վախճանի՝ ա՛ռ զայն ու կտոր կտոր յօշատելով մանրաիկ աստղեր շինէ, որոնցմով երկնից երեսն այնքան լուսափայլ փառաւորի, և բոլոր աշխարհք գիշերն այնքան սիրէ, որ այլ ևս տիեզերասփիւռ արևուն երեսը նայող չըլլայ։ — Ա՛հ, ես սիրոյ բնակարան մի գնեցի, այլ դեռ ձեռք չկրցայ անցունել, ու թէպէտ և ես ալ վաճառուեցայ, սակայն դեռ գնողն իսկ զայն չվայելեց։ Այս օրն ինձ այնքան ձանձրալի կ՚երևի, որքան մեծ

տօնէ մ'առաջ եկած գիշերն անհամբեր մանկան մ'աչքին կ'երեւի, որ նոր լաթեր ունենալով՝ չկրնար գործածել զանոնք։ Ո՜հ, ահա դայեկուհիս կը գայ։

ՍՆՈՒՑԻՉ կը մտնէ չուաններ առնելով։

Անշուշտ նոր լուրեր պիտի բերէ, և որ և է լեզու որ Հռոմէոսի անունը կ'արտասանէ՝ իմ քովս երկնային բարբառ մ'ունեցած կը սեպուի։ — Խնտո՞ր ես, դայեկուհի, ի՞նչ նոր լուր ունիս։ Ատոնք ի՞նչ են, չուաննե՞րն են զորս Հռոմէոս ապսպրեց քեզ որ առնես բերես։

ՍՆՈՒՑ. Հա՛, հա՛, չուաններն են։ (Գետին կը նետէ չուանները։)

ՃՈՒԼ. Ա՜հ, ափսո՜ս ինձ. ի՞նչ նոր լուր ունիս. ինչո՞ւ համար ձեռքերդ առանց մտնակապ ըրիր։

ՍՆՈՒՑ. Ա՜հ, այս ի՞նչ սև օր է եղեր. մեռա՜ւ, մեռա՜ւ, մեռա՜ւ. կորա՜նք, տիկին, կորա՜նք. — ափսո՜ս, այս ի՞նչ օր է եղեր. ձեռքէ գնա՜ց, սպաննուեցա՜ւ, մեռա՜ւ։

ՃՈՒԼ. Աստուած ա՞յնքան անգութ կրնա՞յ ըլլալ։

ՍՆՈՒՑ. Թէ որ Աստուած չկրնար, Հռոմէոս կրնայ։ — Ո՜հ, Հռոմէո՜ս, Հռոմէո՜ս։ — Ո՞վ մտքէն կ'անցունէր։ — Հռոմէո՜ս։

ՃՈՒԼ. Դուն ի՞նչ սատանուհի ես, որ ասանկ կը չարչարես զիս։ Այդ վայնասուններըՙ սոսկալի դժոխքին մէջ միայն կը լսուին։ Հռոմէոս ինքզի՞նք սպաննեց. մինակ հա՛ մ'ըսէ ինձ. և այդ պարզապէս հա՛ վանկըՙ արքայիկի մի մահասփիւռ աչքէն աւելի կը թունաւորէ զիս. թէ որ հա՛ ըսեսՙ այլ ևս ես ալՙ ես չեմ. կամ, թէ որ հա՛ ըսեսՙ այս աչերն ալ կը գոցուին[1])։ Սպաննեցի՞ն զինք. ի՞նչ եղաւ. կամ այո՛ ըսէ, կամ ո՛չ։ Կարճ խօսքերն իմ երջանկութեանս կամ ապերջանկութեանս վերջ մի կը տան։

ՍՆՈՒՑ. Ես վէրքը տեսայ, ես աչօքս տեսայ. — Աստուած հեռու ընէ, ցուցնելու պէս չըլլայ, — Ճիշդ աս տեղէն, իր առնական կուրծքին վրայ. ողորմելի մեռել մի, արիւնաթաթախ ողորմելի մեռել մի. այնքան դեղնած, այնքան դեղնածՙ որ մոխիր կըտ-

[1]) Հա՛, կամ այո՛, եւ և այլ Անգղ. մէջ նոյն արտասանութիւնն ունին։ Ծ. Թ.

րուած էր, բոլորովի՛ն արիւնի մէջ թաթխուած, բոլորովի՛ն մա-ւած արիւնի մէջ ճապաղուած. այս որ տեսայ՝ նուաղեցայ։

ՃՈՒԼ. Ո՛հ. սիրտս, չե՛ս խորտակուիր. — խե՛ղճ սնանկուհի. խորտակուէ՛ իսկոյն. աչե՛րս, խաւարեցէ՛ք, ու այլ և՛ս մի՛ համարձակիք լոյս մի տեսնելու. ապականացո՛ւ մարմին, ի հո՛ղ դարձիր նորէն. կենդանութի՛ւն, վերջացի՛ր հոս. թո՛ղ քեզ և Հռոմէոսը մէ՛կ ծանր գերեզման ճնշէ։

ՍՆՈՒՑ. Ո՛հ, Դիպալտո՛ս, Դիպալտո՛ս. իմ ամենասիրելի՛ բարեկամս. ո՛հ, անուշի՛կ Դիպալտոս, ազնի՛ւ երիտասարդ. ես քու մահդ տեսնելու համար պիտի՞ ապրիմ եղեր։

ՃՈՒԼ. Այս ի՞նչ փոթորկաձայն աղաղակ է որ հակառակա՞ն եղանակով կը մրրկի։ Հռոմէոս սպաննուեցա՞ւ ու Դիպալտոս մեռա՞ւ. մեռա՞ւ ստուգիւ իմ ամենասիրելի քեռորդիս ու աւելի սիրելի ամուսինս։ Ուրեմն, զարհուրաձա՛յն փող, հնչեցո՛ւր վերջին դատաստանի եղանակդ. այս երկուքն երթալէն ետք՝ այլ և՛ս ո՛վ կ'ապրի։

ՍՆՈՒՑ. Դիպալտոս գնա՛ց, ու Հռոմէոս աքսորուեցա՛ւ. Հռոմէո՛ս որ Դիպալտոսն սպաննեց, աքսորուեցա՛ւ։

ՃՈՒԼ. Վա՛հ, Աստուա՛ծ. — Հռոմէոսի՛ն ձեռքը Դիպալտոսին արիւնը թափեց։

ՍՆՈՒՑ. Թափե՛ց, թափե՛ց. հայա՛. այս ի՛նչ սև օր է եղեր. թափե՛ց հապա։

ՃՈՒԼ. Ո՛վ ծաղկազարդ դէմքով պահուած օձ սիրտ. երբէ՛ք վիշապ մ'եղա՞ծ է որ այսանկ գեղակերծ խուռչի մը մէջ բնակի. շնորհայո՛յց բռնաւոր. հրեշտակատեսի՛լ սատանայ. աղաւնեփետո՛ւր ագռաւ. գայլախողխո՛ղ գառն. երկնատեսիլ անարգելի՛ էակ. գո՛ւ ինքզինքիդ ներհակերև. դատապարտեա՛լ սուրբ. պատկառելի՛ վատ — Ո՛վ բնութիւն. ի՛նչ բան ունէիս դժոխոց մէջ, երբ այսպիսի հրաշագեղ մարմնոյ՝ մահկանացու արքայութեան մէջ՝ սատանայի մը հոգին պարփակել կը տաս։ Երբէ՛ք տեսնուա՞ծ է այսպիսի գիրք մ'որ այսանկ փառաւոր կազմուածք մ'ունենար ու մէջն այսպիսի խաբէթ նիւթ պարունակէ՛ր։ Ափսո՛ս. նենգութիւնն ալ այսանկ շքեղ պալատի մը մէջ բնակիլ պէ՞տք է եղեր։

ՍՆՈՒՑ. Մարդոց՝ վստահութիւն չըլլուիր, ո՛չ հաւատարմութիւն

ւնին, ոչ պարկեշտութիւն. ամէնքն ալ երդմնազանց են, խոստամնադրուժ են, նենգաւոր են, խաբեբայ են: — Ա՛հ, ո՞ւր է մարդս. մանչ, քիչ մը կենօղի բեր ինծի: — Այս ցաւերը, այս թշուառութիւնները, այս վիշտերը տեսա՛ր, բոլոր ասոնք են որ զիս կը պառաւցնեն: — Երեսդ սեւ ըլլայ, Հռոմէոս:

ՃՈՒԼ. Լեզուդ չորնայ՝ որ վրան աստանկ բան չըսես. ինք երեսը սեւ ըլլալու համա՛ր ծնած է. ամօթը՝ կ՚ամչնայ անոր ճակտին վրայ երեւալու, ինչու որ ճակատը՝ աթոռ մ՚է, ուր պատիւը՝ պսակ առնելով կը թագաւորէ իբրեւ միակ ինքնակալ տիեզերական աշխարհի: Ո՛հ, ի՜նչ անբանուհի եմ որ զինք կը յանդիմանեմ:

ՍՆՈՒՑ. Ձեր քեռորդին սպաննողի՞ն համար բարի կը խօսիք:

ՃՈՒԼ. Ի՞նչ. կ՚ուզես որ ամուսնոյս համար չար խօսիմ: Ա՛հ, խե՛ղճ ամուսինս, ո՞ր լեզուն կրնայ գովել անունդ, երբ ես՝ միայն երեք ժամուան կողակցուհիդ՝ անուանարկ կ՚ընեմ զայն: — Սակայն, անօրէն, ինչո՞ւ համար սպաննեցիր քեռորդիս. բայց եթէ ոչ՝ անօրէն քեռորդիս՝ ամուսինս պիտի՝ սպաննէր: Ե՛տ դարձիք, անխոհեմ արտասուք, ե՛տ դարձիք նորէն առ սկզբնաբուղխ վտակն ձեր. ձեր հարկատու կաթիլները՝ թշուառութեանց կը վերաբերին, զորս դուք սխալմամբ ուրախութեան կը նուիրէք: Ամուսինս դեռ ողջ է, զոր Դիպալտոս մեռցնել կ՚ուզէր. ու Դիպալտոս մեռած է, որ զամուսինս մեռցնել կ՚ուզէր. ասկէ աւելի մխիթարութի՞ւն կ՚ուզեմ. ուրեմն ի՛նչ բանի համար պիտի լամ եղեր: Միայն թէ, Դիպալտոսի մահուանէ աւելի գէշ խօսք մը՝ մահաւորեց զիս. ինտո՞ր մտքէս հանեմ պիտի զայն. այնպիսի կերպով յիշողութեանս մէջ տպաւորեցաւ, որպէս թէ դատապարտաժան ժանտագործութեանց յիշողութիւններն ըլլային զորս յանցաւորք մտքերնէն չեն կրնար հանել: Դիպալտոս՝ մեռաւ, ու Հռոմէոս — աքսորուեցաւ. այս — աքսորուեցաւը, միայն մէկ — աքսորուեցաւ խօսքը՝ տասն հազար Դիպալտոսներու կորուստէն աւելի դառն է: Դիպալտոսի մահը բաւական էր, թէ որ թշուառութիւնս անով վերջանար. բայց — թէ որ դառնակսկիծ թշուառութիւնները ձախորդաբար մէկը մէկալին ետեւէ կը գան, և ուրիշ ցաւոց յաջորդութիւնը կ՚ախորժեն, ինչո՞ւ համար — Դիպալտոս մեռաւ ըսելէն ետք՝

հայրդ, մայրդ և կամ երկուքը մէկէն մեռանը չյարեց ; որով զինս սովորական ողբակոծութեան մի մէջ պիտի ձգէր միայն ։ Սակայն, Դիպալտոս մեռաւ ըսելէն ետք, ուժգօրէն և անխոհեմաբար Հռոմէոս աքսորեցաւ — ըսելը, այս խօսքը միայն՝ հայր, մայր, Դիպալտոս, Հռոմէոս, Ժիւլիէդդա, ամենք սպաննուեցան, ամենք մեռան ըսել է. — Հռոմէոս աքսորեցա՛ւ. — Մահ խօսքին մէջ՝ վերջ մի, սահման մի, չափ մի, կշռար մի չկայ. խօսքերը՝ կարող չեն երբէք բացատրել այս դժբաղդութիւնը ։ — Դայեկուհի, ո՞ւր են հայրս ու մայրս ։

ՍՆՈՒՑ. Դիպալտոսի մեռելին վրայ կը լան ու կ'ողբան. քովերնին կ'երթա՞ք. թէ որ կ'ուզէք տանիմ ձեզ հոն ։

ԺՈՒԼ. Թող իրենց արտասուքներով անոր վէրքերը լուան. երբ արտասուքնին չորնայ՝ իմիններս պիտ՝ ըսկսին հոսիլ Հռոմէոսի աքսորման համար ։ Վերցո՛ւր սա չուանները ։ — Խեղճ առասաններ, դուք ալ ինծի պէս խաբուած էք, ինչու որ Հռոմէոս աքսորուեցաւ. զձեզ՝ անկողինս առևանգելու համար շինեց. բայց ես՝ կոյս աղջիկ, կուսաւորի պիտի մեռնիմ ։ Քալեցէք չուաններ, քալէ դայեկուհի. ես՝ իմ հարսանեկան առագաստս մտնեմ ու մահուան՝ և ո՛չ թէ Հռոմէոսի հետ կուսապղծուիմ ։

ՍՆՈՒՑ. Սենեակնիդ քաշուեցէք. ես հիմա Հռոմէոսը կը գտնեմ որ գայ մխիթարէ զձեզ. — ես աղէկ գիտեմ ո՛ւր ըլլալը ։ Լսեցի՞ք. այս գիշեր Հռոմէոսնիդ հոս պիտի գտնուի. ես հիմա քովը պիտի երթամ. ինք՝ Հայր Լաւրենտիոսի խուցը պահուած է ։

ԺՈՒԼ. Աղէ՛, գտի՛ր զինք, ու սա մատնին իմ օրինաւոր կողակցիս տո՛ւր և աղաչէ՛ զինքն որ գայ վերջին բարևը տայ ինձ ։

(Կ'ԵԼՆԵՆ ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍի խուցը ։

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ և ՀՌՈՄԷՈՍ կը մտնեն ։

Հ. ԼԱՒ. Յառաջ եկո՛ւր, Հռոմէոս. յառա՛ջ եկուր, վհատեա՛լ մարդ. մորմոքը անդամոցդ սիրահարեր է, և դուն ալ դժբաղդութեանց հետ ամուսնացեր ես ։

ՀՌՈ. Ի՛նչ նոր լուր կայ, տէ՛ր հայր. իշխանն ի՛նչ կերպ դատապարտութիւն ըրեր է ։ Ի՛նչ տեսակ ցաւեր կան դեռ, որք հետս բարեկամութիւն ընել կ'ուզեն և զորս բնաւ չեմ ճանաչեր ես տակաւին ։

Հ. ԼՈՒ. Այդ քու ձախորդ վիճակիդ հետ պինտ ընտանի, սիրելի որդեակ. իշխանին տուած դատավճռոյն լուրը տամ քեզ ։

ՀՌՈ. Իշխանին դատավճիռն ալ դատաստանի օրէն ինչ պակաս տեղ ունի նայինք ։

Հ. ԼՈՒ. Այնկէ աւելի դիւրըմբեր դատապարտութիւն մի փախաւ բերնէն ։ Մարմնոյ մահ չէ, այլ՝ մարմնոյ աքսորանք ։

ՀՌՈ. Հա՛հ, աքսորա՞նք. Աստուծոյ սիրոյն համար, — մահ ըսէ սաոր. ինչու որ աքսորը՝ իր երևոյթով, մահուանէ շատ ու շատ աւելի սոսկալի է. — աքսորանք մ'ըսեր սաոր ։

Հ. ԼՈՒ. Դուն՝ այս տեղէն՝ Վերոնայէն աքսորուած ես. համբերէ, ինչու որ աշխարհք լայն ու ընդարձակ է ։

ՀՌՈ. Վերոնայի պարիսպներէն դուրս աշխարհք չկայ, կայ նէ՝ քաւարան, տանջանք և նոյն ինքն դժոխքն է ։ Ասկէ քշուիլը՝ աշխարհէ քշուիլ ըսել է, ու աշխարհիս աքսորանքն ալ՝ մահն է, — ուրեմն, ըսել է որ, մահուան անունը սխալ է առնուեր. մահը՝ աքսորանք է ըսես, գլուխս ոսկեղէն կացինով կը կտրես ու իմ կեանքս զրաւող հարուածին վրայ կը ժպտիս ։

Հ. ԼՈՒ. Ո՛վ մահացու մեղք. ո՛վ ապաշնորհ ապերախտութիւն. քու յանցանքդ է որ մեր օրէնքը մահ կ'անուանէ. սակայն բարեգութ իշխանը, քեզի կողմնաւէր ըլլալով՝ օրէնքը ոտքին տակն առաւ ու մահուան այն անհաճոյ խօսքը՝ աքսորման դարձուց ։ Գիտցած ըլլաս՝ որ վրադ մեծ գթութիւն ցուցուց, բայց խելքդ չզգար որ ։

ՀՌՈ. Տանջանք է, ո՛չ թէ գթութիւն. երկինքն հոս է, ուր որ Ճիւլիէդդա կը բնակի. և հոս տեղ, ասանկ երկինքի մի մէջ, ամեն կատու, շուն, պզտիկ մկները և ամեն անպիտան բաները, այրին՝ և իւր երեսը տեսնեն, ու Հռոմէոս չկարենայ տեսնել ։ — Գիշալէզ ճանճերը Հռոմէոսէն աւելի արժողութիւն ունին, աւելի պատուաւոր վիճակ ունին, աւելի թանկագին կեանք ունին, որ երթան սիրելի Ճիւլիէդդայիս ձեռքին հրաշագեղ ճերմկութեան վրայ

կայնին ու անմահական օրհնութիւններ գողնան իր շրթունքներէն, որոնք իրենց կուսական և անբիծ ողջախոհութեամբը, մէկզմէկու հետ համբուրուելնուն յանցանքը միայն մտածելով՝ ամաչել ևս կը կարմրին, ու Հռոմէոս չկարենայ, հա՛. ինչո՞ւ, ըստ որում աքսորուած է։ Ճանճերն այս բաները կարենան ընել՝ ու ես ասկէ հեռանամ, հա՞[1]). անոնք ազատ ըլլան, ու ես աքսորուա՞ծ, հա՛։ Տակաւին կրնա՞ս համոզել զիս որ աքսորուիլը մահ չէ։ Պատրաստած թոյն չունէի՞ր, պինտ սայրահատ դանակ չունէի՞ր, և կամ յանկարծահաս մահուան ուրիշ միջոց մի չէի՞ր գիտեր, որ երբէք այսքան անձոռնի չըլլային ու ինծի տայիր, քան թէ — աքսորուած ես ըսելով՝ զիս մեռցնէիր։ Աքսորուա՛ծ. այդ խօսքը՝ դժոխոց դատապարտեալ հոգիները գործ կ'ածեն և անոնց կաղկանձիւններուն մէջ յարգ ունի, հա՛յր պատուական։ Այդ ինչպէս սիրտ ունիս եղեր, դուն՝ որ եկեղեցական պիտ՝ ըլլաս, հոգևոր խոստովանահայր ես, մեղաց թողութիւն կը տաս ու զիս բարեկամիդ տեղ կը դնես, որ այդ — աքսորանք խօսքով՝ հոգիս բերանս կը բերես։

Հ. ԼՈՐ. Խե՛նդ, փախո՛ւկ մարդ, ինծի մտիկ ըրէ որ քեզ բան մ'ըսեմ։

ՀՌՈՄ. Չը՛լլար, չը՛լլար. նորէն աքսորանքի խօսք պիտի բանաս։

Հ. ԼՈՐ. Ես քեզի զէնք պիտի տամ, որ անով ինքզինքդ այս խօսքէն պաշտպանես. փիլիսոփայութիւնը, ձախորդութեանց դէմ այն խիստ քաղցր կաթը՝ քեզ կրնայ մխիթարել, թէև աքսորանքն իսկ ըլլաս։

ՀՌՈՄ. Դարձեա՞լ աքսորանք։ — Տա՛ր կախէ փիլիսոփայութիւնը. միայն թէ, թէ որ փիլիսոփայութիւնը Ճիւլիէդդա մի կրնայ ստեղծել, քաղաք մի կրնայ տեղափոխել, իշխանի մը դատավճիռը դերևաշրջել նէ՝ այն ուրիշ խօսք. եթէ ոչ, օգնութիւն չկրնար ընել, առջևը չկրնար առնել. կա՛րճ ըրէ։

Հ. ԼՈՐ. Ա՛հ. հասկցայ հիմա, խենդերն ականջ չեն ունենար։

ՀՌՈՄ. Ինտո՞ր ունենան, երբ խելացիներն աչք չունին։

Հ. ԼՈՐ. Կեցի՛ր. քո վիճակիդ վրայօք բանավիճիմ քեզի հետ.

[1]) Ճանճ ու հեռանալ, նոյն արտասանութիւնն ունին Անգղ. մէջ։ Ծ. Թ.

ՀՌՈ. Քու չզգացած բանի վրայ՝ չես կրնար իմաստասիրել. թէ որ ինծի պէս երիտասարդ ըլլայիր, Ճիւլիէդդան սիրականդ ըլլար, ժամուան մ՚ամուսնացած ըլլայիր, Դիպալտոս մ՚ըսպաննած ըլլայիր, ինծի պէս սիրահարութենէ շուարէիր ու ինծի պէս ալ աքսորուած ըլլայիր՝ այն ժամանակ կրնայիր դատողութիւն ընելով խօսիլ, այն ժամանակ մազերդ կը փետտրտէիր ու ինծի պէս հիմա գետին կը փռուէիր՝ որ ապառնի գերեզմանիդ չափն առնես։

Հ. ԼՈՒ. Ոտք ել. դուռը կը զարնեն. պահուէ, սիրելի Հռոմէոս։ (Ներսէն դուռը կը զարնեն։)

ՀՌՈ. Չէ, միայն թէ, այս սիրտ խօթացնող հառաչանացս արտաշնչութիւնները՝ մառախուղի պէս թանձրանալով, զիս փնտռող աչաց առջևէն պահեն։ (Դուրսէն կը զարնեն։)

Հ. ԼՈՒ. Չես լսեր, ինտոր կը զարնեն։ — Ո՞վ է այն։ — Հռոմէոս, ոտք ել. պիտի բռնուիս։ — Կայնէ նայիմ. ոտք ել։ Վազէ աղօթարանս մտիր։ (Դուրսէն կը զարնեն) Հիմա, հիմա։ Ողորմած Աստուած. այս ինչ կամակորութիւն է։ (Դուրսէն կը զարնեն) Եկայ, եկայ։ Ո՞վ է ասանկ պինդ զարնողը։ Որմէ՞ կը գաք։ Ի՞նչ կ՚ուզէք։

ԾՆՈՒՑ. (Ներսէն) Բացէք, բացէք որ ներս գամ ու պատճառը հասկցնեմ ձեզ. Ճիւլիէդդա տիկնոջս կողմէն եկած եմ։

Հ. ԼՈՒ. Ուրեմն, բարի եկար։

ՍՆՈՒՑԻՉ կը մտնէ։

ՍՆՈՒՑ. Ա՜հ, տէր հայր, Աստուծոյ սիրոյն համար, ըսէք ինծի, տէր հայր, ո՞ւր է տիկնոջս նոր փեսայն, ո՞ւր է Հռոմէոս։

Հ. ԼՈՒ. Ահա՛ գետնին վրայ պառկեր է, իւր թափած արտասուքներէն գինովցած։

ՍՆՈՒՑ. Վա՜հ. այս ալ ճիշդ տիկնոջս վիճակն ունի. այս ալ անոր վիճակին մէջն է։

Հ. ԼՈՒ. Ո՜վ դժբաղդալից համակրութիւն. ո՜վ խղճալի համգամանքակցութիւն։

ՍՆՈՒՑ. Այն ալ ճիշդ ասոր պէս պառկեր է. կ՚ողբայ ու կը լայ, կը լայ ու կ՚ողբայ. — ոտք ելէք, ոտք ելէք. ելէք, սրտոտ մարդ եղէք. Ճիւլիէդդայի սիրոյն համար, իւր անուշիկ սիրոյն հա-

մար, ոտք ելէք ու կայնեցէք. այդ ի՞նչ յուսահատութեան ձայն էք հաներ։

ՀՌՈ. Դայեկուհի՜։

ՍՆՈՒՑ. Ա՛հ, տէր իմ, ա՛հ, տէր իմ։ — Է՛, ի՞նչ հասկցաք, ասոնց ամենուն վերջը մահ է նէ։

ՀՌՈ. Ճիւլեէդդայի խօսքն ըրիր. ինտո՞ր է. ձեր մարդասպանի մի տեղ չըմնեպեր գլխ, որ մեր երջանկութեան մանկութիւնը՝ իրեն պինտ մօտ ազգականին արեան ներկովը արատաւորեցի։ Ինք ո՞ւր է. ինտո՞ր է. երեսը պահած տիկինս մեր երես չունեցող սիրոյն վրայ ի՞նչ կ'ըսէ։

ՍՆՈՒՑ. Ափսո՛ս, ինք բան մի չըսեր, տէր իմ, այլ՝ անդադար կը լայ ու կ'ողբայ. մէկ՝ անկողնոյն վրայ կ'ինկնի, մէկ՝ կ'ելնէ յանկարծ ու Դիպալտոս կը պոռայ. ու Հռոմէոս կանչելով նորէն վար կը փոուի։

ՀՌՈ. Որպէս թէ անունս՝ թնդանօթի մահահասոյց բերնէն ելած նետուածք մ'ըլլար որ զինք մեռցնէր, ինչպէս որ այդ անուան անիծեալ ձեռքն իր ազգականը մեռցուց։ — Ո՛հ., ըսէ ինծ, հա՛յր պատուական, ըսէ նայիմ, այս մարմնոյս ո՞ր անպիտան անդամին վրայ կը բնակի անունս, ըսէ, որ ցիրուցան ընեմ այն ատելի բնակարանը։ (Սուրը քաշելով։)

Հ. ԼԱՒ. Կեցո՛ւր յուսահատած ձեռքդ. մա՞րդ ես դու, ի՞նչ ես. կերպարանքդ կ'արտայայտէ որ մարդ ես, այսու ամենայնիւ, կանացի լացեր ունիս և վայրենի շարժուածքդ՝ գազանի մ'անասնական կատղութիւնը կը ցուցնէ. դուն որ ըստ երևութից՝ մարդ ես, և ըստ աներևութից՝ կին, և ըստ երկոցունց երևութից՝ անյարմարելի անբան՝ շուարեցուցիր զիս. սուրբ կարգս վկայ, ես զքեզ հեզաբարոյ խառնուածք ունեցող անձ մի կը կարծէի։ Դիպալտոսը մեռցնելդ բաւական չէ՝ հիմայ ալ ելեր ինքզի՞նքդ պիտ՝ ըսպաննես, որ նոյնհետայն սրտիդ մէջ բնակող հարսնակինդ ալ մեռցուցած ըլլաս, վրադ անիծական նախատինք բերելով։ Ինչո՞ւ համար երկնից ու երկրի նախատինքը ծննդեանդ վրայ կը բերես, քանի որ ծնունդդ, երկինքն ու երկիրը՝ երեքն ալ քո վրայ ամփոփուած են, որո՛նց բոլորը մէկէն կորուսելդ կ'ուզես։ Ամօ՛թ է, ամօթ. դուն

քու անձդ, սէրդ ու խոհեմութիւնդ ամօթապարտ կ'ընես, որպէս թէ վաշխառու մ'ըլլայիր, որ ամէն բանդ առատ ըլլալով՝ անոնց և ոչ մէկին օրինաւոր գործածութիւնը չուզէիր, որոնք քու անձդ, սէրդ և խոհեմութիւնդ կրնային մշակել։ Քու ազնիւ անձդ՝ որ մոմաձոյլ արձան կը նմանի, իւր այրավայել կորովութիւնը կ'անարգէ։ Քու անգին սէրդ՝ զոր երդմնեցար, կեղծաւորաբար կ'երդմնազանցես, քու սիրականիդ մահուան պատճառ ըլլալով զոր խանդակաթ սիրելու խոստացար։ Քու խոհեմութիւնդ՝ որ այդ անձին և սիրոյդ զարդարանքն է, երկուքին վարմանց մէջն ալ կ'անշնորհի, որպէս թէ անշնորհք զինուորի մը նման վառօդամանին ձեռացդ մէջ անգիտութեամբդ կրակ կը տաս և դուն քու զէնքերովդ ինքզինքդ յօշատել կ'ուզես։ Ի՛նչ կ'ընես, մա՛րդ, խելքդ գլուխդ ժողվէ՛, Ճիւլիէդդադ ողջ է, որոյ անհամեմատ սիրոյն համար վերջերս քիչ մնաց որ պիտի մեռնէիր. տեսա՞ր հիմա, որ երջանիկ ես։ Դիպալտոս՝ զքեզ մեռցնել կ'ուզէր, բայց դուն՝ Դիպալտոսը մեռցուցիր. տեսա՞ր որ դարձեալ երջանիկ ես։ Օրէնքը՝ որ մահ կ'ըսպառնար քեզ, հետդ բարեկամանալով, մահը աքսորանքի յեղաշրջեց. այս ալ քեզի երջանկութիւն մ'է։ Խուռն օրհնութիւններ գլխուդ վրայ կը տեղան, երջանկութիւնը՝ իւր ամենէ փառաւորազարդ հպատանօքը զքեզ կը յարգասիրէ, բայց դուն՝ բնութիւնն աւրուած ու երես առած աղջկկի մը պէս բաղդիդ ու սիրոյդ վրայ կը թթուադիմես. զգո՜յշ կեցի՛ր, զգո՜յշ կեցի՛ր,. ինչու որ թշուառականներն այս կերպով կը մեռնին։ Գնա՛ վազէ՛ սիրականիդ քով, ինչպէս որ խօսք ըրեր էիք, սենեակն ելի՛ր, վազէ՛ ու մխիթարէ՛ զինք. բայց յի՛նձ նայէ, մինչև պահապաններուն հսկելու ժամանակը մի՛ կենար, ինչու որ ետք Մանդուա չես կրնար երթալ, ուր որ պիտի կենաս, մինչև որ ժամանակը գայ որ ամուսնութիւնդ հրապարակելու ըլլայ, ձեր գերդաստաններն հաշտուին, իշխանին ներողութիւնն ստանամք, որով քեզ նորէն ետ կանչեմք և հարիւր հազար անգամ աւելի ուրախութեամբ ետ դառնաս քան որչափ տրտմութեամբ որ պիտ՝ երթաս։ — Դայեկուհի՛, դուն առջևէն գնա՛. խաթունիդ բարև ըրէ, ու պատուիրէ՛ որ բոլոր ընտանիքը կանուխկեկ անկողին մտցնէ, որու պինտ հարկաւորութիւն ունենալ

պէտք են, իրենց կսկծալի ցաւոց պատճառաւ. Հռոմէոս ալ հիմա ետնէդ կը հասնի։

ՍՆՈՒՑ. Վա՜հ, Աստուած. բոլոր գիշերը հոս նստիլ կ՚ուզէ սիրտս, ճշմարիտ, որ բարի խրատ մտիկ ընեմ. ա՜հ, նայէ ինչ աղէկ բան է գրել կարդալը։ — Տէ՛ր իմ, ձեզի համար՝ պիտի գամ ըսեմ տիկնոջս, անանկ չէ՞։

ՀՌՈ. Այո՛, անանկ ըրէ՛, և ըսէ սիրականիս որ զիս յանդիմանելու պատրաստուի։

ՍՆՈՒՑ. Առէ՛ք սա մատնին, տէ՛ր իմ, քովս ձգեց որ ձեզ տամ. Վազեցէ՛ք, տէր իմ, շո՛ւտ ըրէք, ինչու որ ժամանակն ուշանալու վրայ է։

ՀՌՈ. Ա՛հ, ինտո՛ր սիրտս հանգչեցաւ ու սփոփեցայ ասով։

Հ. Լ.ԱՒ. Գնա՛ նայիմ. գիշեր բարի։ Նաև ինձ նայէ. քո բաղդդ ու երջանկութիւնդ սա բանէն կախեալ է որ, կամ պահապաններուն հսկելու ժամանակէն առաջ պիտի մեկնիս, կամ առտուանց պինտ կանուխ կերպարանածպիտ ասկէ պիտի փախչիս։ Մանդուա գնա՛, նստէ՛. երբեմնակի պաշտօնեայդ հոս գալու ժամանակ, ես կը գտնեմ զինք և քո բարելաւութեանդ նկատող իւրաքանչիւր բարեբաղդ յաջողութիւնները կ՚իմացնեմ իրեն որ գայ քեզ լուր տայ. Ձեռքդ տո՛ւր նայիմ. ուշացեր է ժամանակը. Տէր ընդ քեզ. գիշեր բարի։

ՀՌՈ. Թէ որ հաճութիւնն գերազանցող ուրախութիւն մ՚իս իր քով չկանչէր, սրտիս ցաւ պիտ՚ ըլլար ասանկ արտորանօք քեզմէ զատուիլս. ծառայ եմ։ (կ՚ելլեն։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

ԳԱԲՈՒԼԷՑի տան մէջ սենեակ մի։

ԳԱԲՈՒԼԷՑ, ՏԻԿԻՆ ԳԱԲՈՒԼԷՑ և ՊԱՐԻՍ կը մտնեն։

ԳԱԲ. Այս միջոցներուս, այնքան ձախորդ դիպուածներ պատահեցան, տէ՛ր իմ, որ ժամանակ չունեցանք աղջիկնուս միտքն ընելու։ Գիտէ՞ք այնքան սրտանց կը սիրէր իւր Դիպալտոս քեռորդին՝

որքան որ ես կը սիրէի ։ Ի՞նչ ընենք , ամենքս ալ պիտի մեռնինք։ — Ժամանակը շատ ուշ է , այս գիշեր վար չիջնար ։ Ճշմարիտ կ'ըսեմ , որ ձեր ազնիւ ընկերութիւնը չըլլար , ասկէ ժամ մ'առաջ անկողինս մտած կ'ըլլայի ։

ՊԱՐԻՍ. Այս դժբաղդութեանց ժամանակները՝ խօսք-կապ մ'ընելու միջոց չեն տար . գիշեր բարի , Տիկին . սիրոյ բարեւներս մատուցէք ձեր աղջկան ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Գլխուս վրայ . վաղը առտու կանուխ իր միտքը կ'իմանամ , ինչու որ այս գիշեր սիրտը կտրուած ըլլալուն՝ ներս գացուած է ։

ԳԱՊ. Ազնուամեծար Պարիս , ձեզ բան մ'ըսեմ , աչա աղջկանս չհարցուցած ձեզ խօսքս կը տամ , աղջիկս ինձմէ գիտցիք , կարծեմ որ ըստ ամենայնի իմ խօսքէս դուրս չելներ , ու ոչ միայն կարծեմ , այլ և կասկած չունիմ ։ — Կնիկս , անկողին մտնելնէդ առաջ՝ անգամ մի քովը գնացէք ու իմացուցէք իրեն իմ Պարիս զաւկիս՝ իւր վըրայ սէր ունենալը , ու ըսէք իրեն նաև , բայց միտքերնիդ պահեցէք , որ գալ Չորեքշաբթի , — չէ՛ , կեցիք նայինք . այսօր ի՞նչ օր է ։

ՊԱՐ. Երկուշաբթի , տէ՛ր իմ ։

ԳԱՊ. Երկուշաբթի՛ , հա՛հ , հա՛հ ։ Աղէկ՝ բայց , Չորեքշաբթի ալ շատ շուտ եղած կ'ըլլայ , Հինգշաբթի ըլլա՛յ թող . — ըսէք իրեն , որ Հինգշաբթի օրը , այս ազնուական կոմսին հետ կարգուի պիտի ։ — Մինչև այն օր պատրաստ կրնա՞ք ըլլալ . ասանկ շուտ կարգուիլը կ'ուզէ՞ք . պինտ մեծ հարկիք չընենք . — մէկ երկու բարեկամ բաւական է . — ինչու որ , նայեցէք ի՛նչ կայ . Դիպալտոս՝ մեր ազգականն էր ու սպաննուիլն ալ շատ ժամանակ չէ , հիմա եթէ ընենք ու մեծ խնճոյքներ ընենք նէ՝ վրանիս բամբասել պիտի տանք թէ սուգ չենք ըներ . անոր համար ընդ ամենը հինգ վեց ազգական ըլլայ նէ՝ բաւական է ։ Բայց Հինգշաբթի օրուան համար ի՞նչ կ'ըսէք։

ՊԱՐ. Տէ՛ր իմ , երանի թէ Հինգշաբթին վաղը ըլլար ։

ԳԱՊ. Շատ լաւ , բաներնիդ գացէք ։ — Ուրեմն Հինգշաբթի օր , խօսքերնիս խօսք ։ — Կնիկ , դուք անկողին երթալէն առաջ Ճիւլիէդդային քով գնացէք անգամ մի և Հինգշաբթի օրուան հարսա-

նեաց պատրաստութիւն տեսնել տուէք։ — Երթաք բարեաւ, տէր իմ։ — Ճրագ բերէք, սենեակս. հօ, առջևէս. այնքան ուշ է, որ քիչ մի ժամանակ ալ անցնի՝ պինտ կանուխ է պիտ' ըսենք. — գիշեր բարի։ (Կ'ԵԼՆԵՆ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ՃՈՒԼԻԷԹԱՅԻ սենեակը։

ՀՌՈՄԷՈՍ և ՃՈՒԼԻԷԹԱ ի վերնէն։

ՃՈՒԼ. Հիմա իրա՞ւ պիտ' երթաս. արշալոյս չծագեցաւ դեռ. սոխակն էր այն և ոչ թէ արտուտը՝ որ երկչոտ ականջիդ խորոփեաց մէջ արձագանգեց. հաւատամ, որ ամեն գիշեր կը գայ և սա նռնենիին վրայ դայլայլիկներ կ'երգէ. Ճշմարիտ, սիրականս, սոխակն էր։

ՀՌՈ. Արտուտն էր, որ արշալոյսին աւետաւորն է, և ոչ թէ սոխակը. տե՛ս սիրականս, նա վարը արևելքին կողմի ցանցառացած ամպերուն մէջէն ինտո՛ր նախանձոտ շառաւիղներ կ'երիզանան. գիշերուան ճրագները վառեցան ու հատան, և լուսաժպիտ առաւօտը՝ աղօտամերկ լերանց գագաթանց վրայ մատնաորոփ կեցեր է։ Կա՛մ երթամ ու ապրիմ, կամ կենամ ու մեռնիմ։

ՃՈՒԼ. Այն լոյսը՝ արշալոյս չէ, ես գիտեմ, զուն որու կը հասկցունես. արևէն գոլորշացած մէտէորայ մ'է, որ այս գիշեր քեզի ջահակիր ըլլալու է, որպէս զի մինչև Մանդուա երթալդ ճամբադ լուսաւորէ. ուրեմն քիչիկ մ'ալ կեցիր, երթալ պէտք չէիր բնաւ։

ՀՌՈ. Թո՛ղ բռնեն զիս, թո՛ղ մահուան դատապարտուիմ. թէ որ անանկ կ'ուզես՝ ասոր ալ գոհ կ'ըլլամ։ Ես կ'ըսեմ՝ որ սա հեռուստ տեսնուած մթնշաղ գորշութիւնը առաւօտեան լոյսը չէ, այլ Կինտիոյ[1]) ճակտին գալկագոյն բեկբեկումն է, այն դեղգեղանքն ալ՝ արտուտիններըը չեն, որոնց ելևէջական խազերը մեր գլխէն այնքան բարձր եղող աՀագնակամար երկնից տակ կը հնչեն. ո՛հ, աւելի

[1]) Լուսնոյ ցոլմունքն։ Թն.

նստելու կ'ախորժիմ, քան թէ երթալու։ — Եկո՛ւր մահ, բարի եկար, հազար բարի․ Ճիւլիէդդա այսպէս կ'ուզէ։ — Ի՞նչպէս ես հոգիս, զրուց ընենք, դեռ առաւօտ չեղաւ։

ՃԻՒԼ. Եղա՛ւ, եղա՛ւ, գնա՛, մի՛ կենար, վազէ․ արտուտն է որ անանկ անշահ ձայներ կը հանէ, աններդաշնակ եղանակներ կը ճուճայ և անճոռնի մակսաստներ կը ճռնչէ։ Ոմանք կ'ըսեն որ արտուտը քաղցրաձայն ճըլուըլտուքներ կը հանէ, բայց ասոր խնտոր ճըլուըլտուք է որ մեզ մէկզմէկէ կը բաժնէ։ Ոմանք ալ կ'ըսեն որ արտուտն ու զզուելի քարթօշը աչերնին կը փոխեն․ ես ալ կ'ըսեմ որ երանի թէ ձայներնին ալ փոխած ըլլային, ինչու որ այս ձայնը՝ մեր բազուկները բազուկներէ զատել կը տայ ու որսերգական ձայներով քեզ իմ ձեռքէս որսալ կը տայ ցերեկին։ Ա՛հ, գնա ալ, հիմա գնա, քանի կ'երթայ՝ լոյսը կը շատնայ։

ՀՌՈ. Ինչպէս որ քանի կ'երթայ՝ կը լուսնայ, ասանկ ալ քանի կ'երթայ՝ մեր թշուառութիւնները կը շատնան։

ՍՆՈՒՑԻՉ կը մտնէ։

ՍՆՈՒՑ. Խա՛թունիկս։

ՃԻՒԼ. Ի՞նչ է դայեկուհիս։

ՍՆՈՒՑ. Տիկին մայրերնիդ սենեակնիդ պիտի գայ հիմա․ լուսցեր է, ի՛նչ է այս վրանիդ, խելքերնիդ գլուխնիդ ժողվեցէք, չորս կողմերնիդ նայեցէք։ *(Սնուցիչ կ'ելնէ։)*

ՃԻՒԼ. *(Քանալով)* Ուրեմն, պատուհան, թող լոյսը ներս գայ, ու կեանքս դուրս ելնէ։

ՀՌՈ. Մնաս բարեաւ, մնաս բարեաւ․ մէկ համբոյր՝ և անկէ վար իջնեմ։ *(Հռոմէոս կը գրկէ զայն ու վար կ'իջնէ։)*

ՃԻՒԼ. Ի՞նչ․ իրաւ ելա՞ր հիմա ձեռքէս, սիրականս, տէրս, բարեկամս․ ես օրուան ամեն մէկ ժամուան մէջ քեզմէ լուր առնել պէտք եմ, ինչու որ մէկ րոպէի մէջ՝ շատ օրեր կան․ ա՛հ, այս հաշւով՝ ես շատ պառաւցած պիտ՝ ըլլամ, մինչև որ նորէն իմ Հռոմէոսս տեսնեմ։

ՀՌՈ. Մնաս բարեաւ, սիրականս, բնաւին առիթ մը չպիտի կորսնցնեմ որ քեզ իմ բարեւներս խրկեմ միշտ։

ՃԻՒԼ. Ա՛հ, կը յուսաս որ նորէն իրարու հանդիպինք։

ՀՌՈ. Հայպա՛, չեմ երկբայիր որ. և այս բոլոր Թշուառութիւններըն՝ մեր ապառնի ժամանակին մէջ անուշ խօսակցութեանց նիւթեր պիտ՝ ըլլան։

ՃԻՒԼ. Ո՛վ Աստուած իմ, խիստ չարագուշակ խորհուրդներ կ'անցնին մտքէս. այդ տեղ վարը կայնած տեղդ, գիտես որ, գերեզմանի մի խորունկն իջած մարդու պէս կ'երևիս աչքիս. կամ աչացս տեսութիւնը պղտորեր է, կամ դուն գեղներ ես։

ՀՌՈ. Հաւատա ինձ, սիրականս, դուն ալ իմ աչքիս այնպէս կ'երևիս. հապա ցամաքեցուցիչ ցաւը գիտես որ մեր արիւնը չխմե՞ր։ Մնաս բարեաւ, մնաս բարեաւ։ (Հռոմէոս կ'ելնէ։)

ՃԻՒԼ. Ո՛վ բաղդ, բա՛ղդ, բոլոր աշխարհք զքեզ անհաստատ կը կոչէ, թէ որ դուն անհաստատ ես, ի՛նչ բան ունիս այնպիսի մարդու մի հետ՝ որ իր անփոփոխ հաւատարմութեամբը նշանաւոր է։ Բայց, բանդ նայէ՛, բա՛ղդ, դուն դարձեալ անհաստատ եղի՛ր, որպէս զի, այն ժամանակ՝ յոյս ունենամ որ զինք երկար ատեն չես պահեր, ու նորէն ինձ ետ կը ղրկես։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. (Ներքէն) Է՛հ, աղջիկս, արթնցած ես։

ՃԻՒԼ. Ո՞վ է այն կանչողը. սիրելի մա՛յրս է. միթէ այսքան ուշ է մնացեր պառկելու, թէ այսքան կանուխ է արթնցեր։ Արդեօք ի՞նչ տարօրինակ պատճառ ունի հոս գալու։

ՏԻԿԻՆ ԳԱՊՈՒԼԷՏ կը մտնէ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Ինտո՞ր եղար, Ճիւլիէթդա, հիմա ինտո՞ր ես։

ՃԻՒԼ. Աղէկ չեմ, մայրիկ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Տակաւին պիտի լա՞ս քեռորդւոյդ մահուան վրայ։ Միտքդ ի՞նչ է, կ'ուզես որ արտասուքներդ երթան իր գերեզմանէն ողողեն ու զինք դո՛ւրս հանեն. այդ ալ ընելու կարող ըլլայիր՝ դարձեալ չպիտի կրնայիր զինք ողջացնել. անոր համար, այլ ևս լացերուդ վերջ մի տուր։ Քիչ ցաւիլը պինտ մեծ սէր կը ցուցընէ, բայց պինտ շատ ցաւիլը՝ խելքի պակսութիւն կը յայտնէ։

ՃԻՒԼ. Թողէ՛ք որ ասանկ սրտակսկիծ կորստեան վրայ լամ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Այդ կերպով՝ կորստեան վրայ պիտի ցաւիս և ոչ թէ ազգականիդ, որու համար կը լաս։

ԺՈՒԼ. Այս կերպ կորստեան վրայ սիրտս պիտի շատ ցաւելուն՝ ազգականիս վրայ լալէն ի զատ ուրիշ բան մը չեմ կրնար ընտրել ։

ՑԻԿ. ԳԱԲ. Կարծեմ, աղջիկս, որ դուն անոր մահուան վրայ այնքան շատ չես լար, որքան զայն մեռցնող անզգամին կեանքին վրայ կը լաս ։

ԺՈՒԼ. Ո՞ր անզգամին, մայրիկ ։

ՑԻԿ. ԳԱԲ. Այն անզգամ Հռոմէոսին ։

ԺՈՒԼ. Անզգամէն մինչև իրեն գալու միջավայրը՝ հազարաւոր մղոններ կան ։ Աստուած իւր մեղքը ներեսին չզարնէ ։ Ես իրեն կը ներեմ իմ բոլոր սրտովս, թէև, իրեն պէս ալ, ոչ մէկը իմ սիրտիս այնքան շատ ցաւ պատճառած չէ ։

ՑԻԿ. ԳԱԲ. Ագոր պատճառը՝ այդ չարագործ մարդասպանին ապրիլն է ։

ԺՈՒԼ. Այո, մայրիկս, այս ձեռքերէս հեռի մնալով ապրիլն է ։ Ա՛հ, երանի թէ, ոչ այլ ոք, բայց եթէ ես՝ իմ քեռորդւոյս մահուան վրէժը լուծանէի ։

ՑԻԿ. ԳԱԲ. Մի՛ վախնար, մենք վրէժը կը լուծանեմք, այլ ևս մի՛ լար ։ Ես այնպիսի մէկու մի մարդ պիտի հանեմ Մանդուա, — ուր այն թափառախոյս աքսորեալը կը բնակի, — և այնպիսի պատուական մաքրողական մի տայ իրեն, որ մէկ՝ երկու չըսած Դիպալտոսի քով ընկերութիւն ընելու երթայ. անկէ՝ ալ՝ կարծեմ, որ սիրտդ կը պաղշկի ։

ԺՈՒԼ. Իրա՛ւ կ՚ըսէք, իմ սիրտս բնաւ երբէք Հռոմէոսին համար չպաղշկիր, մինչև որ զայն — մեռած — չտեսնեմ. տեսէք սիրտս որքան ցաւած է արենակցի մը համար ։ — Մայրիկ, թէ որ դուք թոյն տանող մարդը գտնէք, ես անոր խառնուրդը չինելը վրաս կ՚առնում, որպէս զի Հռոմէոս՝ բաղադրութիւնը խըմածին պէս, յաւիտենական քուն մի ննջէ ։ — Ո՛հ, սիրտս որքան կ՚ատէ զինք, քանի անոր անունը կը լսեմ, — ու կը նայիմ որ իւր քով չեմ կրնար երթալ, որպէս զի Դիպալտոս քեռորդւոյս սիրոյն համար իւր մարմնոյն վրայ ունեցած ոխս լուծանեմ, որ մեռցուց զայն ։

ՑԻԿ. ԳԱԲ. Դուն միջոցները գտիր, ես ալ այնպիսի մարդ մը գտնելը կը նայիմ ։ Բայց հիմա, աղջիկս, քեզ պիտի ուրախալի լուրեր պիտի տամ ։

ՃՈՒԼ. Ուրախութիւնն ալ՝ — ինչպէս մեր հարկաւորութիւնը, ունեցած առենին ելեր հասեր է. ինչպէս լուքեր են, կ'աղաչեմ, սիրելի մայրիկս։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Գիտցած ըլլաս, աղջիկս, որ պիտի հոգածու հայր մ'ունիս. այնպիսի հայր մ'որ քու սրտիդ ցաւերը ցրուելու միայն՝ քեզի համար այնպիսի խօսք-կապ մ'ըրաւ, որ յանկարծակի ուրախալի օրեր պիտի տեսնես, զորս ո՛չ դուն մտքէդ անցուցած ես և ո՛չ ես կ'ըսպասէի։

ՃՈՒԼ. Աչքիս լոյս, մայրիկս, այդ ինչ օր է նայիմ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Լուսով կենաս, աղջիկս։ Այս հինգշաբթի, առաւօտուն կանուխ, քեզ սիրահարեալ, երիտասարդ, վեհանձն ազնուական Պարիս կոմսը՝ զքեզ Ս. Պետրոսի եկեղեցին տանելով և այն տեղ երջանկօրէն հետդ պսակուելով՝ զքեզ ուրախասիրտ հարս մի պիտի ընէ։

ՃՈՒԼ. Հիմա ես ալ երդում կ'ընեմ, նոյն ինքն Ս. Պետրոսի և Ս. Պետրոսի եկեղեցւոյն վրայ, որ այն մարդը զիս ուրախասիրտ հարս մի չպիտի կրնայ ընել։ Այսքան աճապարանաց վրայ կը զարմանամ. ինծի հետ պսակուիլ ուզողը, ինծի ամուսին ըլլալէն առաջ՝ պէտք էր որ գար ու հետս սիրաբանէր։ Կ'աղաչեմ, մայրիկ, ըսէք իմ հօրս և տիրոջս, որ դեռ կարգուիլ չեմ ուզեր, և կարգուելու ալ ըլլամ՝ երդում կ'ընեմ, որ առաւել Հռոմէոսի հետ կը կարգուիմ, զոր ինչպէս որ գիտէք, կ'ատեմ՝ առաւել քան զՊարիս։ — Այս ինչ համով լուրեր են եղեր։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Ահա հայրդ կը գայ, դուն իրեն խօսք հասկցուր։ Նայինք հիմա ինք ինչ պիտի ըսէ քեզ։

ԳԱՊՈՒԼԷՏ և ՍՆՈՒՑԻՉԸ մտնեն։

ԳԱՊ. Երբոր արևը մայրը կը մտնէ, շաղատարափ ցօղ կը տեղայ. բայց եղբօրորդւոյս արևը մտնելուն՝ յորդահոս տեղատարափ կ'անձրևէ։ — Ի՞նչ է այդ, աղջիկ, հոսանք է՝ ինչ է. այդ ինչ պիտի ըլլայ, դեռ կը լա՞ս. — այդ յորդանձրևը յաւիտեանս տևէ՞ պիտի։ Այդ պզտիկ անձդ՝ նաւիկ մի, ծով մի և հովերն ես ձևացուցեր. ինչու որ քու աչերդ՝ զորս ծով կրնամ ըսել, դեռ ար-

տաստուօք կը տեղատին ու կը մակընթանան. նաւիկը՝ քու մարմինդ է, որ այս աղալից Ովկիանոսին մէջ կ'առատպաստէ. քու հառաչանքներդ ալ՝ հովերն են, որոնք, — արտասուացդ հետ կատղած, և արտասուքդ ալ հովմոց հետ բորբոքած՝ — թէ որ յանկարծահաս հանդարտութիւն մը վրայ չհասնի, քու ալէկոծուած մարմինդ ընկղմեն պիտի։ Ի՞նչ ըրիք, կնիկ, մեր որոշմունքն իմացուցի՞ք իրեն։

ՑԻԿ. ԳԸՈՒ. Իմացուցի, տէ՛ր իմ. բայց ինք երբէկ չուզեր, ձեզմէ շնորհակալ է. քա՛րը գլխուն, թող երթայ խենդուհին իւր գերեզմանին հետ կարգուի։

ԳՈՒ. Շո՛ւշդ, դուք ձայն մը հանեք, կնիկ, ես ալ այդ մտքով եմ։ Ի՛նչ. երբէկ չուզե՞ր, նայէ սատր, չըսեր որ մեզմէ շնորհակալ ըլլայ, գո՛ռոզանայ ու ինքզինք երջանիկ սեպէ՝ որ իրեն պէս հոտածին՝ տանձկ մէկ ազնուական փեսայու մը գտանք, կը նայի՞ք սատր ըրածին։

ՃՈՒԼ. Ես ձեր ջանից համար չեմ գոռոզանար, այլ՝ երախտաւորութեանդ համար շնորհակալ կ'ըլլամ. ինձ ատելի եղած անձին վրայ ի՛նչպէս կրնամ գոռոզ ըլլալ, այլ շնորհակալ կ'ըլլամ այն ատելի անձին համար, որ իմ սիրոյս է։

ԳՈՒ. Այս ի՛նչ խօսք է, ի՛նչ բան է. այդ ի՛նչ ափերացփեց տրամաբանութիւն է. գոռոզ չեմ, շնորհակալ կ'ըլլամ, — դարձեալ՝ շնորհակալ չեմ ըլլար — եւ քեն գոռոզ կ'ըլլամ։ — Սա պզտիկ կնիկը նայեցէք. ինձմէ ո՛չ երախտագիտութեամբ շնորհակալ եղիր. և ո՛չ հպարտութեամբ գոռոզացիր, այլ քու անուշիկ միտքդ ըրէ, որ Հինգշաբթի օրը Ս. Պետրոսի եկեղեցին երթաս Պարիսի հետ, եթէ ոչ՝ զքեզ ականջէդ կը քաշքշեմ կը տանիմ։ Գնա՛, առջևէս, դեղնած չոր կաշի. գա՛րս եղիր, շան զաւակ, դեղնած շան ոսկոր։

ՑԻԿ. ԳՈՒ: Ի՞նչ կ'ընէք. հէ՛, խելքերնիդ թռուցի՞ք։

ՃՈՒԼ. Սիրելի հայր, ծնկան վրայ կ'աղաչեմ զձեզ, համբերութեամբ մտիկ ըրէք. միայն մէկ խօսք մ'ըսեմ ձեզ։

ԳՈՒ. Գնա՛ կախէ ինքզինքդ, ջոջիկ, անհնազանդ զաւշելուհի — նայէ ինչ պիտ՛ ըսեմ. — կամ Հինգշաբթի օրը եկեղեցի պիտ՛ երթաս, կամ մէկ մ'ալ երեսս չտեսնես. ձայնդ կորէ, պա—

տասխան մի տար, պատասխանի պէտք չէ. մատներս կը կեռան։ — Կնի՛կ, մենք լնտո՞ր փառք կը տանք Աստուծոյ, որ մեզ մինակ այս զաւակը տալուն՝ իր օրհնութիւնը վրանիս է ըսելով, հիմա նայեցէք որ այս մէկ հատն ալ շատ է եղեր՝ անիծից արմատ մի ըլլալուն. — դո՛ւրս թող կորուի երթայ, աչքս չտեսնէ սա շան զաւակը։

ՍՆՈՒՑ. Աստուծոյ օրհնենքը վրայէն պակաս չըլլայ։ — Աղէկ բան չէ այդ ըրածնիդ, տէ՛ր իմ, այդ ի՛նչպէս երեսը վար առիք։

ԳԱԲ. Ինչո՞ւ համար աղէկ չէ եղեր, խելացի խաթուն. հրամանքդ լեզուդ կարճ ըրէ, թագուհի իմաստութեան, հրամանքդ գնա՛ քեզի պէս պառաւներուն հետ փնտաւսէ՛, գնա՛ ասկէ։

ՍՆՈՒՑ. Մեղա՛յ, ես գէ՞շ բան ըսի որ։

ԳԱԲ. Փա՛ռք Աստուծոյ, հրամանոցդ անուշիկ որպիսութիւնը։

ՍՆՈՒՑ. Մեղա՛յ, մարդ բերանը չբանայ, քա՛։

ԳԱԲ. Պապանձէ՛, մռմռա պառաւ. գնա՛ պառաւ խնամիներուդ հետ թափէ այդ լեզուները, ադո՛նք հիմա մեր քովը ստակ մի չեն արժեր։

ՏԻԿ. ԳԱԲ. Դուք ալ գլուխնիդ պինտ մի՛ տաքցնէք։

ԳԱԲ. Աստուծոյ տուած հացը մուրա՛մ, այս խենդենալու բան է նէ. գիշեր չըսի, ցորեկ չըսի, ուշ չըսի, կանուխ չըսի, սա ո՛ւր որ գտնուեցայ նէ՝ թէ՛ տունը, թէ՛ դուրսը, թէ՛ առանձնութեանս մէջ, թէ՛ ընկերութեան մէջ, թէ՛ արթուն եղած ատենս և թէ՛ քունի մէջ՝ խելքս միտքս զինք կարգելու եռեւէ էր. հիմա որ հազիւ հազ կարող եղանք թագաւորական ցեղէ, հայրենական հարուստ, տարիքը չառած, պինտ ազնուաբարոյ, պակասութիւն մի չունեցող, (ալ ի՛նչ ըսեմ) սա մարդուն սիրտը պինտ ախորժած այսպիսի ազնուական մարդ մի ձեռք անցունելու, — նայիս որ մեր խենդուհի մեծ-կնիկ խամաճիկը, սրունքները վեր չըլած քցփրիկը՝ բաղդը ոտքին գայ ու ինք երեսը դէմքը ծռմռկէ, ու — Ես չեմ կարգուիր, ես սէր չեմ կրնար ընել, ես դեռ շատ պզտիկ եմ, կ'աղաչեմ, ներեցէք ինձ. — ըսէ. աամնկ կարգուիլ չուզես նէ, գիտես որ ես ալ քեզ պիտի ներեմ, ա՛. գնա՛ գլխուդ ճարը տես, ես ալ այսուհետեւ չեմ ուզեր որ իմ տունս կենաս. խելքդ գլուխդ ժողվէ՛, աղէ՛կ նայէ

ինչ կ'ըսեմ, կատակ չէ ըսածս։ Հինգշաբթին հասնելու վրայ է, ձեռքդ սրտիդ վրան դիր ու միտքդ դարձուր որ զաւակս ըլլաս ու քեզ բարեկամիս հետ կարգեմ. եթէ ոչ՝ կորիր գնա, ինչ որ կ'ուզես եղիր՝ մուրա, անօթութենէ մեռիր, փողոցներուն մէջ սատկէ. ինչու որ, հոգիս վկայ կ'ըսեմ, որ քեզ աղջիկս չեմ ճանաչեր ու հայրենի ժառանգութենէդ կը զրկեմ զքեզ։ Հաւատա՛ կ'ըսեմ, խելքդ գլուխդ ժողվէ, ես երդումս ետ չեմ առներ։

(Կ'ելնէ։)

ՃԻՒԼ. Արդեօք երկնից մէջ բնաւ ին գթութիւն մնացած չէ՞ որ իմ ցաւոցս անդունդները տեսնէ։ Ա՛հ, սիրելի մայրիկս, զիս դրանէն դուրս մի՛ վռնտէք. գո՛նէ մէկ ամիս, կամ մէկ շաբաթ ըլլայ ուշացուցէ՛ք այս ամուսնութիւնը, թէ որ չէք ուզեր որ իմ հարսանեկան անկողինս՝ այն խաւարչուտ դամբարանին մէջ ըլլայ, ուր որ Դիպալտոս պառկած է։

ՏԻԿ. ԳՈՒ. Այլ ես ինծի բան մ'ըսեր, ինչու որ ալ բերանս չպիտի բանամ, սիրտդ ինչ որ կ'ուզէ այն ըրէ, այլ ես մէկ բանի չեմ խառնուիր ես։ (Կ'ելնէ։)

ՃԻՒԼ. Ա՛հ, Աստուած։ — Դայեկուհի՛ս, ասոր առջեւն ինտո՞ր առնենք. ամուսինս երկրի վրայ է, եւ վստահութիւնս՝ երկինք. այս վստահութիւնը ինտո՞ր նորէն երկիր դառնայ պիտի, բայց միայն երբ ամուսինս երկիրը թող տայ եւ զայն երկնքէն ինծի խրկէ։ — Մխիթարէ՛ զիս, յորդորէ՛ զիս։ — Ափսո՜ս, ափսո՜ս, երկինքն ալ ասանկ որոգայթ մի կրնա՞յ եղեր լարել ինծի պէս փափուկ մարմին ունեցող անձի մի դէմ։ — Դուն ի՞նչ կ'ըսես. գո՛նէ ուրախութեան խօսք մ'ալ չունի՞ս, մխիթարութեան խօսք մ'ալ չե՞լներ բերնէդ, դայեկուհի՛ս։

ՍՆՈՒՑ. Նայեցէ՛ք, ես ձեզ բան մ'ըսեմ։ Հռոմէոս աքսորուած է ու աշխարհ աշխրհէ անցնի ալ ետ դառնալու չհամարձակիր որ ձեզի համար կաղագրաւի ելնէ, եթէ ոչ, ետ դառնալու ալ ըլլայ՝ գաղտագողի պիտի գայ։ Անոր համար, հիմա որ գործերն այս աստիճանի հասան, ինծի այնպէս կ'երեւի որ կոմսին հետ կարգուիլն ամենէ աղէկն է։ Հը՛, այն ինչ սիրուն ազնուական կտրիճ մ'է. Հռոմէոս՝ անոր քով քուրջի կտոր մ'ըսել չէ. արծիւ մ'իսկ Պա-

րիսի պէս կայտառ, աշխոյժ և կենդանի աչեր չունի, տիկին: Հագիս վկայ, կարծեմ որ այս երկրորդ կարգըլուքը զձեզ երջանիկ կ'ընէ, ինչու որ ձեր առաջինը կը գերազանցէ. չգերազանցեր նէ ալ՝ սա կայ որ ձեր առաջինը մեռած է, կամ աւելի աղէկ կ'ըլլար որ մեռած ըլլար, քանի որ աշխարհիս երեսը ողջ ըլլալով ձեզ օգուտ մի չունի:

ՃԻՒԼ. Ադոնք սրտէ՞դ կը զրուցես:

ՍՆՈՒՑ. Ո՛չ միայն սրտէս, այլ և հոգիէս, թէ որ անանկ չէ՝ երկուքն ալ գետնին տակն անցնին:

ՃԻՒԼ. Ամէ՜ն:

ՍՆՈՒՑ. Ինչո՞ւ համար:

ՃԻՒԼ. Հասկցանք, պատուականաբար մխիթարեցիր զիս: Նե՛րս գնա, ու ըսէ մօրս, որ հօրս սիրտը ցաւցնելուս համար՝ Հայր Լաւրենտիոսի խուցը կ'երթամ որ խոստովանանք ըլլամ ու արձակում առնեմ:

ՍՆՈՒՑ. Վա՛հ գլխուս, երթամ. այս խոհեմութիւնդ հաւնեցայ: (կ'ելնէ:)

ՃԻՒԼ. Անիծած պառաւ. ո՜հ, չարաշէր սատանուհի: Աւելի մեծ մե՞ղք է — որ ես այս կերպով երդմնազանց գտնուիմ, քան թէ իմ էրիկիս յարգը կարեմ այս մի և նոյն լեզուաւ, որ այնքան հազարաւոր անգամներ անհամեմատաբար գովեց զայն: — Կորիր գնա՛, չարախրատուհի. այսուհետև սիրտս և դուն՝ երկպառակուած էք իրարմէ: Խոստովանահօրս քով երթամ, նայիմ ինչ դարման կը գտնէ. թէ որ ամէն բան պարապ է, գոնէ մեռնելու կարողութիւն ունիմ:

(կ'ելնէ:)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Դ·

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա·

Հայր **ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ***ի խուցը։*

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ եւ ՊԱՐԻՍ կը մտնեն։

Հ. ԼԱՒ. *Հինգշաբթի՞, տէր իմ, հապա միջոցը պինտ կարճ է։*

ՊԱՐ. *Գաբուլէտ աներս այնպէս կ'ուզէ. ես ալ յապաղմունք սիրող մէկը չեմ, որ իր արտորալը ետ ձգեմ։*

Հ. ԼԱՒ. *Դուք կ'ըսէք որ դեռ օրիորդին միտքն իմացած չէք. այս գործն ինձ պինտ կնճռոտ կ'երևի, ատանկ բանի մէջ մտնելը պինտ չեմ ախորժիր։*

ՊԱՐ. *Դիպալտոսի մահուան վրայ անմխիթարաբար լալուն համար, պինտ քիչ սիրախօսութիւն կրցայ ընել. ըստ որում Ափրոդիտէ՝ արտասուակոծ տան մի մէջ չժպտիր։ Եւ հիմա, հա՛յր պատուական, իւր հայրը վտանգաւոր բան կը կարծէ որ իւր աղջիկն անսփոփելի մորմոքներու մէջ թողու. ահա ասոր համար հասունամիտ խոհեմութեամբ մը մեր շուտափոյթ ամուսնութիւնն ընել կ'ուզէ, որպէս զի անոր արտասուաց հեղեղները կասեցնէ, որք քանի որ օրիորդը անզոյգ մինայ այնքան աւելի չյորդեցնելու պատրուակաւ, ընկերութիւն մ'ունենայ նէ՝ իւր վրայէն անոնց ցրուելը դիւրին ըլլալու է։ Հիմա իմացաք կարծեմ այս արտորանաց պատճառը։*

Հ. ԼԱՒ. (Մէկ կողմ) *Երանի՛ թէ ուշացնելու պատճառը չգիտնայի։ —Ահա՛, տէր իմ, տե՛ս օրիորդը, դէպ' իմ խուցս կը գայ։*

ՃՈՒԼԻԷԴԴԱ կը մտնէ։

ՊԱՐ. *Այս ի՜նչ բարեբաղդութիւն է, որ մէկ տեղ հանդիպեցանք, տի՛կինս և կի՛նս։*

ՃՈՒԼ. *Այդ կրնայ ըլլալ, տէ՛ր իմ, երբ կին ըլլալու կարող ըլլամ։*

ՊԱՐ. Կրնայ ըլլալ, հապա, պէտք է որ ըլլայ, սիրուհիս, Հինգշաբթի օրը։

ԺՈՒԼ. Ի՛նչ պիտ՝ ըլլայ նէ՝ թո՛ղ ըլլայ։

Հ. ԼՈՐ. Այդ՝ հասարակ խօսք մ՚է։

ՊԱՐ. Տէր հօր խոստովանանք ըլլալո՞ւ եկաք։

ԺՈՒԼ. Ադոր պատասխան տամ՝ ձեզի խոստովանանք եղած պիտի ըլլամ։

ՊԱՐ. Զիս սիրելնիդ ալ մի՛ պահէք իրմէ։

ԺՈՒԼ. Այն ժամանակ ձեզ պիտի խոստովանիմ թէ կը սիրեմ զինք։

ՊԱՐ. Նոյնպէս ալ, ստոյգ եմ, պիտի խոստովանիք որ կը սիրէք զիս։

ԺՈՒԼ. Թէ որ այդպէս ընեմ՝ խոստովանանքս՝ առաւել ձեր ետեւէն՝ քան թէ ձեր առջեւ խօսելուս համար յարգ ունենալու էր։

ՊԱՐ. Խե՛ղճ սիրականս, այդ ինչպէս փոխուեր է դէմքդ արտասուքներէ։

ԺՈՒԼ. Արտասուքները՝ պինտ պզտիկ յաղթութիւն մ՚առին անկէ, ըստ որում, իրենց վնասատուութենէ առաջ ալ՝ բաւական անշահ բան մ՚էր։

ՊԱՐ. Այդ ըսածներովդ՝ արտասուքներէն աւելի կը վնասես զայն։

ԺՈՒԼ. Ճշմարտութիւնն ըսելը՝ զրպարտութիւն ընել չէ, տէ՛ր իմ. և ինչ որ ըսի՝ իմ դէմքիս զրուցեցի։

ՊԱՐ. Քո դէմքդ իմինս է, և դուն զրպարտեցիր զայն։

ԺՈՒԼ. Կրնայ այդպէս ըլլալ, ինչու որ այլ ևս իմս չէ։ — Հիմա ատեն ունի՞ք, տէր հա՛յր, թէ կ՚ուզէք որ իրիկուան ժամասացութեան ատեն գամ։

Հ. ԼՈՐ. Հիմա ժամանակ ունիմ, տրտմուհի աղջիկս։ — Կը խնդրեմ, տէ՛ր իմ, քիչիկ մի մինակ մնալու հարկաւորութիւն ունիմք։

ՊԱՐ. Աստուած չընէ, որ սրբազան պաշտօնի մի շփոթութիւն տամ։ — Ժիւլեէ՛դդա, Հինգշաբթի առտուանց կանուխ, պիտի գամ արթնցնեմ զքեզ. մինչև այն ատեն, ծառայ եմ, ու պահէ՛ սա ջերմեռանդ համբոյրս։ (Պարիս կ՚ելնէ։)

ԺՈՒԼ. Ո՛հ, գոցէ՛ դուռը, և գոցելէդ ետք՝ եկուր հետս լա՛ց։ Այլ ևս ո՛չ յոյս մնաց, ո՛չ դարման մնաց, և ո՛չ օգնութիւն։

Հ. ԼՈՐ. Ա՛հ, Ժիւլիէթդա, ես արդէն գիտեմ քո ցաւդ, որ սիրտս այնքան կ՚անձրկեցնէ և որուն խելք չեմ կրնար զգացնել. Ես լսեցի որ Հինգշաբթի օրն անպատճառ այս կոմսին հետ կարգուելու ես։

ԺՈՒԼ. Տէ՛ր հայր, այդ լսածդ ինձ մ՚ըսեր, կ՚աղաչեմ, առանց ինձ իմացնելու նաև որ ինտո՞ր կրնամ առջևն առնուլ. Թէ որ դուն քո խելքովդ օգնութիւն մի չես կրնար ընել, գո՛նէ իմ մտքիս որոշմունքն արդարացի սեպէ՛, որ հիմա իսկոյն այս դաշոյնով ես ինքզինքիս օգնութիւն տալու կարող ըլլամ։ Աստուած՝ իմ սիրտս և Հռոմէոսը մէկտեղ զուգեց ու դուն՝ մեր ձեռքերը. և այս ձեռքը՝ որ քո միջնորդութեամբ Հռոմէոսին ստորագրութիւն տուաւ, ուրիշ դաշնագրութեան ձեռագիր մի տալէ և կամ իմ անկեղծ սիրտըս՝ նենգաւոր անհաւատարմութեամբ մ՚ուրիշի մի հետ կապուելէ առաջ՝ այս դանակը, երկուքն ալ կրնայ բնաջինջ ընել։ Վասնորոյ, քո երկարժամանակեայ փորձառութեամբդ՝ ինձ խելք մի սորվեցո՛ւր. եթէ ո՛չ՝ նայէ՛ անգամ մի, սա արիւնարբու դանակը տեսա՞ր, երբ քո հասակիդ և յաջողակութեան զօրութիւնը պատուաւորաբար աղէկ վախճան մի տալու կարող չըլլան՝ իմ և իմ ցաւոցս մէջ եղած վէճին դատահատը կրնայ ըլլալ։ Մի՛ տընտընար. ինչու որ մինչև խօսքերուդ դարման մի գտնելու կարող չըլլալնին միայն պիտի երկարաձգեմ ես ալ իմ մահս։

Հ. ԼՈՐ. Կեցի՛ր, աղջիկ. միտքս յոյս մ՚ինկաւ, որու գործադրութիւնն այնքան յուսահատութիւն կը պահանջէ՝ որքան որ արգիլել ուզած ամուսնութիւննիս յուսահատաբեր է։ Թէ որ Պարիս կոմսին հետ կարգուելէն աւելի աղէկ՝ ինքզինքդ մեռցնելու կամքի զօրութիւնն ունիս, ուրեմն հաւանական է նաև, որ մահուան պէտ մօտ բանի մի ձեռնարկելու կը յանդգնիս որ այս խայտառակութիւնը խափանուի. այս այնպիսի միջոց մ՚է, որ մի և նոյն մահուան կը հանդիպիս՝ որ մահուանէ զերծիս։ Թէ որ այս բանն ընելու կը համարձակիս, քեզ դարման կրնամ տալ։

ԺՈՒԼ. Ո՛հ, աւելի աղէկ է որ հրամայես ինձ որ երթամ նա քարձր

աշտարակին վերնաբերդերէն վար նետուիմ. կամ, աւազակայաճախ ճամբայներէն անցնիմ. կամ, հրամայես որ օձաբնակ այրերու մէջ խօթուիմ. մռնչող արջերու հետ շղթայուիմ. կամ, ամեն գիշեր գերեզմանատան մի մէջ փակուիմ, ուր՝ մեռած մարդոց շառաչափլոյզ ոսկերոտիքը, քարշահոտ կմախները, և դեղնած դեղնկած այտանհետ սկաւառակները վրայօքս դիզուած ըլլան. կամ հրամայես որ նոր փորուած գերեզման մի մտնեմ ու ինքզինքս նոր թաղուած մեռելի մի պատանքներուն մէջ պլլեմ, քան թէ Պարիսի հետ կարգուիմ։ Այս ըսածներս՝ որոնք զրուցելս լսելով վրաս սարսափ կը գայ, առանց վախնալու և առանց տարակուսանաց կ'ընէի, որպէս զի իմ սիրելի տարփաւորիս քով անարատ կին մի մնամ։

Հ. ԼՈՒ. Ալ կ'օգտէ, հիմա իս մտիկ ըրէ. տուն գնա, զուարթ կեցիր ու Պարիսի հետ կարգուելու հաւանութիւն տուր։ Վաղը Չորեքշաբթի է. վաղը գիշեր՝ նայէ որ մինակդ քնանաս ու մի՛ թողուր որ դայեկուհիդ սենեակդ պառկի. այս սրուակը կ'առնես, ու երբոր անկողինդ կը մտնես՝ մէջին եղած շոգեթոր հեղուկը կը խմես. խմածիդ պէս՝ բոլոր ջիղերուդ մէջ պաղութիւն մի տարածելով վրադ մահահանգոյն նիրհման թալկութիւն մի պիտի գայ, որ քու բոլոր կենսական զօրութիւններդ պիտի թմրեցնէ, ինչու որ զարկիդ բնական նետուածքը հատնելով բաղխումը պիտի դադրի. ոչ մարմինդ տաքութիւն պիտ' ունենայ, և ոչ շունչդ վրադ պիտի մնայ որ ողջ ըլլալդ հաստատուի. շրթանցդ և այտիցդ վարդափայլ գոյնը պիտի խամրի ու մոխիրի գոյն պիտի դառնայ. աչացդ պատուհանները պիտի գոցուին, որպէս թէ մահուան՝ կենաց օրը գոցած ժամանակն ըլլայ. բոլոր անդամներդ իրենց զարթնական շարժուածքները կորսնցնելով, այնպէս պիտի չորնան, փայտ կտրին ու սառնահանգոյն պաղին՝ որ մեռելի պէս պիտ' երևաս։ Այս կեղծ մահուան փոխառիկ անզգայութեան մէջ լման քառասուներկու ժամ պիտի մնաս ու անկէ՝ տաք խորունկ քունէ մ'արթնցածի պէս աչերդ պիտի բանաս։ Բայց երբոր փեսացուն գայ առտուանց որ զքեզ անկողինէդ վերցնէ, պիտի նայի որ մեռած ես. անկէ՝ տաք (ինչպէս որ մեր քաղքին սովորութիւնն է) քու ամենէ փառաւոր լաթերով զքեզ դագաղին մէջ պիտի դնեն երեսդ բաց՝ և քեզ միենոյն դամ-

բանատան մէջ պիտի թաղեն՝ ուր որ բոլոր Գաբուլեանց ցեղը թաղուած են ։ Այս միջոցներուն, Հռոմէոս, քու խելաբերութենէդ առաջ՝ իմ գրած նամակներէս մեր նենգարկութիւնը իմանալով, շուտ հոս պիտի գայ ։ Գալէն ետք, ինք ու ես քու սթափիլդ կը հըսկենք և միևնոյն գիշերը քեզ կ'առնէ Հռոմէոս ու հետը Մանդուա կը տանի ։ Ահա այս բանը կրնայ զքեզ այս մօտահաս նախատինքէն ազատ պահել, թէ որ յողդողդասէր երկչոտութիւն մի, կամ կանացաբարոյ վեհերոտութիւն մի՝ այս ձեռնարկութեան մէջ քու արիութիւնդ չեն վհատեցներ ։

ՃՈՒԼ. Տո՛ւր, կ'աղաչեմ, ինձ վախի զրուց մ'՚ընեբ. տո՛ւր Աստուծոյ սիրոյն համար ։

Հ. ԼԱՒ. Ա՛ռ, գնա՛ շուտ. մտքիդ վրայ հաստատ ու որո՛շ կեցիր. ես ալ հիմա վաղվաղակի տարփաւորիդ նամակ գրելով՝ կրօնաւոր հայր մի պիտի ղրկեմ իրեն ։

ՃՈՒԼ. Սէ՛ր, ո՛յժ տուր ինձ, և այդ ոյժը՝ նպաստելով կ'ազատէ զիս ։ Մնաս բարեաւ, տէ՛ր Հայր ։ (կ'ելնեն ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

ԳԱԲՈՒԼԷՏի տան մէջ սենեակ մի.

ԳԱԲՈՒԼԷՏ, ՏԻԿԻՆ ԳԱԲՈՒԼԷՏ, ՍՆՈՒՑԻՉ ԵՒ ԾԱՌԱՆԵՐԸ կը մտնեն։

ԳԱԲ. Դուն սա տոմսակին մէջ եղած մարդիկները հրաւիրես պիտի միայն ։ (Ծառայն կ'ելնէ) Ի'նձ նայէ, դուն ալ գնա՛ քսան վարպետ խոհակեր գտիր ։

Բ. ԾՈՒՑ. Տէ՛ր իմ, անշահ խոհակեր չեմ բերեր որ, ես կ'երթամ մատերնին լիզող մաքրասէրները կ'ընտրեմ ։

ԳԱԲ. Այդ կերպով ինտո՞ր կ'իմանաս որ մաքրասէր են ։

Բ. ԾՈՒՑ. Ինտո՞ր պիտ՚ իմանամ. հը՛հ. այն խոհակերները որ մատերնին չեն լիզեր, վարպետ չեն. անոր համար, այն որ մատները չկրնար լիզել՝ հետս չպիտի գայ ։

ԳԱԲ. Գնա՛, քեզ տեսնեմ ։ — (Բ. Ծառայն կ'ելնէ) Այս անգամ

ալ թող այս առանկ յանպատրաստից երթայ։ — Ի՞նչ. աղջիկս Հայր Լաւրենտիոսի՞ն է գնացեր։

ՍՆՈՒՑ. Հրամմեցէք, հապա՛։

ԳԱՊ. Նայինք, գուցէ իր բարի խրատները անոր վրայ աղէկ ազդեցութիւն մ'ընեն։ Ինքնահաւան չար գիմադարձուհի՜ն։

ՃԻՒԼԻԷԹԹԱ կը մտնէ։

ՍՆՈՒՑ. Ահա՛ կը գայ. խոստովանանքին վրայ դէմքը ծիծաղիլ սկսեր է։

ԳԱՊ. Ինտո՞ր եղար, պինդգլուխ, ո՞ւր գացիր սըլընկուեցար։

ՃԻՒԼ. Ո՛ւր որ, ձեզի և ձեր հրամանաց դէմ անհնազանդ դիմադարձութեամբ գործած մեղքիս վրայ զղջալ կը սորվի մարդ. սրբակրօն Հայր Լաւրենտիոսը պատուիրեց ինծի որ առջեւնիդ ծունկի վրայ գամ ու ձեզմէ թողութիւն խնդրեմ։ — Ներեցէք ինծի, կը թախանձեմ, այլ ևս այսուհետև խօսքերնէդ դուրս չեմ ելներ։

ԳԱՊ. Կոմսը կանչել տուր, գնա՛, ըսէ իրեն, որ վաղ առտու կ'ուզեմ որ միութեան պսակը կատարուի։

ՃԻՒԼ. Ես այն երիտասարդ պարոնը՝ Հայր Լաւրենտիոսի խուցը տեսայ և ձեռքէս եկածին չափ սէրս յայտնեցի՝ առանց համեստութեան կարգերնէն անդին անցնելու։

ԳԱՊ. Շատ ազէկ, ո՜հ, ուրախացայ, տեսա՞ր հիմա. — ոտք ել նայիմ. այս առանկ կ'ըլլայ, հապա՛։ — Կոմսին հետ տեսնուիմ անգամ մի. գնա ըսէ քեզ, չլսեցի՞ր, գնա՛ հոս կանչել տուր զայն։ — Ճշմարիտ Աստուած, սա վերապատուելի սրբակեաց կրօնաւորը, ինչ որ ըսես կ'արժէ, հիմա բոլոր քաղաքացիք իրմէ շնորհակալ ըլլալ պէտք են։

ՃԻՒԼ. Դայեկուհի՛, հետս սենեակս կը գա՞ս, որ վաղը դրուելիք զարդարանքներուս մէջը որ վայելուչ ու հարկաւոր կը կարծէք նէ՝ ընտրենք մէկ տեղ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Կեցի՛ր նայինք, այդ ինչ արտորալ է, դեռ մինչև Հինգշաբթի բաւական ժամանակ կայ։

ԳԱՊ. Գնա՛, դայեկուհի, հետը գնա. վաղը եկեղեցի պիտ' երթանք։

(Ճիւլիէթթա և Դայեկուհին կ'ելնեն։)

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Ուտելիքները պատրաստելու ժամանակ չմնաց, գրեթէ գիշերն ալ վրայ կը հասնի։

ԳԱՊ. Զայն մի՛ հաներ դուն, կնիկ, ես հիմա մէջ կը մտնեմ և ամեն բան կարգին կը դնեմ, ճշմարիտ։ Դուն Ճիւլիէդդային քով գնա՛, զարդարանքները մարդարանքները շիտկեցո՛ւր. Ես այս գիշեր անկողին չեմ մտներ որ. — ինքնիր գլխուս թո՛ղ տուր զիս, այս անգամ տանտիկնութիւնը ես ընեմ թո՛ղ։ — Ո՛վ կայ, հօ՛, իս նայեցէք. — ամենքն ալ դուրս են ելեր։ Հոգ չէ՛, գոնէ ես ինքս երթամ Պարիս կոմսը գտնեմ ու ըսեմ որ վաղուան պատրաստ գտնուի. չես գիտեր սիրտս ինչո՛ր հանդարտեցաւ, քանի որ սա չարաճճի աղջիկը կարգին մտաւ։ (կ'ելնեն։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

ՃՈՒԼԻԷՏՏԱՅԻ սենեակը։

ՃՈՒԼԻԷՏՏԱ և ԴԱՅԵԿՈՒՀԻ կը մտնեն։

ՃՈՒԼ. Չէ՛ քա՛, ասոնք աւելի աղւոր ըռզալներ են։ — Բայց կ'աղաչեմ, սիրելի դայեկուհիս, այս գիշեր զիս մինակ թո՛ղ. ինչու որ պինա շատ աղօթք ընելու պէտք ունիմ, որպէս զի Աստուած գթայ իմ վիճակիս վրայ, որ ինչպէս որ աղէկ գիտես, շատ ձախուրդ գնաց ու մեղքերս շատցաւ։

ՏԻԿԻՆ ԳԱՊՈՒԼԷՏ կը մտնէ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. Ինտո՞ր եղաք, պինտ զբաղած էք, կ'ուզէ՞ք որ օգնեմ ձեզ։

ՃՈՒԼ. Չէ՛, մայրիկ. վաղուան հարկաւոր եղած բոլոր հագուստ-կապուստներն ընտրեցինք ու մէկ դի դրինք. թէ որ կը հաճիք, հիմա թո՛յլ տուէք որ մինակս մնամ, և այս գիշեր թո՛ղ դայեկուհին ձեզի հետ կենայ. ինչու որ, շատ աղէկ գիտեմ, որ ասանկ մէկ յանկարծական պատրաստութեան մէջ ամենուդ ալ ձեռքը պարապ չէ։

ՑԻԿ. ԳԱՐ. Գիշեր բարի ։ Անկողինդ մտի՛ր ու պառկէ՛․ ինչու որ քունի կարօտութիւն ունիս ։

(Տիկին Գաքսուլէս և Դոյեկաւհին կ՚ելլեն ։)

ՃԻԻԼ. Լոյս բարի ։ — Աստուած գիտէ երբ նորէն իրարու պիտի հանդիպինք ։ Թուլացուցիչ ցուրտ երկիւղ մ՚ունիմ, որ բոլոր ջիղերս կը սրսփացնէ և գրեթէ կը սառեցնէ կենացս ջերմութիւնը։ Կանչեմ զանոնք նորէն, որ գան մխիթարեն զիս ։ — Դայեկուհի ։ — Չէ՛, ի՞նչ պիտի գայ ընէ ։ Իմ ձախողակէպ տեսարանս կը պահանջէ որ ես ինքնիր գլխուս գործադրեմ զայն ։ — Եկո՛ւր նայինք, սրուակ ։ — Հապա այս բաղադրադեղն իր ներգործութիւնը չընէ նէ՛ ։ Եզը բանի կարգուիմ պիտի կոմսին հետ ։ — Չէ՛, չըլլար․ (դաշոյնը կը դնէ) ասհա, այս արգելք կրնայ ըլլալ ։ — (դաշոյնը վար դնելով) Դուն կեցի՛ր հոդ ։ — Հապա թէ որ այս ալ՝ մահադեղ մ՚է նէ՛, զոր դուցէ խոստովանահայրս պատրուակաւ ձեռքս տուաւ որ մեռցնէ զիս, որպէս զի չըլլայ թէ այս ամուսնութենէս առաջ զիս Հռոմէոսին հետ կարգած ըլլալուն համար վրան անպատուութիւն մի գայ ։ Վախնամ որ անանկ է․ բայց չէ՛, կարծեմ որ այնպէս չէ, վասն զի ինք մինչև հիմա անարատ վարքով սրբակրօն մէկը սեպուած է, այսպիսի գէշ խորհուրդը մտքէս անցունել պէտք չեմ ։ — Հապա, թէ որ գերեզմանիս մէջ դրուելէս ետք՝ Հռոմէոսի գալու և զիս ազատելու ժամանակէն առաջ արթննամ նէ՛․ ահա՛, այս է սոսկալի կէտը ։ Այն ժամանակ ես ալ չե՞մ հեղձուիր գերեզմանին մէջ, որու գիընկալ բերնէն երբէք առողջարար օդ չշընչեր ներս, ու Հռոմէոս գալէն առաջ շնչարգել չե՞մ ըլլար ։ Եթէ ոչ, ապրիմ նէ ալ, պինտ հաւանական բան չէ՞ որ մահուան ու գիշերուան ահռելի մտատանջութեանց և նոյն տեղւոյն պատճառած սոսկմանց մէջ՝ — այնպիսի գերեզմանատան մի մէջ կ՚ըսեմ, ուր որ, այսքան հարիւր տարիէ ի վեր, իմ բոլո՛ր թաղուած նախահարցս ոսկերոտիքը դիզուած և անոնց վաղեմի ընդունարանն եղած է, ուր որ արիւնըռուշտ Դիպալտոսը, որ նոր հողը մտաւ, ու պատանքին մէջ թարախներով փտտելու վրայ է․ ուր որ, ինչպէս որ կ՚ըսեն, գիշերները մեռելները ոտք կ՚ելնեն․ — ափսո՜ս, ափսո՜ս, հաւանական չէ՞, որ ես, այնպէս կանուխ արթննալով — այն ժամ

հաշտ գարշահոտութեանց մէջ, այն արմատախիլ եղած մանրագորաց նման հանուած աղաղակներուն մէջ[1]), որոց ձայնը միայն առնեն մահկանացու կենդանիք՝ կը խենդենան. ո՛հ, թէ որ արթըննամ նէ՝ խելքս գլխէս չե՞րթար, այս բոլոր քստմնելի արհաւիրքը չորս դիս շրջապատած տեսնելով, ու խենդի պէս իմ նախահարցս յօդուածներուն հետ չը՞պիտի խաղամ, ու վիրապատառ Տիպալտոսն իւր պատանքին մէջէն դուրս չը՞պիտի քաշեմ հանեմ, և այս կատաղութեանս մէջ, իմ մեծ-պապերէս մէկուն ոսկորովը՝ որպէս թէ բիր մ՚եղած ըլլար, յուսահատեալ ուղեղս դուրս չը՞պիտի թափեմ: Ո՛հ. նայէ՛ անգամ մի, ինձ կ՚երևի թէ քեռորդւոյս ուրուականը կը տեսնեմ, որ Հռոմէոսը կը փնտռէ, որ իւր զէնքին սայրովը անոր մարմինը շամփրած է: Կեցի՛ր, Տիպալտոս, կեցի՛ր: — Հռոմէոս, կը գամ. ահա՛ քեզի համար կը խմեմ:

(Կը խմէ՝ և [illegible] անկողնոյն վրայ կը ննջէ:)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

ԳԱՊՈՒԼԷՏԻ *սրահը:*

ՏԻԿԻՆ ԳԱՊՈՒԼԷՏ և ՄՆՈՒՑԻՉ կը մտնեն:

ՏԻԿ. ԳԱՊ. *Բռնէ՛, առ սա բանալիքները, դայեկուհի, ու գնա՛ քիչիկ մ՚ևս համեմ բեր:*

ՄՆՈՒՑ. *Խմորատնէն՝ քաքարներուն համար սերկևիլ ու արմաւ կ՚ուզեն:*

ԳԱՊՈՒԼԷՏ կը մտնէ:

ԳԱՊ. *Չե՛ղ նայիմ, ձեռքերնիդ ոտքերնիդ շնգացուցէք, շո՛ւտ ըրէք, շո՛ւտ շուտ, հա՛, աքաղաղը երկրորդ անգամ պոռաց, պակելու զանգակը զարկաւ, ժամն երեքի գնաց: — Հոգի՛դ սիրես,*

[1]) Մանդրագոր ըսուած տունկին առասպելախառն պատմութիւնը՝ կենդանական կենաց վիճակ մի կը վերընծայէ այս բոյսին, որ երբ արմատէն հանուի, կ՚ըսկսի ողբառուքի ձայն հանել, ու ով որ հանէ՝ գլուխը գէշ բան մի կը հանդիպի կ՚ըսեն: Բն. [illegible] Թ.

Անճէ՛լիքա, գնա՛ անգամ մ'ալ եփած կերակուրներն աչքէ անցուր, ծախքը մի՛ խնայեր։

ՍՆՈՒՑ. Գնացէ՛ք, գնացէ՛ք, ոտքերնուս տակ ժուռ մի՛ գաք, մեծ կնիկ, բաներնի՛դ գնացէք, գնացէք պառկեցէ՛ք. Ճշմարիտ որ այս գիշեր անքուն մնալնուդ համար վաղը հիւանդ պիտ՝ ըլլաք։

ԳԱՓ. Իրա՛ւ կ'ըսես, Աստուած սիրե՛ս։ Ես քանի քանի անգամ մինչև առաւօտներ արթուն մնացի փուճումուճ պատճառներու համար, բնաւին հիւնդցայ՞։

ՏԻԿ. ԳԱՓ. Դուք ա՛լ, ձեր ժամանակին ինչ բացուած ճաղիկ մ'էիք որ, բայց հիմա ինչ երես ունիք անանկ բան մ'ընելու, աչերս չորս եմ բացեր։ (Տիկ. Գափուլէթ և Սնուցիչ կ'ելլեն։)

ԳԱՓ. Այս ինչ նախանձ կնիկ է, Աստուած իմ, այս ինչ նախանձ կնիկ է։ — Այդ ինչ է ծօ, ինչ է ձեռքինդ։

Սպասաւորներ յետևերնին շամփուրներով, փայտ կտորտանքներով ու կողովներով ներս կը մտնեն։

Ա. ՍՊԱ. Խոհանոցին համար հարկաւոր բաներ, տէ՛ր իմ, բայց ինչ ըլլալը չեմ գիտեր։

ԳԱՓ. Շու՛տ ըրէ, շու՛տ ըրէ։ (Ա. Սպասաւոր կ'ելլէ։) (Ետևէն կը դառնայ) Ծօ՛ գարշելի, աւելի չոր փայտեր չգտնայի՛ր. կանչէ՛ Պետրոսը՝ որ ցուցնէ քեզ չոր փայտերուն տեղը։

Բ. ՍՊԱ. Տէ՛ր իմ, ես իմ խելքովս կ'երթամ կը գտնեմ չոր փայտերը, — Պետրոսէն հարկաւորութիւն չունիմ։ (կ'ելլէ։)

ԳԱՓ. Շա՛տ ապրիս, տեսա՛ր ինտոր կը հաւնիմ ասանկ բաները։ Շան զաւակը խնդումերես լակոտ մ'է, ա՛. կեցի՛ր ես քեզ փայտապետ մ'ընեմ։ — Ճշմարիտ որ լուսցեր է. հի՛մա, ու՛ր է նէ՝ կոմսն ալ կը գայ երաժշտութեամբ։ (Ներսէն երաժշտութեան ձայն։) Ինչպէս որ կ'ըսէր թէ երաժշտութեամբ պիտի գայ, ահա՛ նուագութեան ձայնը կ'առնեմ մօտէն. — Դայեկուհի՛, կնի՛կ — ինձ նայեցէք, հօ՛ — չե՞ս լսեր, դայեկուհի, վաղէ՛։

ԴԱՅԵԿՈՒՀԻ կը գայ։

Գնա՛, Ճիւլիէդդան արթնցու՛ր, վաղէ՛, շնորհքով մի հագցու՛ր կազցու՛ր, ես ալ երթամ Պարիսի հետ խօսակցութիւն ընեմ. — վա-

զէ՛, շո՛ւտ ըրէ, շո՛ւտ ըրէ. փեսացուն արդէն եկաւ հասաւ. վա-զէ՛ կ՚ըսեմ։ (Կ՚ԵԼԼԵՆ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ՃՈՒԼԻԷՏԴԱՅԻ *սենեակը։* **ՃՈՒԼԻԷՏԴԱ՝** *անկողնոյն վրայ։*

ԴԱՅԵԿՈՒՀԻ կը մտնէ։

ՄԱՆՈՒԿ. *Խա՛թուն — ի՛նձ նայէ, տի՛կին — Ճիւլիէ՛դդա — հօ՛, խորունկներն է գնացեր, ճշմարիտ. — ի՛նձ նայեցէք, դա՛ռնուկ. — ելէ՛ք, օրիո՛րդ. — վո՛ւյխ, այս ի՛նչ քուն սիրող էք, քա՛. — ելէ՛ք, սիրականս, կը լսէ՞ք. — խա՛թուն. ելի՛ք կ՚ըսեմ, սիրուհի՛. — չէք լսեր որ, հա՛րսնցու. է՛հ, ինչո՞ւ ձայն չէք տար. — Գնացէք ուզածնի՛ւդ չափ պառկեցէք, հոգս չէ, վա՛յ, կ՚ուզէք նէ շաբաթ մը քնացէք, ինչու որ վաղը գիշեր, ճշմարիտ կ՚ըսեմ, որ Պարիս կոմսը բնաւ չպիտի քնանայ, ու ձեզ ալ շատ քիչ պիտի քնացունէ։ — Տէ՛ր ողորմած Աստուած, մեղա՛յ, Յիսուս Քրիստոս. այս ի՛նչ խորունկ քուն է, բայց պէտք է որ արթնցնեմ զինք։ — Խա՛թուն, խա՛թունիկ, խա՛թունիկս, ելէ՛ք, ելէ՛ք, հիմա կոմսը պիտի գայ ձեզ անկողինը պիտի գտնէ, այն ատեն յանկարծ խրտչելով ոտք ելնէք պիտի, ճշմարիտ կ՚ըսեմ։ — Ի՞նչ, սո՛ւտ կը գիտնաք։ Այս ի՛նչ է, հագուա՛ծ. ի՛նչ, ելեր հագուեր կապուեր ու նորէ՞ն պառկեր էք. բայց անպատճառ զձեզ վերցնեմ պիտի. Օ՛-րիորդ, օ՛րիորդ, օ՛րիորդ. ափսո՛ս, ափսո՛ս. — հասի՛ք, հասի՛ք. խաթունիկս մեռե՛ր է։ — Ո՛հ, այս ի՛նչ սև օրի հասայ, երանի՛ թէ ծնած չըլլայի . . . քիչ մը կենսօղի հասցուցէք, հօ՛. — Տէ՛ր իմ, Տի՛կին։*

ՏԻԿԻՆ ԳԱՊՈՒԼԷՏ կը մտնէ։

ՏԻԿ. ԳԱՊ. *Այս ի՛նչ ձայն ձուն է հոս։*

ՄԱՆՈՒԿ. *Ո՛վ ողբալի օր։*

ՏԻԿ. ԳԱՊ. *Ի՞նչ կայ, ի՛նչ եղաւ որ։*

ՄԱՆՈՒԿ. *Նայեցէ՛ք, նայեցէ՛ք. ո՛վ ցաւալի օր։*

ՏԻԿ. ԳԱՊ. *Վա՛հ գլխուս, վա՛հ գլխուս. ղուզո՛ւկս, իմ միա՛կ*

կեանքս՝ կենդանացի՛ր, բա՛ց աչերդ, չէ նէ՛ ես ալ քեզի պէս պիտի մեռնիմ. Հասի՛ք, Հասի՛ք. — Հասի՛ք պոռա՛մ։

ԳԱԲՈՒԼԷՏ կը մտնէ։

ԳԱԲ. Ի՛նչ ալ ամօթ է, բերէք Ճիւլիէդդան, փեսացուն եկաւ։

ՍՆՈՒՅՑ. Այն մեռա՜ւ, գնա՛ց ալ, մեռա՜ւ. ափսոսալի՜ օր։

ՏԻԿ. ԳԱԲ. Ափսոսալի՜ օր. մեռա՜ւ, մեռա՜ւ, մեռա՜ւ։

ԳԱԲ. Հի՛. տեսնեմ անգամ մի. — վա՜հ, վա՜հ. ափսո՜ս. պաղե՛ր է. արիւնը դադրե՛ր է. անդամները փայտ են կտրեր. կեանքն՝ այս շրթունքներէն շատո՛նց զատուեր է. մահն իր վրայ այնպէս իջեր է, ինչպէս որ հովտի մէջ գտնուած մէկ հատիկ ալինտ սիրուն ծաղկին վրայ՝ ժամանակէ դուրս ձիւն իջնալով կը տառի։ Անիծեա՜լ ժամ. վատաբա՜ղդ ծեր։

ՍՆՈՒՅՑ. Ո՛վ ողբալի օր։

ՏԻԿ. ԳԱԲ. Ո՛հ, թշուա՜ռ ժամ։

ԳԱԲ. Մահը, որ զինք մեր մէջէն յափշտակելով զիս սուգի մէջ կը թողու, լեզուս կը կապէ և չթողուր բերնիս որ խօսի։

Հայր ԼԱՒՐԷՆՏԻՈՍ և ՊԱՐԻՍ՝ երաժիշտներու հետ կը մտնեն։

Հ. ԼԱՒ. Հրամայեցէք, նոր հարսը պատրաստ է որ ժամ տանինք։

ԳԱԲ. Պատրաստ է երթալու՝ և երբէք ետ չդառնալու։ (Պարիսին) — Զաւա՛կս, հարսանեացդ առջի գիշերը, մահը՝ հարսնցուիդ անկողինն է մտեր։ — Նայեցէ՛ք, ահա՛ պառկած կեցեր է, ծաղիկի պէս փթթած ժամանակը՝ մահը զինք ծաղկապղծեց։ Փեսացուս մա՛հն է եղեր, աղջկանս հե՛տ է պսակուեր։ Ես պիտի մեռնիմ, ու ամեն բան իրեն թողում. այս կեանքը թող տալէն ետք՝ ամեն բան մահուանն է։

ՊԱՐ. Ես մինչև հիմա այս օրս տեսնելու համար կ'ըսպասեմ եղեր, ու այս օրն ալ ինքզինք այսպէս պիտի ցուցնէ եղեր ինծի։

ՏԻԿ. ԳԱԲ. Անիծեա՜լ, ապերջանի՜կ, աղետալի՜, անարգելի՜ օր. ամենաթշուա՜ռ ժամ, զորպիսին, ժամանակը՝ իր պանդխտութեան յարատև ընթացքին մէջ երբէք տեսած չէր։ Ես մինակ մէկ զա-

ռակ, մէկ խեղճ զաւակ, մէկ հատիկ խեղճ ու սիրելի զաւակ մ'ունէի, բոլոր աշխարհի երես մինակ այս մէկ հատիկն ունէի որ հետն ուրախանամ ու մխիթարուիմ, նայեցէք որ աչքիս առջեւէն անգութ մահը պիտի գայ առնէ եղեր։

ՍՆՈՒՑ. Օ՛վ թշուառութիւն. ո՛վ թշուառական, աղէողո՛րմ, տարաբա՛խտ օր, ամենակսկծալի՛ օր, ամենաթշուա՛ռ օր, զոր երբէք կեանքիս մէջ, բնաւ երբէք տեսած չունէի. ո՛վ չար օր, ո՛վ զարշելի օր, ո՛վ աղետաբեր օր, այս ի՛նչ ատելի օր է եղեր. ասոր պէս ալ սեւ օր տեսնուած է եղեր արդեօք. ո՛վ դժբաղդ օր, ո՛վ չարաբախտ օր։

ՊԱՐ. Ո՛հ, նենգաւո՛ր, ապահարզանի՛չ, չարաբե՛ր, ձաղատուած, սպանի՛չ և ամենաարհամարհելի՛ մահ, նենգեցիր զիս, անգո՛ւթ մահ, անգթութեամբդ գրեթէ կործանեցիր զիս։ — Ա՛հ, սէ՛ր իմ, կեա՛նք իմ։ — Այլ ես իմ կենդանի սիրականս չեմ, այլ՝ մեռեալ սիրուհիս։

ԳԱՊ. Սիրելի զաւա՛կս. հակառակուած, վշտացուած, անարգուած, մարտիրոսացած մեռար. — ո՛հ վշտացուցիչ և դժարգահատ ժամանակ, ինչո՛ւ համար եկար հիմա որ մեր անդորրութիւնը վրդովես։ Ա՛հ, զաւա՛կս, զաւա՛կս. — զաւակս չէ՝ այլ հոգի՛ս։ — Իրա՛ւ մեռար, մեռա՞ր հիմա։ Վա՛հ. վա՛հ, զաւակս մեռե՛ր է, զաւկիս հետ բոլոր ուրախութիւններս ալ թաղուած են։

Հ. ԼՈՐ. Է՛, կ'օգտէ ալ, ամօթ է. խռովութեանց դարմանը՝ այս ձեր հանած խռովայուզմունքներով չըդտնուիր։ Երկինք և դուք՝ այս սիրուն աղջկան բաժնեկից էիք, հիմա Երկինք բոլորն ալ առաւ, և աղջկան համար աւելի աղէկ եղաւ. դուք ձեր մասը՝ մահուան ձեռքէն ազատ չէիք կրնար պահել, բայց Երկինք՝ իր մասը ի կեանս յաւիտենից կը պահէ։ Ձեր ամենամեծ բաղձանքը՝ իրեան յառաջադիմութիւն ընելը տեսնելնիդ էր, զոր ձեր երկինքն սեպած էիք. հիմա որ ինք ամպերէն շատ վեր մինչև նոյն իսկ երկնից բարձրութիւնն յառաջադիմութիւն ըրաւ, անոր համա՞ր կը լաք։ Ափսո՛ս, այս տեսակ սիրով, ձեր զաւակն այնչափ դէշ սիրած կ'ըլլաք, որ զինք աղէկ վիճակի մէջ տեսնելնուդ համար խելքերնիդ գլխերնէդ երթալու պէս կը ցուցնէք։ Ան կինը, որ ամուսնութենէ ետք եր-

կար կ'ապրի, իրեն համար աղէկ ամուսնութիւն ունեցած չըլլար. բայց այն կինը ամենէ աղէկ ամուսնութիւն ունեցած կ'ըլլայ, որ կարգուելէն ետք երիտասարդուհի կը մնայ։ Սրբեցէ՛ք արտասուքնի, բերէ՛ք ձեր խնկունիները որ այս շնորհալի մարմինը զարդարենք, և ըստ սովորութեան, իւր ամենէ փառաւոր լաթերովը եկեղեցի տանինք. ինչու որ, թէև գորովասէր բնութիւննիս կը պահանջէ որ ամենքս ալ ողբանք, այսու ամենայնիւ, բնութեան արտասուքները՝ զատողութեան հպատակակամութիւնն է։

ԳԱԲ. Ո՛հ, հարսանեկան խնճոյից համար ըրած բոլոր պատրաստութիւննիս, սգալի յուղարկաւորութեան փոխուեցան. մեր նուագարանաց տեղ՝ զանգակներուն ընդհատեալ ղօղանջիւնները պիտի լսենք. մեր հարսանեաց ուրախութիւններուն տեղ՝ տրտմերես թաղմանահանդէսը պիտ' ունենանք. մեր հարսներգական օրհներգութեանց տեղ՝ դամբանական հոգեպաշտօն պիտի կատարեն. և մեր հարսնապսակ ծաղիկները՝ մեռելաթաղ մարմնոյ զարդարանք պիտ' ըլլան և ամեն բան ներհակադարձ պիտ' ըլլայ։

Հ. ԼԱՒ. Տէ՛ր իմ, ներս գնացէք. — Տիկին, հրամանքդ ալ հետը գնացէք. — Տէ՛ր Պարիս, հրամանքդ ալ գնացէք. թո՛ղ ամեն ոք՝ այս սիրուն մեռելին ետևէն մինչև գերեզման երթալու պատրաստուի։ Ո՛վ գիտէ, Աստուծոյ դէմ ինչ մեծ մեղք գործած էք եղեր, որ իր բարկութիւնը երեսնուդ կը զարնէ. ալ աւելի մի՛ բարկացնէք զինք՝ իր անհասանելի կամքին դէմ կենալով։

(Գաբուլէթ, Տիկ. Գաբուլէթ, Պարիս և Հայր Լաւրէնտիոս կ'ելլեն։)

Ա. ԵՐԱԺ. Ճշմարիտ կ'ըսեմ, նուագարաննիս տեղը դնենք ու ելնենք երթանք աւելի աղէկ կ'ընենք։

ՍՆՈՒՑ. Հապա, ինչ պիտ' ընէք, բարի մարդիկ, տեղերնին դրէ՛ք, ելէք գնացէ՛ք. ինչու որ գիտէք աղէկ, որ պինդ կսկծալի վիճակի մէջ ենք։ (Սնուցիչ կ'ելլէ։)

Ա. ԵՐԱԺ. Ճշմարիտ վկայ, ասանկ բաները, այսօր մէկ՝ վաղը երկու, հետևեալ օրը կը մոռցուին։

ՊԵՏՐՈՍ կը մտնէ։

ՊԵՏ. Երաժիշտնե՛ր, ինձ նայեցէք, երաժիշտնե՛ր, Սփոփանք

սրտին, հնչեցուցէք, Սփոփանք սրտին. կ'աղաչեմ, կեանքս կը սիրէք նէ՝ Սփոփանք սրտին հնչեցուցէք։

Ա. ԵՐԱԺ. Ինչո՞ւ համար Սփոփանք սրտին։

ՊԵՏ. Ինչու որ, ա՜հ, երաժիշտներ, գիտէք թէ սիրտս ինքնիրեն կը հնչէ, — Սիրտ իմ լի է կըսկըծանօք. կ'աղաչեմ, սանկ քաղցրաւաչ եղանակ մի նուագեցէք որ մխիթարուիմ։

Բ. ԵՐԱԺ. Սրտերնիս կտրուած է, և հիմա երաժշտութիւն աւաչելու ժամանակը չէ։

ՊԵՏ. Ուրեմն բան մի չը՞պիտի հնչեցնէք։

Բ. ԵՐԱԺ. Ո՛չ։

ՊԵՏ. Ուրեմն ես ալ կը տամ ձեզ ձայնաւորը։

Ա. ԵՐԱԺ. Ի՞նչը պիտի տաք։

ՊԵՏ. Այսինքն, ստակ չէ տալուքս, ճշմարիտ. այլ թղթախաղութեան դասը, տէգին թագաւորը տամ ձեզ։

Ա. ԵՐԱԺ. Ուրեմն ես ալ արքանեակը տամ։

ՊԵՏ. Այն ատեն ես ալ արքանեակին կացինը գանկերնու գլխոյ կ'իջեցնեմ։ Այնպէս կորձերն ալ պինտ չեմ երկնցներ, այլ րէ կամ ֆաէն կը հնչեցնեմ։ Խազկցա՞ք հիմա։[1])

Ա. ԵՐԱԺ. Հը՛. մեզ կը հրէացնէք, մեզ կը ֆայացնէք, և մեզ խազ կ'ընէք, ա՛։

Բ. ԵՐԱԺ. Կ'աղաչեմ, դաշոյննիդ պատեննեցէ՛ք և իմաստութիւննիդ մերկացուցէ՛ք։

ՊԵՏ. Ուրեմն իմաստութեամբս կռուիմ հետերնիդ. այսինքն երկաթանման խելքովս զձեզ փափկացնեմ ու երկաթ դաշոյնս նորէն պատենեմ. — մարդու պէս պատասխան մի տուէք ինձ նայիմ.

Երբ թախիծ վիշտեր սիրտ վիրաւորեն,
Եւ սըրտաճըմլիկ ցաւեր մեզ ճըզնշեն.
Յայնժամ աժուշտին[2]) ձայնն արծաթեղէն,

[1]) Փոխանակ՝ Հանկցաք։ Այս պարբերութեանց մէջ դարձեալ վարպետօրէն բառախաղութիւններ ըրած է հեղինակը։ Ծ. Թ.

[2]) Իբր՝ մուզիքոս, երաժիշտ բառէ յառաջ եկած, Գուցէ երաժիշտին ալ՝ երգած ճիշդի աղճատուածը ըլլայ։ Թ.

Ինչու՞ համար արծաթեղէն յայն. ածուղխին յայնը ինչու՞ արծաթեղէն պէտ՝ ըլլայ եղեր։ Դուք ի՞նչ կ՚ըսէք, Սիմոն Բամբաթելեան։

Ա. ԵՐԱԺ. Հը՞հ, չէք գիտեր, տէր իմ. ինչու որ, արծաթն անոյշ ձայն ունի։

ԳԵՑ. Շատ աղէկ։ Դուք ի՞նչ կ՚ըսէք, Յովսէփ Նրբալարեան։

Բ. ԵՐԱԺ. Ես ըսեմ ինչու համար արծաթեղէն յայն ունի, ըստ որում երաժիշտ՝ ածուղխին յայնը արծաթի համար կը հանեն։

ԳԵՑ. Դուք ալ շատ աղէկ։ — Դուք ի՞նչ կ՚ըսէք, Յակոբ Երգապետեան։

Գ. ԵՐԱԺ. Ճշմարիտ, ես ալ չեմ գիտեր ինչ ըսելիքս։

ԳԵՑ. Օ՛, մեծապէս շնորհակալ եմ, իրաւցնէ երգապետ ես եղեր. ահա՛ ես քու տեղ պատասխան տամ. գիտէ՞ք ինչու համար ածուղխին յայնն արծաթեղէն է, ըստ որում ձեզի պէս վարպետները պինտ քիչ անգամ ձեռքերնին ոսկի կ՚անցունեն ածուղխ հնչեցընելնուն համար։

Ցայնժամ աժուչտին ձայնն արծաթեղէն,
Վաղաճաս օգնով կ՚ըսփոփէ անդրէն:

(Երգեւլ չ՚եշեւ։)

Ա. ԵՐԱԺ. Այս ի՞նչ ժանտախտադէմ հանած վարածին մէկն է եղեր։

Բ. ԵՐԱԺ. Թո՛ղ կորսուի երթայ. է՛շը. քալեցէք ներս երթանք, սպասորներուն քով նստինք ու ճաշուն սպասենք։ (չ՚եշեն։)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ե.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

Մանդուա. — Փողոց մի։

ՌՈՄԷՕՍ կը մտնէ։

ՌՈՄ. Թէ որ քունին շողոքորթիչ երևոյթներուն հաւատ ընծայել պէտք եմ՝ երազներս կը գուշակեն, որ պիտի զուարճալի լուրեր պիտ՝ առնեմ շատ չանցած։ Սրտիս տէրը և իշխանը[1]), ծանրութիւն մի չտուած նստած է իւր աթոռին մէջ. բոլոր այս օրս, խելքըս միտքս տարօրինաբար պինտ հոգեզուարճ խորհրդածութեամբք զբաղած է։ Երազիս մէջ տեսայ, որ սիրականս եկեր ու զիս մեռած գտեր է. (տարօրինա՛կ երազ, որ կը թողու մեռած մարդի մ՝որ մտածէ) և իմ շրթունքս համբուրելովն՝ այնպիսի կենսաբաշխ շունչեր ազդեր է, որ վերակենդաներ ու կայսր մ՝եղեր եմ։ Ա՛հ, արգեօք նոյն ինքն սիրականս որ ձեռք անցունեմ՝ որքան երջանիկ եղած կ՚ըլլամ, երբ իւր սիրոյն ստուերներէն միայն այսքան հաճեցուցիչ վայելմունքներ կ՚ըզգամ։

ՊԱԼԹԱԶԱՐ կը մտնէ։

Հա՛հ, Վերոնայէն լուր եկա՛ւ։ — Ի՞նչ կայ, ի՞նչ չկայ, Պալթազար. Հայր Լաւրէնտիոսէն նամակ չբերի՞ր. Տիկինս ի՞նչպէս է. հայրս աղէ՞կ է. Ճիւլիէդդաս ինտո՞ր է. նորէն կը հարցնեմ. վասն զի, բան մի գէշ չկրնար ըլլալ, թէ որ ինք աղէկ ըլլայ։

ՊԱԼ. Քանզի որ ինք աղէկ վիճակի մէջ է, բան մի գէշ չկրնար ըլլալ. իւր մարմինը Գափուլեանց դամբանոցը ամփոփուած է, և իւր անմահ մասը հրեշտակաց հետ կը բնակի. զինք իւր նախահարց ստորերկրեայ ընդունարանին մէջ զետեղելնին աչօքս տեսնե-

[1]) Որ է, Սէրը։ Թն.

լէս եսք՝ խուլյն սուրհանդակի պէս վազեցի՝ որ գամ ձեզ իմաց տամ։ Ներեցէք ինձ, տէ՛ր իմ, ձեզ այս չարագոյժ լուրը տալուս, բայց այն ալ՝ յիշեցէք, որ իմ պաշտօնս կատարելու հրամանը տուած էիք ինձ։

ՀՌՈ. Իրա՞ւ ճիշդ ատա՞նկ է. ա՜հ. Երկինք, կռիւ ունիմ քեզ հետ։ — Դուն իմ բնակարանս գիտես, գնա՛ շուտ թուղթ ու մելան պատրաստէ, սուրհանդակի ձիեր վարձէ. այս գիշեր ճամբայ պիտ՝ ելնեմ։

ՊԱԼ. Կ'աղաչեմ, տէ՛ր իմ, ներեցէք որ ձեզ այս հանգամանաց մէջ չթողում. ըստ որում դէմքերնուդ գոյնը՝ բոլորովին փոխուած և այլանդակ բան մ'եղաք, կը վախնամ որ գլուխնիդ փորձանք մը չգայ։

ՀՌՈ. Փը՛հ. կը սխալիս. թո՛ղ զիս, գնա՛ քեզ պատուիրածս ըրէ. Հայր Լաւրենտիոս ինծի համար նամակ չտուա՞ւ քեզ։

ՊԱԼ. Չտուաւ, մեծապատիւ տէր։

ՀՌՈ. Հոգ չէ, վազէ գնա՛ ու ըսա ձիերը վարձէ. ես ալ հիմա խուլյն ետեւէդ կը հասնիմ։ (Պալթազար կ'ելնէ։)

Է՛յ, Ճիւլիետտա, այս գիշեր ես քեզի հետ պիտի պառկիմ։ Նայինք ինչ միջոց պիտի բանեցնեմ. — Ո՛հ, չարութիւն, ինչպէս երագահաս ես յուսահատեալ մարդու մը մտածութեանց մէջ մտնելու։ Միտքս ինկաւ հիմա, ճշդապէս դեղավաճառ մը կայ, — որ սա տեղերը կը բնակի և վերջերս ալ աչքիս զարկաւ անգամ մը, որ հինումին լաթերով, ճակատը խորշխորշած, նստեր բոյսեր կը փետտորտէր. պինտ նիհար կ'երևար, ողորմելի թշուառութիւն մը զինք մինչև ոսկորներուն դիմացուցեր էր, իւր կարօտահաս խանութին մէջ՝ կրիայ մը կախուած էր, յարդալից ալլիգատոր[1]) մը և ուրիշ տձև ձկներու մորթեր կային. իւր դարաններուն վրայ մէկ չափ աղտոտ պարապ տուփեր, կանեղէն կանաչ անօթներ, փամփուշտներ, ժանանեխի հունտեր, հակերու կապերէն աւելցած առասաններու կտորուանք, ու քանի մը հատ չորցած վարդանկանակներ կային, որոց ամենն ալ հոն հոս ցրուած էին որ խանութին

[1]) Արևելեան Հնդկաստանի մէջ գտնուած տեսակ մը կոկորդիլոս։ Ծ. Թ.

մէջ ցոյցատես մ՚ըլլայ։ Այն ժամանակ՝ այս խեղճ անձին վիճակը ոչինչ բան է ըսի ես ինքնիրենս․ թէ որ մէկը հիմա թոյնի կարօտութիւն ունենայ՝ որու վաճառումը Մանդուայի մէջ անմիջական մահուամբ արգիլեալ է, այս տեղս բնակող խղճալի թշուառականը ծախելու կարող է։ Ո՛հ, այս խորհուրդը՝ կարօտութիւնն ունենալէս առաջ մտքէս անցաւ․ և այս միևնոյն պարէնակարօտ մարդը պէտք է որ ծախէ ինձ։ Ըստ յիշողութեանս՝ կարծեմ որ սա ըլլալ պէտք է իւր տունը։ Այսօր տօն ըլլալուն՝ նզովից արմատին խանութն ալ գոց է։ — Ի՛նձ նայէ, հօ՛, դեղավաճառ։

ԴԵՂԱՎԱՃԱՌ եւ Հռոմէ։

ԴԵՂ․ Ո՞վ է զիս այսպէս բարձրաձայն կանչողը։

ՀՌՈ․ Հո՛ս եկուր, մա՛րդ։ — Կը նայիմ որ դուն աղքատ մարդուն մէկն ես․ բռնէ՛, ա՛ռ քեզի քառասուն ոսկի ու տրամ մի թոյն տուր ինձ․ բայց այնպէս զօրաւոր և ազդու տեսակէն ըլլայ, որ խըմուածին պէս բոլոր ջիղերուն մէջ թափանցէ, աշխարհատեաց խըմողը՝ իսկոյն ինկնի մեռնի․ և իւր մարմինը՝ մահաստու թնդանօթին ծակէն բռնկած վառօդին երագութեամբ դուրս ելնելով փճանալուն նման, անմիջապէս շունչը ցնդի։

ԴԵՂ․ Ես այդպիսի մահառիթ դեղօրայներ ունիմ․ սակայն Մանդուայի օրէնքը՝ այդ բանը ծախողին մահ կ՚ըսպառնայ։

ՀՌՈ․ Դուն որ այդքան թշուառութեան և այդքան խղճալի տնանկութեան մէջ ես, մահուանէ՞ կը վախնաս․ սովատանջութիւնը այտերուդ վրայ գծագրուած է, կարօտութիւնը և չքաւորութիւնը աչքերէդ կ՚երևի, կռնկէդ կախուած պատռտած լաթերդ քու աղքատութիւնդ կը յայտնեն․ ո՛չ աշխարհք բարեկամդ է և ո՛չ աշխարհի օրէնքը․ աշխարհ՝ քեզ բնաւ օրէնք չշնորհեր որ ինքզինքդ հարստացնես․ ուրեմն, ինքզինքդ մ՚ա՛ղքատցներ, այլ խօրտակէ՛ այդ օրէնքը և ա՛ռ սա։

ԴԵՂ․ Տէ՛ր իմ, գիտցած ըլլաք որ աղքատութիւնս է և ոչ թէ կամքս որ հաւանութիւն կը տայ։

ՀՌՈ․ Ես քու աղքատութիւնդ կը հատուցանեմ և ոչ թէ կամքդ։

ԴԵՂ․ Սա մահադեղն ինչ տեսակ ջրի մէջ որ կ՚ուզէք հալեցու-

ցէք ու անիկէ՝ որ խմեցէք և քսան մարդոց ալ ույժ ունենայք՝ ձեզ շիփ-շիտակ անդիու աշխարհ կը վաղառաքէ ։

ՀՌՈ. Ա՛ռ ոսկիներդ, որք մարդուս հոգին՝ աւոր զօրութենէ չար ևս կը թունաւորեն այս աղցաւոր աշխարհիս մէջ աւելի շատ սպանութիւններ ընելով քան զայս չնչին բաղադրութիւնները զորս վաճառելու կ'արգիլեն զքեզ. Թոյնը՝ ես ծախեցի քեզ, դուն ինձ բան չծախեցիր ։ Երթաս բարով, գնա՛ ուտելիք գնէ ու փորդ կըշտացո՛ւր ։ — Եկո՛ւր նայինք կենսադեղ և ոչ թէ մահադեղ. հետս՝ Ճիւլիէդդայի գերեզմանն եկուր որ հոն տեղ ինձ ծառայութիւն մ'ընես ։ (կ'ելնէն ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍի խուցը։

Հայր ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ կը մտնէ ։

Հ. ՅՈՎՀ. Տէ՛ր Փրանչիսկեան, Հա՛յր Լաւրենտիոս, ո՞ւր ես, տէ՛ր եղբայր ։

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ կը մտնէ ։

Հ. ԼԱՒ. Այս ձայնը Հայր Յովհաննէսինն ըլլալու է ։ — Բարի եկիր Մանդուայէ. Հռոմէոսն ինչ ըսաւ. կամ թէ որ իր դիտաւորութիւնը գրով իմացուց՝ ո՞ւր է նամակը ։

Հ. ՅՈՎՀ. Ես՝ գնացեր էի որ մեր կարգէն բոկոտն կրօնաւոր մի գտնեմ, որպէս զի ինծի հետ ընկերութիւն ընէ ։ Այս կրօնաւորը քաղքիս տան մի մէջ հիւանդի մի քով այցելութեան գնացեր էր. երբ զինք հոն տեղ գտայ, քաղքիս առողջապահական լրտեսները՝ կասկածի երթալով որ չըլլայ թէ քաղքին մէջ տարածուած տարափոխիկ ժանտախտովը համակեալ ըլլայ նոյն տունն ալ ուր կը գտնուէինք երկուքս, դռները վրանիս փակել տուին ու չթողուցին մեզ որ դուրս ելնենք. ահա՛ այս պատճառաւ ալ հոն արգիլուելով չկրցի Մանդուա երթալ ։

Հ. ԼԱՒ. Նամակս ո՞վ տարաւ ուրեմն Հռոմէոսին ։

Հ. ՅՈՎՀ. Չկրցի խրկել, — ահա՛, քովս է — և ո՛չ մարդ մ'իսկ

դտայ որ առնէ զայն քեզ բերէ, ինչու որ ամեն մարդ ժանտախտի վարակմանէ կը վախնար։

Հ. ԼՈՐ. Ապերջանի՜կ բաղդ. եղբայրութիւննիս վկայ որ փուճ նամակ չէր, այլ՝ սիրոյ վերաբերեալ պինտ կարեւոր գիր մ'էր, որուն յետաձգումը՝ շատ վտանգաւոր հետեւութիւններ պիտի պատճառէ։ — Հա՛յր Յովհաննէս, գնա՛ շուտ երկաթ ցող մի գտի՛ր ու շիտակ հոս խուցս բե՛ր։

Հ. ՅՈՎՀ. Հիմա, եղբայր, իսկոյն երթամ բերեմ։ (Կ'ելնէ։)

Հ. ԼՈՐ. Հիմա ես մինակս գերեզմանատունն երթալ պէտք եմ իսկոյն. ասկէ մինչեւ երեք ժամ սիրուն Ճիւլիէդդա պիտ՝ ընթափի. արդեօք ո՛րքան պիտի մեղադրէ զիս, որ Հռոմէոս այս դէպքերէն բան մ'իմացած չէ. բայց նորէն Մանդուա գիր կը գրեմ ու մինչեւ Հռոմէոսին գալը՝ զայն իմ խցիս մէջ կը պահեմ. ափսո՛ս խեղճ հոգի, որ մեռելոց գերեզմանին մէջ պահուած է։ (Կ'ելնէ։)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Գերեզմանապարտէզ մի. մէջը՝ **ԳԱՊՈՒԼԵԱՆՑ** ցեղին վերաբերեալ Գերեզմանարանը։

ՊԱՐԻՍ և իւր Մանկլաւիկ՝ ձեռքը ծաղիկներ ու ջահ մը։

ՊԱՐ. Մա՛նչ, ջահդ ինծ տուր. գնա՛ մէկ դի քաշուէ՛։ Սակայն, մո՛ւ մարէ՛, վասն զի չեմ ուզեր որ մարդ զիս հոս տեսնէ։ Գնա՛ սա գեղձ ծառերուն տակ երկնցի՛ր, բայց ականջդ՝ այնպէս մօտ պիտի բռնես փապարապեղ հողին վրայ, (որ այնքան անգամներ գերեզման բացուելով փափկացած ու փշրուն եղած է) որ գերեզմանատան մէջ ոտքի ձայն մ'առածիդ պէս, սուլելու ես իսկոյն որ իմանամ թէ բանի մի մօտենալը լսած ես։ Սա ծաղիկներն ինծ տուր։ Ըսածիս պէս ըրէ, գնա՛։

ՄԱՆԿԼ. Ես գրեթէ կը սոսկամ մինակ կենալու ասանկ գերեզմանապարտէզի մի մէջ. սակայն, ա՛ղէ նայիմ, վտանգն աչքս առնեմ։ (Մէկդի կը քաշուի։)

ՊԱՐ. Սիրո՛ւն ծաղիկս, քու հարսանեկան անկողինդ ծաղիկներով

կը զարդարեմ. Երջանիկ դերեզման, որ շրջապատիդ մէջ՝ յաւիտենականութեան ամենակատարեալ տիպարը կը պարունակես։ Ա՛ս նուշիկ Ճիւլիէթդա, որ հրեշտակաց հետ կը բնակիս, ընդունէ՛ ձեռքերէս այս վերջին յարգանքս ալ որ կենդանութեանդ ժամանակ զքեզ պատուեցի ու մահուանդ ժամանակ՝ գամբանական գովասանօք գերեզմանդ կը պաշտեմ։ (Մանչը կը սուլէ։)
Մանչը ձայն կը տայ, կ'երեւի թէ մէկու մի մօտենալը լսած է։ Ի՞նչ անիծեալ ոտքեր են արդեօք որ այս գիշեր այս կողմերը կը թափառին որ յուղարկաւորականս և Ճշմարիտ սիրոյս հոգեպաշտօնը խափանեն։ Ի՛նչ. ջահո՛վ կը գան։ — Գիշե՛ր, մթութեամբդ խաւարապատէ՛ զիս պահիկ մի։ (Մէկ դի կը քաշուի։)

ՀՌՈՄԷՈՍ կը մտնէ ՊԱԼԹԱԶԱՐԻՆ հետ, որ ջահ, բահ եւայլն ունի։

ՀՌՈ. Տո՛ւր ինձ սա բահն ու երկաթեայ ցողը։ Բռնէ՛, ա՛ռ սա նամակը. վաղն առտու կանուխ միտքդ ըլլայ որ զայն իմ սիրելի հօրս տաս։ Ջահը ձե՛ռքս տուր։ Ի տոյժ կենացդ կը պատուիրեմ զքեզ որ մէկ դի կենաս ու ինչ որ տեսնես կամ ինչ որ լսես՝ չգաս երբէք ու գործս չարգիլես։ Մահուան այս անկողնոյն մէջ իջնելուս մասամբ ի՛ւ իք դիտաւորութիւնն՝ իմ սիրականիս երեսը տեսնելն ու գլխաւորապէս իր անկենդան մատէն թանկագին մատանի մ'առնելն է, մատանի մի՝ զոր այս սիրարծարծութեան պաշտօնիս մէջ մատս պիտ՛ անցունեմ. աղէ՛, գնա՛, քաշուէ՛ նայիմ։ Բայց, գիտցած ըլլաս, թէ որ հետաքննութեամբ ետ դառնաս, որ ինչ միտք ունենալս աչահսկես, կենդանի՛ է տէր, մարմինդ անդամ անդամ կը յօշատեմ և յօշուածոյքդ այս մեռելաքաղց գերեզմանին մէջ կը ցրուեմ, ժամանակն ու խորհուրդներս վերջին աստիճանի կատղութեան մի հասած են ու կրնամ ըսել որ անօթութեամբ յարձակող վագրներէ ու մռնչող ծովէն աւելի վայրագ և շատ աւելի անողորմ են։

ՊԱԼ. Հիմա կ'երթամ, տէր իմ, ու ձեզ շփոթութիւն չեմ տար։

ՀՌՈ. Ահա՛ այդ կերպով ինծ բարեկամութիւն ըրած կ'ըլլաս։ — Ա՛ռ սա. ապրէ՛ս ու յաջողութիւն գտնես. երթաս բարեաւ, բարի ընկերս։

ՊԱԼ. Այսու ամենայնիւ, ես այս կողմերը տեղ մը կը պահուըտիմ. իր տեսնուածքէն կը վախնամ և իր խորհրդոց վրայ կը կասկածիմ։ (Մէկ դի կը քաշուի։)

ՀՌՈ. Հիմա զազրալի վի՛հ, մահուան մէջք, որ երկրի ամենասիրելի պատառովը խճողեցար, ահա այսպէս ոյժ կը բանեցնեմ են որ քու փտտած կլափդ բանամ։ (Գերեզմանին դուռը կը ջախջախէ ու կը բանայ) Եւ հեծկաբար, հիմա քեզ աւելի սնունդ պիտի տամ որ լափլիզես։

ՊԱՐ. Ահա այն աքսորեալ գարշելի Մոնդագեանը, որ իմ սիրականիս քեռորդին սպաննեց, — որու կսկիծէ, ինչպէս որ կարծուած է, այս սիրուն արարածուհին իր կեանքը կորսնցուց. — ահա հոս կը գայ որ մեռեալ մարմնոց կոպտաբարոյ անպատուութիւն մ'ընէ. հիմա կը ձերբակալեմ զինք։ (Յառաջ կը գայ։)
Դադրեցո՛ւր քու սրբապիղծ ջանքերդ, գարշելի Մոնդագեան. վրէժխնդրութիւնը մահուանէ անդին կրնա՞յ ձգտիլ. դատապարտեալ անզգամ, ձերբակալեալ ես. հնազանդէ՛ ու հետս եկուր. ինչու որ դուն պէտք է որ մեռնիս։

ՀՌՈ. Յիրաւի մեռնիլ պէտք եմ. ահա ես ալ ատոր համար հոս եկայ։ Սիրելի՛, ազնի՛ւ երիտասարդ, ինծի պէս յուսահատեալ մարդը մի՛ փորձեր բնաւ, բայց գնա իսկոյն և զիս ալ իմ գործիս թո՛ղ. — անցած գացածները մտքէդ անցո՛ւր հեղ մը, որ քստմնեցնեն զքեզ։ — Կը թախանձեմ, երիտասարդ, կատղութիւնս զըրգռելով՝ գլխուս վրայ ուրիշ մեղք մ'ալ մի՛ դիզեր։ — Ա՛հ, բայց գնա, Ճշմարիտ Աստուած, զքեզ իմ անձէս աւելի սիրելուս կ'ըսեմ. ինչու որ ես՝ ինքզինքիս դէմ զինեալ եկայ հոս. մի՛ կենար, երթալը նայէ. — ապրէ՝ ու ետքն օրհնէ զիս — խենդ մարդու մը գթութեամբ ազատեցայ ըսելով։

ՊԱՐ. Կը մերժեմ քու սպառնաձայնութիւններդ ու պատժապարտի մը պէս կալեա՛լ ես հոս։

ՀՌՈ. Դո՛ւն կը հրապուրախիզախես զիս, ծօ. ե՛լ նայիմ գիմացս։ (Կը կռուին։)

ՄԱՆԿԼ. Ո՛հ, Աստուած իմ, կը պատերազմի՛ն, երթամ պահապանները կանչեմ։ (Մանկլաւիկ կ'ելնէ։)

ԳԱՐ. Ո՛հ, մահակոծեցա՛յ։ (Կ'ինկնի։) — Թէ որ գթած ես, բայց գերեզմանը, ու գլխս Ճիւլիէդդայի քով դի՛ր։ (Կը մեռնի։)

ՀՌՈ. Այո՛, հապա, հի՛մա իսկոյն։ — Երեսդ նայիմ անգամ մի։ — Հը՛, Մերկուտիոսի ազգականը, ազնուական Պարիս կոմսն է։ — Ծառայս ինծի ի՞նչ կ'ըսէր ճամբան, որուն աղէկ մտիկ չը-կրցայ ընել խելքս ցնդած ըլլալուն։ Կարծեմ որ ըսաւ, թէ Պարիս՝ Ճիւլիէդդայի հետ պիտի կարգուէր. այնպէս չըսա՞ւ արդեօք, թէ ինծի այնպէս եկաւ որ անանկ ըսաւ. ես ալ խե՛նդ եմ, ինչ եմ չեմ գիտեր, որ Ճիւլիէդդային համար խօսիլը լսելով ասանկ եմ հասկցեր։ — Ո՛հ, տո՛ւր ինձ ձեռքդ, որ դառնահամբոյր թշուառութեանց գրոց մէջ՝ ինծի պէս նշանակուած մէկն ես, ես քեզ յաղթափառ գերեզմանի մէջ թաղեմ, — գերեզմանի մէջ ըսի. ո՛հ, չէ՛, սպաննուած երիտասարդ, լապտերապալատի մի մէջ՝ ուր Ճիւլիէդդա կը պառկի և իւր գեղեցկութեամբը այս խաւար դամբանատունը ընդունելութեան համայնազուարճ դահլիճ մի դարձնելով՝ ճառագայթներով կը լուսաւորէ։ Մեռեա՛լ դի, պառկէ՛ այդ տեղ, ուր մեռած մարդէ մի կը թաղուիս։ (Պարիսը գերեզմանին մէջ դնելով) Ո՛րքան մարդիկ, իրենց մահուան կէտին, շատ անգամ զուարթ երեւցած են, զոր իրենց քով կեցողները՝ մահուանէ առաջ ճայթող փայլակն է կ'ըսեն։ Ո՛հ, ես ինտո՞ր փայլակն է ըսեմ ասոր։ — Ա՛հ, սիրակա՛նս, կնի՛կս. մահը՝ որ քո շնչոյդ քաղցրութեան մեղրը ծծեց, կարողութիւն չէ ունեցեր կապտել քեզմէ գեղեցկութիւնդ. դուն յաղթուած չես. գեղեցկութեան կարմիր դրօշմանիշը դեռ շրթանցդ և այտիցդ վրայ հաստատ կը կենայ, ու մահուան դեղին դրօշակը դեռ մինչև այդ տեղերը չէ հասեր։ — Դիպալտո՛ս, հո՞ս ես դուն ալ քո արիւնաթաթաւ պատանքիդ մէջ. ես քեզի ասկէց աւելի ի՞նչ շնորհք կրնամ ընել, որ այս ձեռօքս՝ որ երիտասարդութիւնդ քեզմէ անջատեց, իմինս ալ՝ քո թշնամիդ իսկ ըլլալով, ինձմէ զատել տամ։ Ներէ՛ ինձ, քեռորդի։ — Ա՛հ, սիրելի Ճիւլիէդդա, ինչո՞ւ համար դեռ այդքան գեղեցիկ ես։ Հաւատա՞լ պէ՞տք եմ, որ անմարմին մահը քեզ սիրահարեր է և թէ այն վատոյժ և անհաճելի հրէշը հոս խաւարին մէջ կը պահէ որ իր հարճն ընէ զքեզ։ Ահա ես ալ այս վախտս համար, միշտ

քովդ պիտի կենամ․ և այս խաւարամած ու յարագիշեր պալատին մէջ քովէդ չպիտի զատուիմ յաւիտեան․ ես ալ հոս, ես ալ այս տեղ պիտի մնամ, այն որդերուն մէջ, որք քու հեջուպուհիներդ են․ ո՛հ, հոս գնելու որոշեցի այլ ևս իմ յաւիտենական հանգըստարանս՝ այս աշխարհաձանձիր մարմնոյ վրայ դրուած չարաբաղդ աստղիս լուծը թօթափելով։ — Աչերս, վերջին անգամն ալ նայեցէք․ բազուկներս, վերջին անգամն ալ գրկախառնեցէք․ պըռկունքներս, ո՛հ, դուք, որ շնչառութեան դուներն էք, առաքինասէր համբուրիւ մը մնավաճառ մահուան անթուական դաշնագրութեանը կնիքնիդ կը կոխէք արդեօք։ (Թոյնը կանխելով։) Եկուր նայինք, դառն առաջնորդ, անախորժ ուղեցոյց։ Յուսահատեալ նաւուղիղ, վտանգաւոր ժայռերու վրայ նետէ հիմա յանկարծ ու խորտակէ սա ծովահար ու ձանձրացած նաւիկդ։ Ահա՛, սիրականս, քեզի համար կը խմեմ։ (Կը խմէ։) — Ա՛հ, դեղավաճառ, իրաւ ըսեր ես, այս ինչ ազդու դեղ է եղեր։ — Ահա՛ հիմա համբուրիւ մը կը մեռնիմ։ (Կը համբուրէ ու կը մեռնի։)

Գերեզմանապարտէզին միւս ծայրէն Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ կը մտնէ, ձեռքը լապտեր, լոմ ու բրիչ։

Հ. ԼԱՒ. Սուրբ Փրանչիսկոս, դուն օգնութեան հասիր․ այս գիշեր այս քանի՛ անգամ է որ ծերացեալ ոտքերս գերեզմաններուն հանդիպելով գթեց։ — Ո՛վ կայ այն տեղ, ո՛վ է այն որ այսպէս ուշ ատեն մեռելոց հետ ընկերութիւն կ'ընէ։

ՊԱԼ. Սա տեղ մէկը կայ, որ ձեր բարեկամն է և զձեզ շատ աղէկ կը ճանաչէ։

Հ. ԼԱՒ. Հա՛, Աստուած օրհնէ քեզ, գո՛ւն ես, ըսէ ինձ, սիրելի բարեկամս, նա վարի ջահը ինչո՞ւ համար ճճիներուն և աչափոր սկաւառակներուն լոյս տալու համար փուճ տեղը կը վառի․ թէ որ աչերս չեն սխալիր, Կապուլեանց գերեզմանատան մէջը կը վառի։

ՊԱԼ. Այո՛, տէր Հայր, իմ տէրս ալ հո՛ն է, որ ձեր սիրելի բարեկամն է։

Հ. ԼԱՒ. Ո՞վ է։

ՊԱՂ. *Հռոմէոսը։*

Հ. ԼԱՒ. *Ո՞րքան ժամանակ կայ որ հոն է։*

ՊԱՂ. *Լման կէս ժամ կայ։*

Հ. ԼԱՒ. *Հետս դամբարանն եկուր։*

ՊԱՂ. *Չեմ համարձակիր, տէ՛ր Հայր. իմ տէրս կարծէ որ ես ասկէ հեռացած եմ, ու մահ սպառնալով վախցուց զիս որ դաղտնարար հոս չկենամ և իւր նպատակը չիմանամ։*

Հ. ԼԱՒ. *Կեցի՛ր ուրեմն, ես մինակս երթամ։ — Վրաս սարսափ կը գայ. ա՜հ, շա՛տ կը վախնամ որ չարադէպ և աղէտաբեր բան մ'եղած ըլլայ։*

ՊԱՂ. *Ես հոս տեղ նա զեղձի ծառին տակ պառկած ատենս երազ տեսայ որ տէրս և ուրիշ անձ մի իրարու հետ կռուեր են ու տէրս սպաններ է զայն։*

Հ. ԼԱՒ. *Հռոմէ՛ոս.* ([illegible]) *ափսո՛ս, ափսո՛ս, այս ի՞նչ արիւն է, որ այս գերեզմանին քարակոփ բերանը ներկեր է։ — Ի՞նչ կը նշանակեն այս տիրազուրկ և արիւնաթաթախ սուրերը որ դունաթափ դետին նետուեր են այս խաղաղութեան վայրատեղին։*

(Դամբարանին մէջ կը մտնէ։)

Հռոմէ՛ոս, վա՜հ, դեղնա՛ծ։ — Միւսն ո՞վ է. ի՛նչ, Պարիսն ալ, արիւնի մէջ թաթախուած։ Ա՛հ, այն ի՛նչ ապաշնորհ ժամ է եղեր, որ ասանկ կոծելի դիպուածով մ'ինքզինք յանցաւոր կ'ընէ։ — Տիկինը կը շարժի՛։

ՃԻՒԼԻԷԴԴԱ կ'արթննայ և կ'ելնէ։

ՃԻՒԼ. *Ո՛հ, մխիթարիչ Հայր, ո՞ւր է ամուսինս. հիմա միտքս թնկաւ ուր տեղ պիտի գտնուէի, ուր որ եմ իրաւցնէ։ — Հռոմէոս ո՞ւր է։* (Ներսէն աղմուկ։)

Հ. ԼԱՒ. *Աղմուկ մի կը լսեմ, տիկի՛ն, սա մահուան՝ վարակախտութեան՝ և տարօրինակ քունի բոյնէն դո՛ւրս ել։ Անդիմադրելի կարողութիւն մի՝ մեր բոլոր նպատակները կործանեց. ե՛լ, ե՛լ երթանք, ամուսինդ՝ սա տեղ ծոցիդ մէջ մեռած է, նոյնպէս և Պարիսը. քալէ՛, ես զքեզ սրբակրօն միանձնուհեաց կուսանոցը կը դնեմ. այլ ևս բան հարցնելով մի՛ կենար. պահապանները վրայ*

կը հասնին. քալէ՛, քալէ՛ երթանք, աղջիկս Ճիւլիէդդա։ — (Նորէն աղմուկ) Ալ աւելի կենալու չեմ համարձակիր։ (կ'ելնէ։)

ՃԻՒԼ. Գնա՛, դո՛ւ գնա ասկից, ինչու որ ես չպիտ' երթամ։ — Այս ի՞նչ է, հարազատ սիրականիս ձեռքին մէջ կափուած բաժակ մի. հասկցայ, իւր կենաց' թոյնով տարաժամ մահ մ'է տուեր։ — Ա՜հ, տը՛նաշէն. ամէ՞նը խմեցիր, գէթ սիրոյ համար կաթիլ մի չթողուցի՞ր որ ետքն օգնէ ինձ։ — Գո՛նէ շրթունքդ համբուրեմ, գուցէ բարեբաղդաբար քիչ մի թոյն մնացած է վրանին, որով մխիթարական մահ մ'ընդունիմ։ (Կը համբուրէ։) Ո՜հ, շրթունքդ դեռ տաք են։

Ա. ՊԱՀ. (Ներսէն) Մա՛նչ, ցուցո՛ւր նայինք, — ո՞ր կողմէ։

ՃԻՒԼ. Մարդ կը գայ, աղմուկ կը լսեմ։ — Ուրեմն չերկնցնեմ։ — Ո՜վ երջանիկ դաշոյն. (Հռոմէոսի դաշոյնը յափշտակելով) ահա՛ քու պատեանդ, (Ինքզինք կը զարնէ) հո՛ս ժանգոտէ ու թո՛ղ որ մեռնիմ։ (Հռոմէոսի մարմնոյն վրայ կ'ինկնի ու կը մեռնի։)

ՊԱՀԱՊԱՆՆԵՐ ՊԱՐԻՍԻ Մանկլաւիկին հետ կը մտնեն։

ՄԱՆԿԼ. Ահա՛ սա կողմն է տեղը, նա՛ տեղ ուր որ ջահը կը վառի։

Ա. ՊԱՀ. Բոլոր գետինը արիւնլուայ է։ Փնտռեցէ՛ք հետազօտութեամբ գերեզմանապարտէզին մէջ։ Ձեզմէ քանի մի հոգի երթա՛ն ու ո՛վ որ գտնեն՝ թո՛ղ բռնեն։ (Քանի մի Պահապաններ կ'ելնեն։) Ափսո՜ս, խղճալի տեսարան. ահա՛ կոմսն սպաննուած պառկեր է։ — Ճիւլիէդդան ալ դեռ արիւնը կը հոսէ. մարմինը տաք է, ու նոր է մեռեր, որ երկու օր առաջ հոս տեղս թաղուեցաւ։ — Վազեցէ՛ք, իմա՛ց տուէք իշխանին, — վազեցէ՛ք Գաբուլեանց տունը, — գնացէ՛ք, ո՛տք հանեցէք Մոնդակեանները. մէկ քանինիդ ալ ամեն կողմ հետազօտեցէ՛ք։ (Ուրիշ Պահապաններ ալ կ'ելնեն։)

Այս թշուառներուն պառկած տեղը տեսանք, բայց այս բոլոր ողէկոտոր թշուառութիւնները ինտո՞ր տեղի են ունեցեր, առանց հանգամանքները գիտնալու չեմ կրնար տեղեկանալ։

Ուրիշ ժամնէ մը պահապաններ ՊԱԼԹԱԶԱՐին հետ կը մտնեն։

Բ. ՊԱՀ. Ահա Ռոմէոյին մարդը՝ զոր գերեզմանապարտէզին մէջ գտանք։

Ա. ՊԱՀ. Բռնեցէք, ձեռքերնէդ չփախչի, մինչեւ որ իշխանը հոս գայ։

Ուրիշ պահապան մը կը մտնէ Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍին հետ։

Գ. ՊԱՀ. Ահա ձեր կրօնաւոր մը, որ կը դողդղայ, կը հառաչէ ու կը լայ։ Սա ձողն ու բրիչը իր ձեռքէն առինք, երբ այս գերեզմանապարտէզին կողմէն դէպի վար կ'իջնէր։

Ա. ՊԱՀ. Այդ մարդէն ալ մեծ կասկած ունիմ. կրօնաւորն ալ վար դրէք։

ԻՇԽԱՆՆ հետեւորդներով կը մտնէ։

ԻՇԽ. Այս ի՞նչ կանխայարոյց դժպատեհութիւն է որ մեր առաւօտեան հանգստութենէ կը զրկէ զմեզ։

ԳԱԲՈՒԼԷՏ, ՏԻԿԻՆ ԳԱԲՈՒԼԷՏ և ուրիշներ կը մտնեն։

ԳԱԲ. Այս ձայն ձուններն ի՞նչ են քաղքին մէջ, որով տակն ու վրայ կ'ըլլան։

ՏԻԿ. ԳԱԲ. Բոլոր ժողովուրդք փողոցներուն մէջն են ինկեր՝ ոմն — Ռոմէօ՛, կը պոռայ, ոմն — Ճիւլիէդդա, կը կանչէ և ոմն — Պարիս կը գոչէ. և ամենքն ալ բարձր աղաղակներով դէպի մեր գերեզմանատունը կը դիմեն։

ԻՇԽ. Այս ի՞նչ ահաղմուկներ են որ մեր ականջներուն կը հասնին։

Ա. ՊԱՀ. Վեհափառ տէր, ահա Պարիս կոմսը սա տեղ սպանուած պառկած է. Ռոմէոս մեռած. և Ճիւլիէդդա՝ որ շատոնց մեռած կը կարծուէր, դեռ տաք է ու հիմա նոր սպաններ են։

ԻՇԽ. Փնտռեցէք, հարցափորձ ըրէք, ու իմացէք նայինք այս արիւնահեղ սպանութիւններն ո՞րկէ ծագեր են։

Ա. ՊԱՀ. Հոս տեղ կրօնաւոր մ'ու սպաննուած Ռոմէոսին մարդը կայ, որոց քովն՝ այս մեռած մարդոց գերեզմանները բանալու յարմար գործիքներ գտնուեցան։

ԳՈՒԲ. Ո՛վ Աստուած իմ։ — Ո՛հ, կ՚լինս. տես զաւակնիս որքան քրիւն կը թափէ. այս դաշոյնը սխալմամբ մխուած է. ինչու որ, — ո՛հ, նայէ՛, նայէ՛. Մոնդակեանին կռնկին վրայ մնացած պատեանը պարապ է, — ու աղջկանս կուրծքը՝ սխալմամբ դաշոյնին պատեանն է եղեր։

ՏԻԿ ԳՈՒԲ. Այս ինչ ձայն է որ եկաւ ըլլուս. այս մահուան տեսարանը, զանգակ մի կը՛նմանի, որ պառաւութեանս՝ գերեզմանին մօտեցած ըլլալուն ազդը հնչէ ինձ։

ՄՈՆԴԱԿԵՍ և ուրիշներ կը մտնեն։

ԻՇԽ. Եկուր նայինք, Մոնդակէս, ինչու որ դու՞ կանուխ՞ արթնցած ես, որ քու որդւոյդ ու ժառանգիդ կենացը կանխաղոյն արշալոյսին մէջ զրկուիլը տեսնես։

ՄՈՆԴ. Ափսո՛ս ինձ, բարձրապատիւ իշխան, այս գիշեր կինս մեռաւ, որու մահուան պատճառը՝ զաւակիս աքսորմանը համար ունեցած սրտի կսկիծն էր. նայինք ծերացեալ տարիքիս դէմ դեռ ճակատագիրս ինչ դժբաղդութիւններ է պատրաստեր։ „

ԻՇԽ. Նայէ՛ որ տեսնես։

ՄՈՆԴ. Ո՛հ անխոհեմ. այս ինչ անմտութիւն է որ հօրմէդ առաջ գերեզման մտնելու արտորացիր։

ԻՇԽ. Լռութիւնդ պահէ քիչ մի, մինչև որ այս բոլոր երկբայական դիպուածոց լուծմունք մի տրուի, և իմանանք թէ ուրկէ ծագեցան, գլխաւոր պատճառն ինչ է, ինչ բանէ առաջ եկած են, որկէ ետք ձեր աղէտից գլխաւոր կսկծացողը ես կ՚ըլլամ, ու ձեզի հետ մինչև գերեզման իսկ կ՚առաջնորդեմ։ Նոյնհետայն հանդուրժեցէք, ու թողուցէ՛ք որ տարաբաղդութիւնը համբերութեան դերին մնայ։ — Առա՛ջ բերէք կասկածաւոր մարդիկը։

Հ. ԼՈՐ. Ես ամենէ կասկածաւորն և ամենէ նուազակարողն եմ։ Այսու ամենայնիւ, այս սոսկալի մարդասպանութեանց համար ինձմէ աւելի կասկածելու տեղի կը տան ժամանակն ու տեղը։ Ահա ես հոս կեցեր եմ որ ինքզինքս ամբաստանեմ և անմեղադիր ընեմ, եւ ինքզինքս դատապարտեմ և ես ինքզինքս քաւեմ։

ԻՇԽ. Ուրեմն ըսէ նայինք շուտով դուն այս իրողութեանց վրայօք ինչե՞ր գիտես։

Հ. ԼՈՒ. Կարճ ընեմ, ըստ որում շունչս շատ ատեն չէ որ ըսկսաւ ընդհատիլ, վասն որոյ երկայն պատմութիւն չպիտի կարենամ ընել։

Հոռմէոս՝ որ սա տեղ մեռած կը կենայ, սա Ճիւլիէթդային էրիկն էր, և այն ալ՝ որ հոս տեղ մեռած պառկեր է, այս Հոռմէոսին հաւատարիմ կնիկն էր. զիրենք պսակողը ես էի և իրենց գաղտնաբար կարգուած օրը՝ Դիպալտոսի կենաց վերջին օրն էր, որու վաղահաս մահուան պատճառաւ նոր փեսայն այս քաղքէն աքսորուեցաւ, որու վրայ, և ոչ թէ Դիպալտոսի վրայ Ճիւլիէթդա յանչափս կսկծեցաւ։ Դուք՝ — իւր տրտմութիւնը վրայէն փարատելու համար, — Պարիս կոմսին հետ նշանեցիք, ու ստք կոխեցիք որ բռնի կարգէք զինք։ — Ասոր վրայ ինքն ալ իմ քովս եկաւ յուսահատական կատաղութեամբ մի. թախանձելով զիս, որ կամ իրեն ճամբայ մի սովրեցնեմ որով կարող ըլլայ երկրորդ ամուսնութենէ ազատելու, և կամ հոն տեղ խուցիս մէջ ինքզինք սպաննէ։ Այն ժամանակ ես ալ. ըստ տեղեկութեան արհեստիս՝ իրեն թմրեցուցիչ դեղաջուր մի տուի. որ իւր արդիւնքն ուզածիս պէս ազդեց վրան, ինչու որ. մեռելի պէս անզգայ մնաց. Նոյն ժամանակին Հոռմէոսին գիր գրեցի, որ այս աղետալի գիշերս հոս գայ գտնուի. որպէս զի ըմպելիքին զօրութիւնը սպառելու ժամանակ՝ կեղծ գերեզմանին մէջէն ազատէ զայն։ Բայց թղթատարս, որ Հայր Յովհաննէսն էր, ճամբան գիպուածով մի արգիլուելով, երէկ գիշեր նամակս ետ բերաւ ու ինծի տուաւ։ Իմ ալ ճարս հատած, ելայ մինակս. և իր արթննալու ժամանակներուն՝ իւր ազգականաց գերեզմաններուն մէջէն անցնելով քովը գնացի, այն մըտօք՝ որ առնեմ զինք ու խցիս մէջ գաղտնի պահեմ. մինչև որ Հոռմէոսին վարպետութեամբ մ՚իմաց տալով իրեն յանձնեմ։ Բայց երբոր եկայ, (որ իւր սթափելէն գրեթէ քանի մը րոպէ առաջ էր) նայեցայ որ ազնուական Պարիսը և հաւատարիմ Հոռմէոս իրենց գեռահաս կեանքերնին աւանդած մեռած են։ Ճիւլիէթդան արթընցած ժամանակ՝ աղաչեցի զինք որ հետս գայ՝ ու Աստուծոյ խրկած

խրատը համբերութեամբ տանի, բայց նոյն կէտին դուրսն աղմուկ լսելով, Թողուցի գերեզմանէն փախայ, ըստ որում, ինք յուսահատութեան կէտի հասնելով չէր ուզեր որ հետս գայ, այլ, (ինչպէս որ կ'երևի) բռնութիւնն իւր վրայ է բանեցուցեր։ Ահա այսքան գիտեմ ես. և իւր ամուսնութեան գաղտնեացն ալ իւր դայեկուհին մասնակից է։ Հիմակ, թէ որ այս չարաբաղդութեանց մէկն ալ իմ սխալմամբս պատճառած են նէ՝ թող իմ բազմամեայ ծերութիւնս, օրինաց խստապահանջ անաչառութեամբը, իր ժամանակէն ժամ մ'առաջ զոհուի։

ԻՇԽ. Մենք մինչև հիմա զքեզ սրբակեաց մարդ կը ճանաչենք։ — Ուր է Հռոմէոսի ծառայն. նայինք այն ինչ կ'ըսէ ասոնց վըրայօք։

ՊԱԼ. Ես՝ երբ Ճիւլիէթդայի մահուան լուրը իմ տիրոջս որ բերի՝ իսկոյն Մանդուայէ սուրհանդակով մեկնեցաւ ու շիտակ հոս այս գերեզմանատունն եկաւ։ Ահա սա նամակն ալ պատուիրեց ինծի որ կանուխկեկ իւր հօրը տամ. անկէ՝ տը մահ սպառնալով ստիպեց զիս որ հեռանամ ու դամբանատան մէջ չմտնեմ, վասն որոյ ես ալ զինք հոն Թողուցի ու գացի։

ԻՇԽ. Տուր ինծի նամակը նայիմ անգամ մը։ — Ո՞ւր է կոմսին մանկլաւիկը, որ պահապանները ոտք հանեց։ — Քո տէրդ ինչ ըրաւ հոս, մարդ։

ՄԱՆԿԼ. Ինք ծաղիկներով հոս եկաւ որ իւր հարսնցուին գերեզմանը զարդարէ և ինծի խստիւ պատուիրեց որ հեռու կայնիմ. Մէկ մ'ալ նայիմ որ մարդուն մէկը ջահով կը գայ որ գերեզմանը բանայ. անկէ՝ տք երբ տէրս վրան սուրը որ քաշեց, շուտով վազեցի որ պահապաններուն իմաց տամ։

ԻՇԽ. Այս նամակը՝ կրօնաւորին խօսքերը, տարփաւորաց փոխադարձ սէրը, և Ճիւլիէթդայի համար առած մահուան լուրը իրաւ կը հանէ. ինքն ալ մէջը կը գրէ, — որ աղքատ դեղավաճառէ մը Թոյն ծախու առնելով իսկոյն այս գերեզմանն է եկեր որ մեռնի և Ճիւլիէթդայի հետ պառկի։ — Ո՞ւր են հիմա այն ոխերիմները։ Գարուլէտ, Մոնդագէս, տեսէք անգամ մը ձեր ատելութեանց վըրայ իջած պատուհասը. ինչպէս Աստուած միջոցը կը գտնէ որ ձեր

